magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
Revistă de cultură istorică
Anul XXXI – nr. 6 (363)
iunie 1997

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă Dr. Marcovici), etaj III, camerele 281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70711, Telefon: 615.09.91

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de număr), Doina Pascu, Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric.
Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI" – București, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Credință în viitor: Ion Ghica 2
Momentul Șaguna în istoria Bisericii Transilvaniei: Antonie Plămădeală 3
Cronica unei vizite fulger: ambasadorul Alfred Cahen 8
Către Avram Iancu, în Ardeal: Gheorghe Magheru 9
1964. Biroul politic „croiește" istorie și istorici: C. Cristescu 13
Ani de gulag: Vasile Țepordei 18
De ce a tăcut Stalin la 22 iunie 1941?: F. Dolghin 23
Un călău în fața conștiinței sale – Al. Drăghici: Dumitru Tănăsescu 25
Românul nu poate trăi fără zvonuri: C. Rădulescu-Motru 28
1891. Alianța franco-rusă – o lovitură de trăsnet 33
Septembrie 1940-ianuarie1941. Armata în „statul național legionar" – preliminarii: Petre Otu 37
„Sunt un copil al României și ființa mea este adânc legată de țara românească": Alexandru Șafran 42
Adio Hongkong, colonie britanică: Nicolae Lupu 48
În foarfeca istoriei: Anna Eva Budura 48
Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși – Începuturi... 53
Tradiții monastice românești: I. Ionescu 54
Vlad Țepeș, Matia Corvin și Veneția: Eugen Denize 56
Un destin tragic – Domnița Elena: Maria Magdalena Székely 60
Găgăuzii: Constantin Rezachevici 64
Polonia, mai 1926. O lovitură de stat necesară?: Florin Anghel 69
Magazin istoric 30: Karen Fogg, Mitropolitul Olteniei Nestor, Fouad al Bittar, Mikko Heikinheimo 8, 75, 87
La masă cu regii: Ana Vădeanu 77
La sediul NATO: D. Matei 81
Morți pentru două insule pustii 83
„Vaca nebună" – o poveste mai veche 85
La ce serveau apeductele romane? 86
În București, acum 50 ani: Ioan Lăcustă 88
La aniversare 93
● **Cărți sosite... 22, 76** ● **Concursul** Magazin istoric 30 – **Răspunsurile la întrebări... 84** ● **Rebus istoric... 92**

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

ION GHICA

Credință

Românii, ca toate neamurile, își au și ei menirea și misiunea lor în cercul națiilor; căci tot ce există trebuie să aibă rațiunea sa de a fi. O nație, ca și un individ, nu poate exista decât pe cât timp își împlinește misiunea și dispare când nu mai corespunde la scopul pentru care a fost înființat.

Sunt aproape douăzeci de secoli de când românii s-au așezat într-acest pământ și niciodată, un minut măcar, ei nu și-au uitat datoriile lor ca gintă latină, ca popor creștin. Împlinirea datoriei a devenit la ei un instinct național și pot fi mândri că au produs, totdeauna la timp, bărbați care au știut să-i conducă pe calea ce providența le-a însemnat.

Istoria lor, cercetată sub punctul de vedere al consecințelor politice, cine nu vede că trecerea lui Negru și a lui Dragoș dincoace de Carpați, luptele lui Radu, Ștefan și Mihai, tratatele lui Mircea și ale lui Bogdan au fost ceva mai mult decât niște simple întâmplări; sunt determinații povățuite de datoria ce impunea românilor misiunea ce au de îndeplinit. Cine nu se simte mișcat de abnegația și devotamentul celor vechi, când citește în documentele ce ne-au rămas cugetările patriotice ale românilor când se sfătuiau între dânșii despre interesele țării?

Românii, prin dovezile ce au dat că știu a-și împlini datoria lor, au atras atențiunea Europei, care astăzi le-a deschis viitorul cel mai strălucit, dacă vor ști să-l înțeleagă.

în viitor

De s-ar întâmpla un cataclism politic și ne-ar găsi în starea în care ne aflăm astăzi, rolul ce am putea juca ar fi foarte trist și neînsemnat.

Dar de ne va găsi gata și la postul nostru, pot zice că niciodată popor n-a avut un rol mai frumos și mai demn de invidie. Nu cer ca România să devie o vatră de lucrări primejdioase și amenințătoare liniștei statelor vecine; nu doresc să devenim mașina nici a unei ambițiuni nedrepte; dar aș voi ca aceste evenimente atât de probabile să ne găsească formați într-un stat prosper, într-un stat în care legile să domnească și să asigure fiecăruia dreptul său, să ne găsească în stare a ne împotrivi oricărei năpăstuiri; și am credința că România, corespunzând la această așteptare a Europei, ar avea un mare viitor. Poate că am vedea realizându-se în curând ceea ce astăzi ni se pare numai un vis frumos, precum am văzut realizându-se ceea ce în copilăria noastră nu îndrăzneam să sperăm decât pentru urmașii noștri.

Vorbim mult de libertate, dar libertatea este un atribut al civilizațiunii, ea a izvorât din buna stare, nu din sărăcie. Sărăcia nu naște libertate, ea naște suferință, dezordine, tiranie și sclavie. Libertatea, astfel după cum o înțeleg unii, este tiranie. Ordinea, astfel cum o înțeleg unii, este absolutism. Și unii și alții duc drept la tiranie.

(Fragmente din articolul *Misiunea, românilor,* publicat în *Țăranul român,* 15 aprilie 1862, și reprodus de G. Baiculescu în *Convorbiri literare,* nr. 6, iunie 1934).

MOMENTUL ȘAGUNA ÎN ISTORIA BISERICII TRANSILVANIEI

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ,
Mitropolitul Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului

Momentul Șaguna în istoria Bisericii și în destinul Transilvaniei se înscrie ca un moment de răscruce pe o întindere de mai mult de un sfert de veac (1846-1873). Un sfert de veac mereu în dilatare pentru că Șaguna a inițiat și a trasat orientări noi pentru Biserica ortodoxă a vremii lui, dar beneficiile lor se resimt și azi și se vor resimți peste veacuri. Valorile fac istorie și cariere fără limite. Ele antrenează în lucrarea lor mai multe generații și sunt ca pomii: înfloresc și reînfloresc, dau fructe într-un an și în anii următori într-un perpetuum care capătă caracter de act genezic, fiecare sfârșit dovedindu-se părelnic, căci se transformă într-un nou început.

Activitatea lui Șaguna e una de temelie. Pe o astfel de temelie se pot reface ziduri, se pot rectitori instituții, în pas cu vremea și cu cerințele ei, fără a se lua totul de la început. Așa tradițiile nu împiedică dezvoltarea, iar dezvoltarea care e în firea lumii nu omoară tradițiile. Starea de continuitate și cea de înnoire e o mergere firească înainte mână în mână.

În cazul nostru chiar dacă societatea e într-o continuă evoluție ea rămâne așezată pe permanențe care dau unitate unui neam și istoriei sale. Cineva a spus despre Șaguna că a fost „începătorul a toate" și a fost așa. El a dat consistență și o nouă conștiință la tot ceea ce trebuia scos din rutină și trezit din somnul care uneori exprimă oboseli născute din suferințe și din prea multă așteptare. Șaguna a fost un dangăt de clopot uriaș care a trezit din amorțire conștiințe și destine, a redat speranțe și vigoare, a pus plugul în brazdă și a deșteptat ceea ce amenința să devină o pârloagă. Ani și ani, ca într-un coșmar secular, ajuns să numere optsprezece secole, în care li s-a pândit limba și credința, elemente de identitate, Transilvania și transilvănenii au rezistat. Și când puterile păreau să se apropie de sfârșit, a venit Șaguna. Om de răscruce. Om providențial. Și toți s-au trezit. Au redevenit frumoși, încrezători, luptători, „ca viteazul din poveste". Trecuseră prin ani grei de umilințe.

Fiind cei mai mulți, erau îngenunchiați de cei puțini, favorizați de împrejurări politice puternice. Acasă la ei fiind, erau tratați ei ca străini. Și casa lor nu era a lor, și timpul lor nu era al lor, siliți să accepte o stare de iobăgie. Și sufletul le era pândit cu gândul hain al stăpânilor străini de a-i mutila, de a-i împărți, de a-i pune chiar să se lupte între ei, ca să nu mai spere împreună, ca să nu mai lupte împreună, creând unei părți iluzia că e mai privilegiată decât cealaltă. Nici ca neam nu erau recunoscuți, ca să nu aspire la drepturi. Nu s-a lăsat românul, chiar în aceste condiții vitrege, într-un context care îl predestina la sclavie. A fost Horea cu ai lui. L-au decapitat. A fost Avram Iancu. L-au silit la o însingurare care l-a măcinat ani îndelungați.

Au răsărit apărătorii ortodoxiei, interzise dar arzând sub cenușă. I-au mucenicit de la vlădică până la opincă.

Și a venit Andrei Șaguna.

● Începătorul a toate ● Trezire din adâncul somn ● Izvorul culturii intelectuale ● Parlamentul și Constituția românilor transilvăneni ● A cincea Biblie ● „Trăiți în pace, nu vă învrăjbiți“

A venit dintr-un spațiu de dincolo de hotarele care i-a adunat pe români pe un pământ care le-a fost hărăzit lor de Dumnezeu. Dar conștiințele românești nu sunt determinate numai de granițe. Iată, ele se pot naște oriunde există sământă românească. Putea să fie un om mare, un om deosebit și în spațiul în care s-a născut, între alte națiuni. A și dovedit-o. Acolo a ajuns la înălțimi care l-au impus a fi vrednic de a fi trimis între cei de un neam cu el în Transilvania. Dumnezeu l-a trimis. A fost un moment în care Dumnezeu și-a aruncat o privire anume asupra Transilvaniei.

Formalitățile urmau să se facă pe pământ. Atunci, deodată, s-au trezit „stăpânii lumii“, cum sunt numiți printr-o metaforă stăpânitorii lumești, sensibili adesea la momeli de codițe negre, și au încercat să-l refuze pe Șaguna. Din trei candidați el a ieșit, din voința electoratului dirijat, al treilea. Dar ceea ce se hotărăște Sus, nu mai putea fi modificat. Providența nu se lasă supusă la vot.

Și a fost ales Șaguna.

Era dreptul împăratului de a alege pe unul din trei, indiferent de numărul voturilor. În „constituția“ Providenței sunt prevăzute și situații în care Providența să fie factor de selecție și de decizie, chiar dacă acest lucru pare a fi de competența unui stăpânitor lumesc.

Așa a venit Șaguna pe scaunul episcopal al Transilvaniei, după ce doi ani (1846-1848) păstorise pe scaunul incert de vicar-arhimandrit. Până la 1761 Ortodoxia transilvăneană n-a avut ierarhie. Sub presiune și mimând anumite măsuri mai luminate din partea „Împărăției“ vieneze, românilor li se permite după 60 de ani să aibă din nou un episcop ortodox. Li se dă însă unul sârb, ai cărui trei urmași până la 1810, deci pe o perioadă de ceva mai mult de jumătate de secol (1761-1810), vor fi toți sârbi, până la Vasile Moga care va fi aproape 40 de ani (1810-1846) timorat, înfricoșat, obligat să trăiască sub amenințarea unui „decalog“ umilitor, care i s-a cerut în scris, adică unor condiții drastice de exercitare a misiunii lui pastorale între tot felul de îngrădiri, dezonorante în primul rând pentru cei care le-au emis. Sunt așa de multe umilințele la care au fost supuși românii ortodocși, încât catalogul lor devine obositor și încărcat până la neverosimilitate.

Câteva elemente din biografia lui Șaguna ar fi necesare înainte de trecerea la inventarierea faptelor lui mari, care îl țin și astăzi treaz în conștiința românilor.

S-a născut la 1 ianuarie 1809, la Miskolț în nordul Ungariei, din părinți aromâni, originari din Grabova, lângă Moscopole, în Balcani, unde au trăit până la finele secolului al XVIII-lea. În 1814 Naum Șaguna, tatăl lui Andrei Șaguna, trece la catolicism. În 1816 copilul Anastasie (viitorul Andrei) începe școala de la Miskolț. În 1826 termină gimnaziul catolic la călugării piariști din Pesta. La 29 decembrie 1826 trece la Ortodoxie printr-o declarație scrisă în limba latină, din convingere și pentru că aceasta a fost religia strămoșilor săi. A fost un act de curaj și de demnitate, deși aproape se autoexcludea din societatea în care trăia și care era exclusiv catolică și protestantă.

Între 1826-1829, urmează filosofia și dreptul la Buda și le termină. În 1829, pleacă la Vârșeț și se înscrie la teologie. La 1 noiembrie 1833, intră în monahism și își schimbă numele în Andrei, probabil nu fără a dori să se lege de apostolul care stă la începutul creștinării românilor, Andrei. Între 1834-1838, trece prin toate treptele ierarhice până la preot și cele onorifice până la protosinghel. În 1842, este făcut arhimandrit la mănăstirea Hopova. În 1845, este stareț al mănăstirii Covil, în eparhia Neoplantei din Serbia. La 15/27 iunie 1846, este trimis vicar general la Sibiu, în locul episcopului Vasile Moga, mort la 1 octombrie 1845. Avea rangul de arhimandrit, nu de episcop.

La 18/30 aprilie 1848, este hirotonit la Carlovițca episcop al Transilvaniei. Cu prilejul hirotoniei a rostit cuvintele rămase memorabile: *„Pe românii transilvăneni, din adâncul lor somn (vreau) să-i trezesc și cu voia către tot ce e adevărat, plăcut și drept să-i îndrumez“*. E o declarație-program. Ea dovedește că știa unde merge și ce avea de făcut. Nu era un simplu plasament al unui oarecare aromân, poate incomod pentru sârbi și pe care aceștia au voit a-l trimite cât mai departe, sau poate să fi gândit că trimit aici un om format și promovat de ei, prin care să se revină în Transilvania la situația de dinainte de Vasile Moga, cu episcopi sârbi la Sibiu.

La 3-15 mai 1848, la numai câteva zile după hirotonie și întoarcerea de la Carlovițca, merge la Blaj și prezidează, împreună cu episcopul greco-catolic Lemeny, Adunarea de pe Câmpia Libertății.

I se încredințează *Petițiunea națională* ca s-o înmâneze împăratului de la Viena, Francisc Iosif. În 16/28 decembrie 1848, organizează o nouă *Adunare* la Sibiu. Se întocmește o nouă *Petițiune* și tot el este însărcinat s-o ducă împăratului, ceea ce și face. Era o vreme de redeșteptare națională și Șaguna devine dintr-o dată conducătorul ei. Peste câteva luni conduce o nouă delegație la Viena. Prezintă *Memoriul națiunii române din Marele Principat al Ardealului, din Banat, din părțile vecine ale Ungariei și din Bucovina,* un document politic de mare importanță, mai ales pentru că în el se afirmă ideea unității românilor din Imperiul habsburgic. Șaguna se implică tot mai mult în destinul Transilvaniei și în afirmarea drepturilor românilor. De aceea, Eminescu va observa că *„Șaguna a fost om politic din creștet până-n tălpi“*.

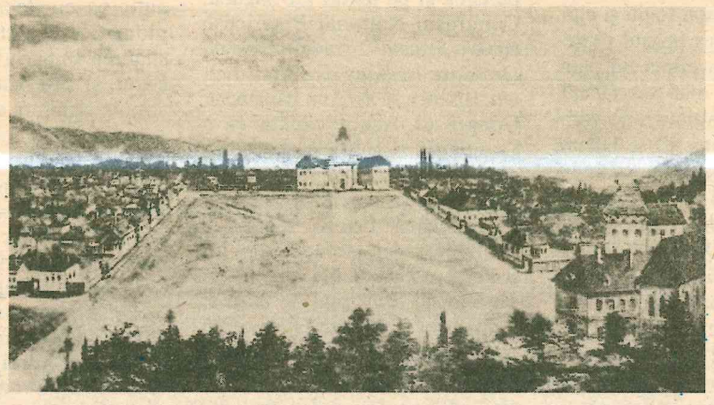

Vechiul Blaj; în p. 3: *cel ce a fost mitropolit al Ardealului între 1848 și 1873*

La 12 martie 1850, Șaguna organizează la Sibiu Congresul bisericesc al Transilvaniei. Din acest Congres a făcut parte și Avram Iancu. La 27 august 1850, se deschide la Sibiu Tipografia eparhială întemeiată pe banii lui Șaguna. Aici se tipăresc abecedare, cărți de istorioare biblice și manuale de teologie. În același an, 1850, a primit titlul de baron. Inaugurarea *tipografiei* lui Șaguna la Sibiu venea numai la zece ani după cea inaugurată de M. Kogălniceanu la Iași. Acești zece ani diferență sunt însă aproape de neglijat dacă avem în vedere condițiile în care cei doi au pus bazele unei instituții de mare importanță pentru dezvoltarea culturală, Moldova era liberă, Transilvania era din nou sub opresiune, după slabele rezultate ale Revoluției de la 1848.

E trist să ne aducem aminte că ierarhia sârbă din Banat a afurisit pe cei ce vor cumpăra cărți editate la Sibiu, iar tipografia Seminarului unit de la Blaj s-a plâns în scris ministrului Thun că Șaguna a încălcat privilegiul pe care numai uniții îl aveau de a edita cărți bisericești în limba română! Mai aproape de Șaguna a fost sasul Iacob Rannicher care la 1855 aprecia că Șaguna *„a lovit în stâncă și a deschis pe seama poporului său izvorul culturii intelectuale“* (cf. ex. Justin Tambozi: *Andrei Șaguna și lumina tiparului,* în rev. *Contact internațional,* Iași, vol. 9, 1993, p. 9. Ne-a fost de folos acest număr al revistei *Contact internațional* atât pentru inventarul reperelor biografice, cât și prin articolele semnate de dr. Aurel Papari, dr. Mihai Bucovală, cât și cele semnate de Justin Tambozi. Revista are și un *Tablou bibliografic,* din care, desigur pentru că era prea mare, a fost omisă *Biblia*. Trebuia menționat și *Calendarul,* revistă anuală întemeiată de Șaguna, care își continuă apariția și astăzi, sub titlul de *Îndrumător bisericesc).*

La 1 ianuarie 1853 se întemeiază *Telegraful Român,* singurul ziar din România cu apariție neîntreruptă până astăzi. În anul 1853, Șaguna reorganizează învățământul teologic din Sibiu sub forma unui Institut de teologie și pedagogie cu durata de 3 ani, care se va numi *Seminarul Andreian.* Începând cu anul 1854, organizează peste 800 de școli primare confesionale. Din îndemnul lui Șaguna se tipăresc 25 de manuale școlare. Sub îndrumarea sa s-au întemeiat liceele ortodoxe din Brașov și Brad. În anul 1857, începe strângerea fondurilor pentru o noua catedrală în Sibiu. Împăratul contribuie cu 1 000 de galbeni, iar Șaguna cu 24 000 de florini.

În 1858 Șaguna publică *Biblia,* a cincea după *Biblia* de la București (1688), a lui Ioan Bob (1795), a lui Gavriil Bănulescu-Bodoni de la Petersburg (1819) și cea de la Buzău (1854), a lui Filotei. Șaguna face îndreptări de limbă și îi scrie prefața. El se declară de acord cu teoria circulației cuvintelor, în sensul că *„acea limbă este bună, care e înțeleasă de toți românii de pretutindeni“*. Limba *Bibliei* trebuie să fie limba vorbită de popor, să exprime *„chipul cugetării poporului“*. Nu cade în plasa exagerărilor latinizanților, dovedind un bun simț literar și filologic mult mai corect și mai firesc decât al filologilor profesioniști care voiau să creeze o limbă artificială, mai aproape de ceea ce vor fi propunerile espirantiștilor, decât de bunul simț al poporului.

În octombrie 1860, Șaguna convoacă din nou Congresul bisericesc care începuse să fie un fel de Parlament al românilor. Suntem în momentul trecerii de la absolutism la un regim mai liberal. Congresul cere autonomie pentru români, drepturi pentru Biserica ortodoxă, egale cu ale celorlalte culte, mai cere recunoașterea naționalității române ca egală cu

celelalte națiuni din Imperiu și tot așa recunoașterea limbii române ca limbă egală cu celelalte vorbite în Imperiu.

La 4 noiembrie 1861, în urma demersurilor lui Șaguna la Viena, la Curte, se aprobă Statutele *Asociațiunii transilvane pentru literatura română și pentru cultura poporului român* (ASTRA). Ideea Asociațiunii aparține lui Ioan Cavaler de Pușcariu. Materializarea ei aparține unor bărbați de seamă ai vremii, printre care Șaguna, G. Barițiu, preotul Timotei Cipariu, Ion Rațiu și alții. Șaguna a fost ales primul președinte și a fost la inima lui până la moarte. Despre rolul *Asociațiunii* în viața Transilvaniei nu se va vorbi niciodată îndeajuns. El se bucura că Asociațiunea va promova limba română: *„Aici voi fi norocos a auzi sunetele cele dulci ale limbii mele materne"*. Dușmanii lui – de aceștia nu duce lipsă nimeni – au lansat la un moment dat zvonul că n-ar ști românește. Oameni mici la suflet au existat dintotdeauna!

În iulie 1862, s-a organizat la Brașov Adunarea generală a Asociațiunii și o expoziție de produse industriale transilvănene. Șaguna vorbește despre cultivarea limbii și a culturii române. La 24 decembrie 1864, Șaguna reușește să capete recunoașterea reînființării Mitropoliei Transilvaniei, cu reședința la Sibiu, Mitropolie care fusese desființată în anul 1700, când s-a impus violent în viața Transilvaniei uniația. El înființează și două episcopii noi, una la Arad și alta la Caransebeș. În ianuarie 1865, el cere ieșirea de sub jurisdicția Patriarhiei sârbești de la Carloviț. În anul 1867, împotriva voinței românilor – de nobis sine nobis (despre noi, fără noi) – se instalează dualismul austro-ungar, se anulează toate legile favorabile românilor. Românii se vor frământa mult și se vor împărți în două tabere: *activiștii,* care doreau să lupte pentru drepturile lor chiar în Parlamentul de la Budapesta și *pasiviștii,* care recomandau abținerea de la orice colaborare politică în Parlament. Șaguna a fost de partea *activiștilor.* Temperament de luptător el n-a crezut în retragerea din luptă, știind că o astfel de „grevă" n-ar putea obține nimic de la o stăpânire cinică și opresoare. I se va da dreptate abia la sfârșitul vieții, când toți se vor uni din nou pe programul activismului. Neînțelegerile acestea dintre români l-au amărât grav pe Șaguna, până la îmbolnăvire.

La 14 septembrie 1868, la propunerea și pe textul lui Șaguna, Congresul Național Bisericesc aprobă *Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.* Biserica sa avea un Parlament, Congresul, acum căpăta și o *Constituție.* Românii nu le puteau avea pe cele politice: Șaguna suplinește aceasta prin organizarea bisericească. Printre marile și genialele idei și fapte ale lui Șaguna, aceasta nu trebuie uitată sau omisă. Principiul de bază al *Statutului* era angajarea în conducerea treburilor românești și a Bisericii ortodoxe a laicilor și a preoților, în proporție de două treimi laici și o treime preoți. Ponderea laicilor și-a justificat-o Șaguna prin aceea că ceea ce laicii nu puteau face prin mijloacele politice, să poată face prin Biserică. Peste ani, când se vor întocmi Statutele Patriarhiei Române din România Mare, acest principiu șagunian va fi preluat și păstrat în organizarea bisericească până astăzi.

În 1870, Șaguna a fost ales membru de onoare al Academiei Române, o recunoaștere, a marilor sale merite culturale, bisericești și naționale deopotrivă. La 25 iunie 1873, bolnav, a trecut la cele veșnice și a fost înmormântat în cimitirul bisericii din Rășinari. A murit întristat de neputința românilor de a fi într-o simțire, o voință și un gând, de aceea ultimul său cuvânt, testamentar, a fost: *„Trăiți în pace, nu vă învrăjbiți"*.

Mesajul e valabil și astăzi și nu numai în Transilvania.

Dar mai ales în Transilvania. Om al Bisericii, dar și om cu deosebite calități politice – indispensabile într-o vreme în care, fără acestea, nu se putea face față abuzurilor Puterii – Șaguna a știut să citească în semnele timpului, în evenimente și împrejurări și să tragă pentru poporul său foloasele până la limita posibilului. Cutezător al înnoirilor, a înființat instituții noi, românești, a imaginat forme de activități publice, adesea în spiritul vremii, dar și împotriva ei, din perspectiva pe care le anticipa cu deosebit spirit diplomatic. A știut să profite de slăbirea Imperiului, când a fost cazul, și să-i dea impresia că îl susține când era evident că nu se putea altfel.

În 1859, Austria pierde Lombardia în războiul cu Franța și Italia și trebuie să facă față unui deficit bugetar de 280 de milioane de florini.

În aceste condiții, participând la lucrările Senatului, Șaguna a știut să profite de evenimente. Și-a dat mâna cu Andrei Mocioni, care reprezenta pe românii din Banat, și cu baronul Nicolae Petrina din Bucovina. Erau ca și el macedoromâni. Se cerea trecerea la o guvernare constituțională și națiunile componente ale Imperiului cereau drepturi. În ciuda evidenței, ungurul Gheorghe Majlath afirma că în Ungaria există o singură națiune, cea maghiară, și respingea pretențiile celorlalte națiuni. Șaguna s-a opus acestor afirmații, afirmând identitatea românilor ca români. El a cerut *„constituții provinciale corespunzătoare, egala îndreptățire a tuturor națiunilor și dreptul limbii lor în toate dregătoriile, așezarea religiei creștine pe o treaptă egală între ele ca și față de stat, asigurarea de către stat a tuturor instituțiilor confesionale"* (Justin Tambozi, *Andrei Șaguna, om politic,* în rev. *Contact internațional,* vol. 9, 1993, Iași, p. 4).

Șaguna avea încă din prima tinerețe experiența maghiarizării. La școală a fost trecut „Hungarus". De aceea cere trecerea la ortodoxie, căci era socotit și catolic. A fost și acesta un act care prevenea asupra unui destin deosebit.

La moartea lui Șaguna episcopul sas G.D. Teutsch a scris: „Șaguna a fost conducătorul intelectual – singurul cunoscut – al poporului său și a putut să obțină în această calitate astfel de rezultate politice, cum rar se întâmplă vreunui muritor a se învrednici de ele". George Barițiu, care era unit, scria: „Ce să zicem despre imensele progrese făcute în arhidiecezia greco-orientală, atât în reședința sa de la Sibiu, cât și în afară, în cler! Despre aceasta pot să judece numai acei fii ai Patriei care cunoscuseră starea ei deplorabilă dinainte de 1848. Se ceruse un spirit gigantic și o voință neînduplecată pentru ca să o regenereze. O adevărată providență a fost aceea care îl trimisese pe Andrei baron de Șaguna".

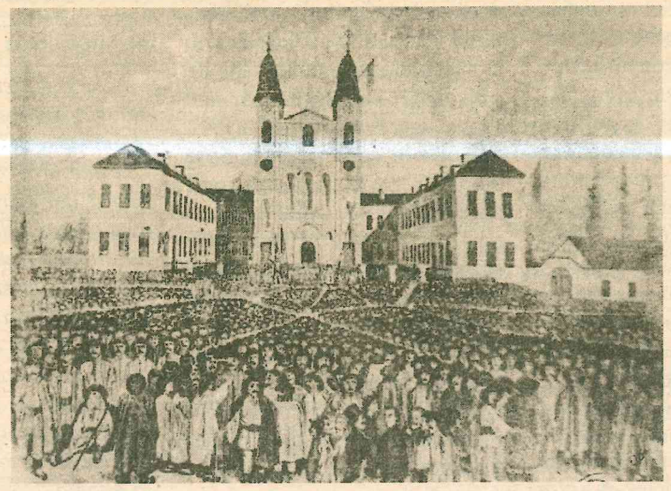

Adunarea din 3/15 mai 1848 de pe Câmpia Libertății într-o reprezentare de epocă

Iorga îl numea „bătrân majestuos, care de pe scaunul său de arhiereu conducea ca de pe un scaun de rege". Și tot Iorga l-a pecetluit cu aprecierea de a fi fost „un cârmuitor de oameni și un îndreptător al vremilor".

Emilian Cioran, preot în Rășinari, tatăl lui Emil Cioran, notează cum a rămas Șaguna în amintirea rășinărenilor, el mai apucând bătrâni care l-au cunoscut. E un Șaguna care intrase deja în legendă. El s-a simțit bine în Rășinari, de aceea a și dorit să fie înmormântat acolo. „Era un popă frumos și voinic, om aspru dar cuminte, care ne-a deschis nouă românilor calea spre învățătură". Rășinărenii știau că Șaguna a vrut să întemeieze în Rășinari un Seminar, dar până la urmă „a cumpărat în Sibiu casele care astăzi formează Seminarul Andreian" (*Revista Teologică,* 9-10, 1909, pp. 429, 431).

Ioan Lupaș scria despre Șaguna: „Pentru toți românii de bine, acest nume va trebui să sune cât mai des și mai întețit, ca o trâmbiță de chemare la muncă nepregetată, la luptă conștientă și neșovăitoare, la împlinirea bărbătească, fără zăbavă, a datoriilor față de lege și neam". Ioan Slavici l-a numit pe drept cuvânt pe Șaguna „Mesia ardelenilor". Când în 1848 a fost hirotonit episcop, chiar un unit ca Timotei Cipariu a scris: „Virtuțile acestui bărbat român... nici inamicii nu i le-ar putea nega". Ca și cum ar fi fost o stea a speranței românilor, precum steaua magilor, acestea s-au recunoscut încă de la începutul activității lui.

Cât de mult a cântărit statura lui Șaguna în tumultul evenimentelor Transilvaniei vremii lui, și tot de la început, poate că n-a spus-o nimeni mai exact decât unul din dușmanii lui, revoluționarul maghiar Kossuth. În octombrie 1848, Kossuth promitea că dacă va învinge el, va amnistia pe toată lumea „cu excepția lui Șaguna" (cf. conf. univ. dr. Dan Drossu Șaguna, *Străbunii: Mitropolitul Andrei baron de Șaguna,* în rev. *Contact internațional,* vol. 9, 1993, Iași, p. 8).

Se spune că Șaguna, cunoscându-și valoarea și apreciind că unii au trecut pe lângă el fără să-l cunoască la adevăratele dimensiuni, ar fi lăsat posterității dreptul și îndatorirea de a i-o aprecia. Spusese: „Întorcându-vă de la mormântul meu, veți cunoaște pe cine ați pierdut". Și-a prevăzut posteritatea.

Multe amănunte din viața și activitatea lui Șaguna, în afara cunoscutelor monografii, se pot găsi adunate la un loc în *Revista Teologică,* Sibiu, an III, nr. 9-10, 1909, unde semnează Nicolae Bălan, Sebastian Stanca, dr. Ilarion Pușcariu, Augustin Hamzea, Elie Miron Cristea, G. Pletosu, Vasile Gan, N. Dobrescu, Emilian Cioran, Policarp Morușca, prof. Crăciunescu, Gh. Tulbure.

Viața, opera și activitatea lui Șaguna nu pot fi cu ușurință prinse într-o conferință, și nici într-o carte. El e mereu redescoperit și pentru fiecare generație redevine dascăl de conștiințe și Mitropolit.

De aceea, de la Șaguna încoace, urarea de vârf care li se face mitropoliților Transilvaniei e: „Să fii ca Șaguna!"

Dar cine l-ar putea egala!■

CRONICA UNEI VIZITE FULGER

„Aseară târziu a părăsit capitala ambasadorul Alfred Cahen, secretar-general al Asociației Tratatului Atlantic, care ne-a vizitat țara la invitația Centrului euroatlantic. În timpul zilei de ieri, ambasadorul Cahen a fost primit de domnul Adrian Severin, ministru de stat, ministrul afacerilor externe, de domnul Victor Babiuc, ministrul apărării naționale, și de domnul Dorin Marian, consilier prezidențial. Secretarul general al Asociației Tratatului Atlantic a fost, de asemenea, primit de domnul Cristian Rădulescu, vicepreședinte al Senatului, și a avut convorbiri cu domnul Teodor Meleșcanu, președintele Comisiei de politică externă a Senatului, și cu domnul Victor Boștinaru, președintele Comisiei de politică externă a Camerei Deputaților. În timpul vizitei la Palatul Parlamentului, ambasadorul Cahen s-a întâlnit cu domnul Jacques Santer, președintele Comisiei Europene, care participa la ședința Parlamentului României, unde a fost întâmpinat de domnii Petre Roman, președintele Senatului, și Ion Diaconescu, președintele Camerei Deputaților. Tot la Palatul Parlamentului, domnul Alfred Cahen a avut o convorbire cu domnul Alexandru Herlea, șeful Departamentului integrării europene. De asemenea, secretarul general al Asociației Tratatului Atlantic a fost primit de ministrul agriculturii și alimentației, domnul Dinu Gavrilescu, și s-a interesat îndeaproape de activitatea Centrului euroatlantic român și a Fundației EURISC, discuții la care au participat domnii Sorin Ducaru, directorul Direcției NATO, Uniunea Europei Occidentale și Probleme strategice din Ministerul afacerilor externe, doctor Cristian Popișteanu, directorul revistei *Magazin istoric,* și doctor Liviu Mureșan, președintele Fundației EURISC. Vizita de informare a secretarului general al Asociației Tratatului Atlantic la București a urmărit cunoașterea la fața locului a argumentelor țării noastre pentru integrarea euroatlantică".

Aceasta era știrea difuzată de Radio România Actualități la emisiunea *Matinal* din dimineața zilei de vineri 11 aprilie 1997.

Cititorii revistei noastre au început să se familiarizeze în ultimul timp cu evenimente ce reflectă mersul României spre integrarea în structurile europene și euroatlantice, opțiunea istorică nouă a țării noastre (vezi *Magazin istoric,* nr. 4 și 5/1997).

La încheierea acestei călătorii de o cuprindere neobișnuită pentru durata unei singure zile, domnul ambasador Alfred Cahen, secretarul general A.T.A., a avut amabilitatea să împărtășească opiniile sale corespondentei speciale a Televiziunii România Internațional, **Lucia Jurcă:**

– Sunt foarte recunoscător pentru primirea caldă de care m-am bucurat aici, în România. Este adevărat că vizita mea a fost scurtă, dar extrem de densă. Am avut onoarea de a mă întâlni cu lideri politici dintre cei mai importanți și le mulțumesc pentru timpul acordat. Scopul meu a fost de a mă documenta și a informa Asociația Tratatului Atlantic, precum și țările membre NATO despre stadiul în care se află România în vederea aderării la Alianță.

După toate contactele avute mă bucur să pot conchide că România este absolut pregătită să adere la NATO. Integrarea ei în primul val ar fi extrem de utilă Alianței, Europei, relației euroatlantice, precum și regiunii.

KAREN FOGG, ambasadoarea Comisiei Europene în România

Cu prilejul celei de-a 30-a aniversări a** Magazinului istoric, **revistă pe care o cunosc din primele zile ale venirii mele în România, sunt bucuroasă să-i adresez cele mai bune urări pentru un viitor sănătos și plin de succese.

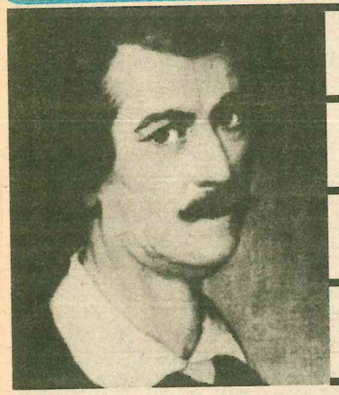

CĂTRE AVRAM IANCU, ÎN TRANSILVANIA

În trei rânduri (1982, 1983 și 1984) am încercat să publicăm textul integral al uneia din cele mai reprezentative piese epistolare ale generației pașoptiste: scrisoarea trimisă de generalul Gheorghe Magheru la 2/14 martie 1850, din Viena, unde se afla exilat, lui Avram Iancu, „în Transilvania". De fiecare dată însă, autoritățile ne-au cerut să eliminăm măcar câteva cuvinte, suficiente însă pentru a-i afecta conținutul și integritatea ideilor exprimate. Grav, întrucât scrisoarea respectivă reprezintă nu doar proba materială indubitabilă a faptului că cei doi fruntași ai revoluției din 1848 s-au cunoscut nemijlocit, ci mai ales o radiografie a stării politice a națiunii române la mai puțin de un an după înăbușirea revoluției din 1848-1849.

Dar să dăm câteva explicații absolut necesare înțelegerii momentului istoric respectiv.

În a doua parte a anului 1849, activitatea politică a românilor din cadrul monarhiei habsburgice începe să fie dominată de ideea unității de acțiune, a unirii, deocamdată a tuturor elementelor românești din cadrul imperiului, într-o provincie de sine stătătoare, cu administrație națională. Ideea sperie autoritățile imperiale, care o consideră de-a dreptul „revoluționară" și periculoasă pentru autoritatea centrală.

După cum se știe, rigiditatea și exclusivismul principalilor conducători ai revoluției ungare îi împinseseră pe români de cealaltă parte a baricadei, situație folosită cu abilitate de Curtea din Viena. Conform principiului divide et impera, **la început împăratul a făcut promisiuni ademenitoare românilor, asigurându-și sprijinul și încrederea lor. Dar după ce, în septembrie-octombrie 1849, trupele țarului Nicolae I i-au sărit în ajutor și au înfrânt ultimele rezistențe ale armatelor revoluționare ungare, împăratul Franz Iosif revocă concesiile făcute sub presiunea evenimentelor și reintroduce, treptat-treptat, sistemul de guvernare absolutist.**

Delegațiile românilor sosite la Viena la sfârșitul anului 1849 și începutul lui 1850 se izbesc de această schimbare de atitudine a curții imperiale, a împăratului însuși. Românii sunt primiți cu răceală și suspiciune, lovindu-se de atmosfera dușmănoasă întreținută prin diverse mijloace, îndeosebi presa, de cercurile reacționare vieneze, susținute abil de reprezentanți ai nobilimii ungare și ai păturii săsești înstărite. Etichetați drept „națiune reacționară", „unelte ale țarului" în ochii unei opinii publice europene sensibilizate de evenimentele revoluționare ale anului 1848, românii se simt izolați și fac eforturi pentru a contracara o astfel de propagandă dușmănoasă. Un moment prielnic, în viziunea generalului Gheorghe Magheru, este și acela al decorării fruntașilor revoluției românilor din Transilvania de către autoritățile țariste, eveniment petrecut în primăvara anului 1850. Decorațiile oferite de cabinetul țarist ar fi întărit în ochii opiniei publice acuzațiile formulate de propaganda antiromânească, ele nefiind decât o nouă încercare de a dezbina și compromite pe conducătorii românilor. Cât privește decorațiile pe care împăratul Franz Iosif le oferea, la rândul său, românilor, acestea reprezentau – în condițiile în care revendicările politice ale românilor erau refuzate – o adevărată jignire la adresa conducătorilor lor. Așa le-au și interpretat de altfel, cei mai mulți dintre ei (Magazin istoric, **nr. 3/1969).**

În momentul expedierii scrisorii nu se știa însă nimic despre decorațiile imperiale, ci doar despre cele rusești. Să mai spunem doar că Avram Iancu, împreună cu alți fruntași transilvăneni, se aflase la Viena în cursul lunii februarie și în prima decadă a lunii martie 1850, participând la audiențele acordate de împărat în zilele de 8 și 11 martie. Plecase din Viena dezamăgit profund de atitudinea monarhului, care continua să nu ia în considerare dreptele revendicări ale românilor din cadrul imperiului. Plecarea lui din capitala imperiului avusese loc, se pare, în zilele de 12 sau 13 martie, din moment ce scrisoarea lui Magheru poartă data de 14.

Iată textul integral al documentului; adresa scrisorii este și ea semnificativă: „Către Avram Iancu, în Transilvania". Precizăm că acolo unde a fost necesar am introdus scurte explicații între paranteze drepte.

Paul CERNOVODEANU,
Marian ȘTEFAN

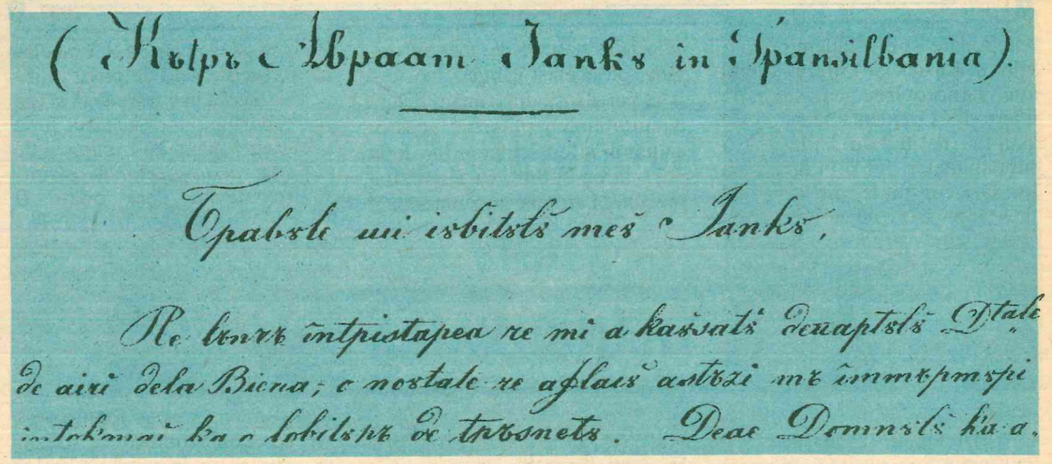

Începutul scrisorii pe care Magheru i-a trimis-o la 2/14 martie 1850 din Viena lui Avram Iancu
În p. 9: *generalul Gheorghe Magheru (portret executat de revoluționarul moldovean Al. Moruzi, în 1849, la Viena) și Avram Iancu*

Bravule și iubitul meu Iancu,

Pe lângă întristarea ce mi-a lăsat departul [plecarea] d-tale de aici de la Viena, o noutate ce aflai astăzi mă înmărmuri întocmai ca o lovitură de trăsnet. Dee Domnul ca această fatală noutate să fie neadevărată, dar eu totuși nu pierd un minut măcar – după ce mi-am revenit în sine-mi din efectul dureros și amar ce mi-a făcut aflarea ei – spre a veni să-mi fac datoria de român carele îmi iubesc națiunea mea, și ca de tată, ca de amic sincer căruia persoana dumitale îi este scumpă ca a unui fiu iubit și care este gelos [preocupat] de curățenia numelui d-tale care străluce vergin și limpede ca o picătură de rouă în fastele [analele, cronicile] populului nostru.

Azi aflai că țarul de la Petersburg ar fi trimis la București către generalul *Lüders* trei decorațiuni, pe care acesta să le trimită domniei-tale, d-lui Assentie Sever și d-lui Balint.

Crede-mă, bravule Iancule, nici năbușirea momentană a libertăților române din țările de la Dunăre de către sălbatecele hoarde ale cazacilor, nici măcelurile pline de cruzime ale maghiarilor barbari, nici calomniile veninoase și lașele machinații ale mizerabililor și abjecților sași, nici ingratitudinea ministerului Imperiului austriac carile în orbirea sa se sforță în zadar a alunga devotamentul, brațele și inimile românilor de la gloriosul tron al acestei dinastii Habsburgo-Lotaringiene, nici unul din aceste torente de rele care au năpădit asupra națiunii române, nu m-a speriat, nu m-a cutremurat cu mai multă groază decâ infernalele cugete ale cabinetului de la Petersburg ce se întrevăd astăzi curat și la lumină și prin oferirea numitelor de disprețuit *sămne de onoare.*

Când populul român scoase cel dintâi țipăt de libertate, când rugirea [strigătul] lui, întocmai ca a unui leu, cutrămură răsunetul Carpaților și frumoasele câmpii și colnice ale scumpei și belei lui țări Transilvania, când zgomotul asurzitor al sfărmărei, al zdrobirii lanțurilor ce-i legau grumajii și brațul făcu să pălească tiranii lui și să tremure la aducerea aminte de câte suferințe și chinuri îl nutriseră; când eroicele lui victorii împleau de mânie dar și de respect, de furie dar și de admirare pe vechii lui asupritori, atunci zic, toți inemicii lui, tirani invidioși, congiurară prin toate mijloacele inventate în laboratoarul crimei și a[l] calomniei, a reculca [a doborî, a prăvăli] pentru totdeauna în mormânt pe acest popul gigante și puternic, carile se deștepta din lungul lui somn de robire și spunea Europei că nu poate pieri așa lesne o națiune de 9 milioane.

Dar ceea ce n-au putut face nici essterminările ce comise furia turbată a maghiarilor, nici calomniile infame cu care sașii asurzesc auzul augustu[lui] imperator Francisc Iosif, politica perfidă a Rusiei se încearcă azi a o împlini.

Când populul român îmbrățișă cea mai sacră cauză, aceea de a susține tronul ilustrei dinastii care proclamase și jurase libertatea națiunilor din Imperiul austriac și egalitatea de drepturi ale tuturor naționalităților, atunci inemicii lui îl încondeiau cu coloare negre în ochii și în opinia națiunilor mari și libere. Franța, Englitera și alte staturi libere fuseră induse în eroare, mulțumită emisarilor maghiari cu mâinile pline de aur, de a crede cum că nația română s-ar fi sculat nu pentru essistența ei, nu pentru recăpătarea drepturilor esențiale și fundamentale ale unei naționalități, ci numai pentru tendințe

reacționare și din îndemnul slavilor și Rusiei. Și astfel românul avu nenorocirea ca staturile libere din Occidente să se înșele asupra instinctelor, ideilor și simțămintelor lui și în ignoranța lor să-l confunde, din singurul fact al paritații de religiune, cu slavii, nație negreșit respectabilă, dar cu care, el românul, nu are nimic de amestec și de care totdeauna îl vor ținea departe originea, limba, năravurile, ideile și caracterul lui. Această calomniatoare poreclă de „popor reacționar" este cea mai nesuferită și cea mai stricăcioasă pentru o nație care reapare iară pe scena lumei și care are trebuință de simpatii, sprijin și iubire ale celorlalte națiuni de aceeași origine, de același sânge.

O parte însă din români deteră dezmințământ puternic acestor calumnii și cu scularea lor de la 9/21 iunie 1848, în România, precum și cu mișcarea anterioară din Moldova arătară Europei că ei sunt departe de a fi aplecați către Rusia. Rămâne dar ca și cei din puternicul Imperiu austriac să-și reabiliteze reputația lor și să dovedească augustei dinastii că ei sunt devotați numai ei, că de la ea singură așteaptă fericirea și prosperitatea lor și să șteargă cu chipul acesta și preapusul [presupusul] de rusolatrii, care poate e cauza de nu și-a întins asupra lor încă până acum M.S. Francisc Iosif facerile sale de bine.

Ocazia cea mai favorabilă și cea mai oportună spre aceasta li se înfățișează acum cu trimiterea de către țar *a sus-ziselor decorații.*

Într-adevăr, care poate fi cugetul și scopul țarului de a oferi aceste decorații celor mai d-întâi și mai populari capi ai populului român din Transilvania? Oricine – aibe puțină esperiință politică sau nu, aibă ceva înțelepciune sau nu –, carile și-ar pune această cestiune, ar răspunde îndată și fără a greși: scopul țarului este ca să compromită cu desăvârșitu națiia română în ochii Eoropei, voind să arate că, chiar mișcarea din Transilvania el a

→

34 decorații, dintre care patru „ordine înalte"

Conferirea decorațiilor rusești fruntașilor revoluționari români a dat naștere unor evenimente extrem de interesante, pe care le reconstituim folosindu-ne de monografia închinată de Silviu Dragomir lui Avram Iancu. Iată, foarte pe scurt, ce s-a întâmplat.

Dintr-un schimb de scrisori între fruntașii ardeleni, publicate pentru prima oară de *Tribuna* din 1 decembrie 1877, aflăm că generalul Lüders primise decorațiile respective la București și de acolo le expediase la Sibiu, guvernatorului militar al Transilvaniei, generalul Wohlgemuth. Cabinetul rus avusese acordul prealabil al guvernului imperial. Guvernatorul Wohlgemuth primise în total 34 de decorații, dintre care patru erau „ordine înalte: Crucea «Sf. Stanislav» pentru Avram Iancu și Bălășescu și Crucea «Sf. Ana» pentru Axente și tribunul Sentivani. Șase medalii de aur erau conferite tribunilor mai însemnați, iar 24 de argint altor bravi luptători români. Dar decorațiile rusești nu se distribuie de îndată".

De ce? În momentul sosirii lor la Sibiu, autoritățile militare imperiale tocmai lucrau la întocmirea tabelelor cu numele celor care urmau a fi decorați de împăratul Franz Iosif pentru serviciile aduse în timpul evenimentelor care zdruncinaseră imperiul în ultimele luni. Tabelul primit de împărat spre aprobare cuprindea un număr de 135 de persoane, dintre care 61 erau români, 60 sași, 13 unguri și un armean. Înainte ca lista să ajungă la împărat, guvernatorul Wohlgemuth intervenise pe lângă guvernul din Viena spre a cere cabinetului rus să accepte o diminuare a valorii distincțiilor oferite românilor, ceea ce acesta din urmă a și acceptat și cea mai mare decorație rusească acordată nu a mai fost Ordinul „Sf. Stanislav", ci „Sf. Ana" clasa a II-a (oferit lui Iancu).

În momentul în care Franz Iosif a avut în față tabelul cu cei propuși spre a fi decorați, și-a amintit probabil de această întâmplare și, cu mâna sa proprie, a efectuat câteva modificări, nedorind să rămână mai prejos. Astfel, în loc de Ordinul „Crucea de Fier", ce fusese atribuit lui Avram Iancu, Axente Sever și Simion Balint, împăratul a șters și a înlocuit cu mâna lui „Crucea de aur pentru merite, cu coroană", iar pentru tribunii Fodor, Andreica și Aiudeanu doar „Crucea de aur pentru merite", fără coroană.

Nu aceasta a stârnit însă indignarea și dezamăgirea fruntașilor români, ci, așa cum spuneam, neacordarea de către împărat a drepturilor lor naționale.

M. ȘT.

făcut-o pentru planurile lui ascunse și că pe când o parte din populul român a suferit de intrigile lui și suferă încă sub barbara-i ocupație militară, ceialaltă parte ar nutri speranța de a-i vedea și la dânșii oaspeți neașteptați. Scopul țarului este ca să răcească cu totul afecția dinastiei asupra acestui popul, făcând-o să creadă cum că românii din imperiul ce guvernă sunt devotați lui – și să înșele și să tragă simpatiile nației române, încercându-se a face pe obștea populului să creadă că numai el țarul se interesează la soarta și fericirea lui, că de la el trebuie să aștepte orice bine și lui trebuie să fie recunoscător, căci numai el știe răsplăti și că numai el a remunerat după cum se cuvine pe capii lui, Iancu, Assentie și Balint!

Iată urmările fatale și imediate ce-ar avea când voi, bravilor capi, v-ați amăgi și ați primi aceste *semne așa-zise onorifice,* dar pe care eu le consider ca semne urâte și periculoase pentru români. Și eu, iubite și bravule Iancu, și eu am crezut odată, căci crezusem că ele erau răsplătire loială pentru statornicirea cu care ne luptasem pentru fericirea țărilor după cum speram; dar le-am aruncat și m-am lepădat de dânsele, căci m-am convins că ele sunt numai simbolul robirii noastre!

Cât ar crește numele vostru în mărire și loialitate dacă ați refuza cu modestie aceste semne și câte urmări folositoare și mari ar avea acest refuz pentru națiа română întreagă și pentru românii din Transilvania mai cu osebire! Semnificația politică cea mai de căpetenie a unei asemenea conduite ar fi o *protestație generoasă și nobilă* în fața Europei în contra inichităților și violărilor de tot felul ce Rusia a esersat în anii din urmă în Principatele de la Dunăre. Ar fi o demonstrație energică cum că e viață națională și legături intime în cele 9 milioane de români și care se cunosc bine unii pe alții.

Apoi alte urmări necesare ar fi că Europa întreagă ar fi dezamăgită și ar arunca prepusul [presupunerea] ce are asupra noastră, că am fi [în]adevăr nație retrogradă și făcută pe sclavie. S-ar mira de independința caracterului român și de sanctitatea causei pentru care a luat armele în anii trecuți și jurnalele ei ar trâmbița numele vostru și ar da lustru națiunii ai căria voi sunteți unii din capi.

Augusta dinastie s-ar grăbi a vă remunera serviciurile voastre – ar avea o dovadă vie despre devotamentul vostru și o protestare puternică în contra calumniilor ce poate le-ar fi crezut până atunci și nemic n-ar mai fi în stare să mai clatine confiența [încrederea] ei în populul român. V-ar rămânea îndatorată de credința voastră într-însa și ar face mult mai mult decât țarul binele românilor. S-ar convinge într-un cuvânt că voi de la augustul vostru împărat constituțional Francisc Iosif așteptați fericirea voastră – numai de la guvernul Maiestății Sale și de la nimeni altul – și aceasta ar fi un izvor de fericire pentru populul român.

În fine, populul român ar învăța de la bravii lui capi Iancu, Assențiu și Balint ce trebuie să creadă de acest țar care, sub mască de aceeași religie și cu asăminea păpușerii, nutrește cugetul de a robi pe români sub jugul nesuferit al influenței și al tiraniei sale.

Acestea sunt rezultatele nemărginit de mari ce-ar avea pentru populul român folosul de a vă acăța de pept aste petice de aramă aurită.

Iubite Iancule, din capul locului și din toate faptele d-tale am recunoscut, m-am convins că ești adevărat român, că te-ai devotat fără fățărie la binele nației române, că ambițiunea d-tale nu este egoistă, personală, ci este ambițiune dreaptă, onorabilă și nobilă – aceea adecă de a merita stima fraților noștri români și de a coopera spre a-i vedea acolo unde în inima d-tale știi că li se cuvine a ajunge. Astea sunt titulele pentru care m-am adresat la d-ta și pentru care sper că vei lua în considerație observațiile mele. Ce zic! Observațiile mele sunt de prisos, căci fără îndoială ai priceput singur că a primi *decorație* de la *țarul Rusiei* ar fi moartea reputației d-tale, compromiterea mișcării românilor și una din nenorocirile lor.

Te îndemn din inimă a te consulta și cu patrioții și bunii noștri frați Popazu și G. Bariț. Am convicția că așa gândesc și ei.

Hârtia prin care ați arăta refuzul vostru – sau de-a dreptul către țar sau prin ministrul de aci, după cum vă vor și veni acele decorații – trebuie negreșit să fie în termenii cei mai respectuoși". Se cade să mulțumiți țarului de binevoitoarea lui aducere aminte, să-i essprimați a voastră recunoștință și să-i arătați cum că nu meritați aceste *mari onoare* care vă face și că voi sunteți destul de remunerați cu aceea că ați putut da probe despre amorul și devotamentul vostru către augusta dinastie Habsburgo-lotaringiană și cu aceea că ați avut ocazie a vă lupta pentru respectul libertății și egalității de drepturi a națiunei voastre – base politice puternice și glorioase pe care dinastia a așezat imperiul său". Redacția acestui răspuns trebuie să o lucrați împreună și cu amicul Bariț, carele știe mănui peana politică cu atâta superioritate. Eu nu făcui aici decât a vă essprima principurile care socotesc și eu că ar trebui să se desvoalte într-un asemenea act.

Nu perde dar, bravule și iubitule Iancu, nici un moment și înștiințează și pe fratele nostru de aici Balint ca să se conformeze cu cele ce veți găsi cu cale.

Astfel, fraților bravi Iancule și Assente, pe lângă cununa de laure ce vă încinge fruntea eroică ați căpăta și supra-numele demn de toată admirația de oameni virtuoși și înțelepți!

Prea sincerului și adevăratului amic

1850, martie 2/14 Viena

al d-tale
(sub-însemnat) G. Magheru

P.S. Nu lipsi, te rog asămine, iubite Iancule, de a-mi vesti cum ați petrecut în călătorie, de ați ajuns tari și mari la locul destinației și de a-mi răspunde despre primirea prezentei. ■

1964: BIROUL POLITIC „CROIEȘTE" ISTORIE ȘI ISTORICI

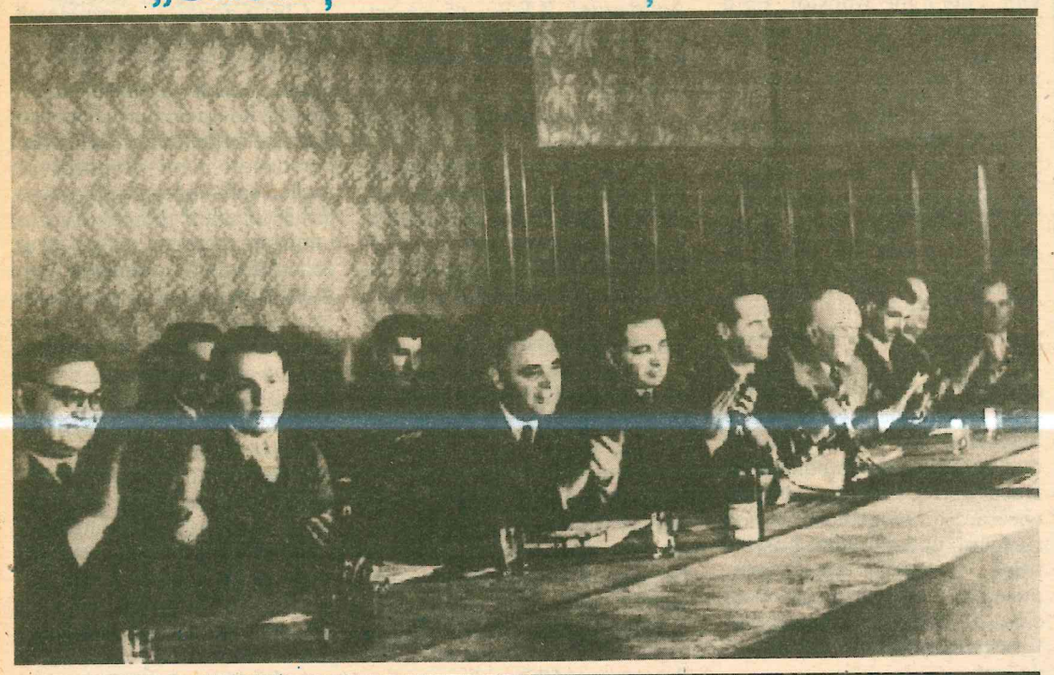

C. CRISTESCU

Totalitarismul comunist a însemnat, dincolo de represiune și luptă de clasă, controlul tuturor domeniilor vieții societății și pe cât posibil al vieții individului. Nimic nu trebuia să scape acestui control al statului și partidului, devenit partidul-stat. În practica istorică acest control omniprezent și omnivalent însemna dictatura cu diferitele ei etape sau variante, de la dictatura proletariatului la dictatura cultului personalității. Istoria perioadei comuniste din istoria noastră contemporană va putea fi definită numai pe baza unei analize complete, pe verticala și orizontala proceselor și fenomenelor istorice, ca și în intimitatea mentalităților și comportamentelor oamenilor și grupurilor sociale și profesionale. Nu numai ce **s-a făcut, ci și** cum **s-a făcut.**

Abundența documentelor și a mărturiilor dă acum posibilitatea unei asemenea analize. De peste șapte ani, am publicat sute de documente însoțite de o serie de analize ce caută să răspundă acestor întrebări cardinale: de ce? cum? ce? **Documentul pe care îl publicăm acum în premieră, încă una dintre stenogramele discuțiilor din conducerea partidului comunist, prezintă relevanță pentru maniera în care erau puse și soluționate la eșalonul suprem al puterii din acea vreme problemele de istorie. Revista noastră a publicat numeroase dezvăluiri în acest domeniu. La ordinea de zi a ședinței Biroului Politic al C.C. al P.C.R. din 18 aprilie 1964, între multe alte probleme, s-au aflat și cele despre împlinirea a 20 de ani de la 23 august 1944, relațiile pe plan local cu comuniștii din țările vecine și reabilitarea unuia dintre foștii membri ai biroului politic, Miron Constantinescu, datorită meritelor sale ca... istoric.**

O ultimă remarcă, înainte de a lăsa cititorului dreptul de a judeca modul cum se croiau istoria și istoricii în viziunea conducerii P.C.R.: cercetătorul – ca și cititorul desigur – rămâne nu o dată perplex în fața siguranței cu care se discută despre cele mai diferite subiecte din istorie. Și, evident, deseori în necunoștință de cauză. Nu numai abordarea problemelor din perspectiva unor păreri preconcepute, dar mai ales monopolul soluțiilor juste, viciau de multe ori întreg procesul decizional. Și acest document ni se pare că aduce noi clarificări asupra cunoașterii felului cum **a fost condusă țara de comuniști.**

Să nu aștepți o indicație“

La ședință au participat: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Petre Borilă, Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Moghioroș, Dumitru Coliu, Alexandru Bârlădeanu, Leonte Răutu, Leontin Sălăjan, Ștefan Voitec și Dalea Mihail.

Ședința a început la orele 11.00.

„Gheorghe Gheorghiu-Dej: ...Punctul unu de pe lista problemelor: Sărbătorirea celei de-a XX-a aniversări a eliberării de sub jugul fascist. Este un plan de măsuri, noi în Secretariat l-am văzut, poate să mai sufere unele îmbunătățiri. Dacă veți considera că este necesar să mai adăugăm sau să ștergem ceva, avem posibilitate. Puteți să faceți propuneri și să ni le trimiteți nouă, ca să îmbunătățim materialul. Programul acesta este destul de larg.

L. Răutu: Era așa o propunere, dacă nu este cazul, după aprobarea planului, să publicăm în presă că Comitetul Central și Consiliul de Miniștri au adoptat o hotărâre cu privire la sărbătorirea celei de-a XX-a aniversări și să arătăm câteva dintre măsurile cele mai importante pentru interior și pentru exterior. Dacă sunteți de acord? Pentru ca să se cunoască că se iau o serie de măsuri în legătură cu această aniversare. Nu tot ce scrie aici, numai câteva lucruri.

Gh. Gheorghiu-Dej: Cum credeți.

I.G. Maurer: În general este o aniversare însemnată și este bine să se cunoască aceste lucruri.

Gh. Gheorghiu-Dej: Vă gândiți să fie publicate toate acestea privind trimiterea de lectori, de expoziții de artă plastică?

L. Răutu: Nu, numai unele măsuri organizatorice, că va avea loc o sesiune solemnă a M.A.N., o sesiune solemnă a Academiei R.P.R., că se va organiza o expoziție a economiei naționale. Câteva lucruri mari.

Gh. Gheorghiu-Dej: Eu zic să aprobăm.

Chivu Stoica: Credem că ar fi potrivit pe linie de guvern să fie un colectiv care să se ocupe de această expoziție. Este o tematică dată de Camera de Comerț, care trebuie discutată. Pe linie de guvern nu se ocupă nimeni de treaba aceasta.

N. Ceaușescu: S-a prevăzut să răspundă Chivu Stoica și Gogu Rădulescu și după aceea să faceți un colectiv din ministere.

E. Bodnăraș: Asta este suficient. Vă atrageți oamenii de care aveți nevoie. Pavilionul va fi gata până atunci?

Gh. Gheorghiu-Dej: O să fie gata. Noi am discutat în Secretariat. Chivu Stoica, din partea Secretariatului se va ocupa de problemele economice și coordonează cu cei care vor lucra pe linie de stat cu Gogu Rădulescu, A. Bârlădeanu și Gaston Marin. Trebuie un mănunchi de oameni care au și ochi și au și minte. Să nu aștepte să primească o indicație, o dispoziție de colo sau de dincoace, ci să se apuce de lucru imediat; să se stabilească un program.

În discuția noastră la Secretariat ne-am referit și la caracterul expoziției. Întrucât este aniversarea a 20 de ani de la eliberarea țării, să arătăm țării într-adevăr ce am făcut în toți anii puterii populare. Dacă suntem în stare. Dacă nu suntem în stare, să renunțăm, să nu facem asta. Va fi o fotografie a celor ce am făcut. Eu cred că s-ar putea face lucruri interesante. Trebuie organizat teritoriul acolo; trebuie folosite ambele expoziții. Noi am discutat mai amănunțit la Secretariat.

Chivu a ridicat o problemă aci. Noi în Secretariat am discutat. Una din două: ori n-am discutat și atunci nu se știu problemele, ori dacă am discutat urmează să antrenăm persoanele care urmează să facă treaba aceasta. Trebuie atrași oameni de la diverse ministere. Acesta este un grup conducător și coordonator. Am stabilit ca grupul acesta să fie format din tovarășii Chivu Stoica, Alexandru Bârlădeanu, Gaston Marin, Gogu Rădulescu, câțiva tovarăși pe linie de stat, împreună cu tine de la Direcția Economică. Cred că este suficient. Să nu așteptăm să ne mai întâlnim să mai facem ședințe, trebuie stabilită tematica pentru fiecare ramură a economiei naționale. Eu știu că avem industria – în care sunt câteva ramuri care vor fi reprezentate.

A. Bârlădeanu: Încă de când s-a hotărât în toamna trecută sărbătorirea a 20 de ani s-a dat sarcină Camerei de Comerț să înceapă pregătirea unei tematici. Proiectul de tematică este făcut de către Camera de Comerț și dată tovarășului Gogu Rădulescu. Acum acest colectiv trebuie să definitiveze acest proiect.

Gh. Gheorghiu-Dej: Direcția în care să se întocmească această tematică nu o dă Camera de Comerț. Voi trebuie să dați direcția, potrivit cu cele ce am discutat de câteva ori și înainte și acum în Secretariat. Dacă va mai fi nevoie, să discutăm odată și încă odată, dar să fie clar ce facem acolo, pentru ca să nu existe posibilitatea de a se arăta cu degetul de la unul la altul. Altfel, dacă nu se delimitează clar răspunderile, nu va ieși un

lucru bun. Sunt pricepuți cei de la Camera de Comerț, au văzut expoziții, însă nu de la ei trebuie să pornească“.

„De fiecare dată pățim ceva până ne învățăm minte“

„A Bârlădeanu: S-a început din toamna trecută, pentru ca să nu pierdem timp. Acesta este un prim material.

Gh. Gheorghiu-Dej: V-aș ruga să vă strângeți la Consiliul de Miniștri, chemați pe cine vreți, stați de vorbă, pentru că timpul este scurt. De altfel erau zvonuri că pavilionul nu va fi gata, pentru că s-a întârziat foarte mult, s-au sucit pe o parte și alta, este și ceva supradimensionat. Am spus, fie și așa, numai să meargă. Abia săptămânile trecute au semnat, pentru că nu semnau. Un an de zile au tot tărăgănat treaba aceasta.

Eu am regretat la ședința care am avut-o că nu ne-a venit în minte să apelăm undeva la o organizație cu experiență din afară, care a mai organizat expoziții și a făcut construcții. Am regretat că ne-am dat capul pe mâna unor oameni care au făcut un lucru care s-a prăbușit peste noi, așa cum s-a întâmplat și la Cluj. Dacă am fi chemat o organizație experimentată din afară ar fi fost rușine pentru Maicu[1] și ceilalți, dar asta nu e nimic, am fi scutit statul de cheltuială și am fi avut expoziție. În Belgia este un pavilion bine realizat; în alte locuri de asemenea, cu proiecte frumoase și realizări reușite. Păcat că nu ne-a venit în minte lucrul acesta, puteam să luăm proiectul de la ei. S-a spus să copiem noi pe francezi și pe iugoslavi. Știți cum s-a întâmplat cu copierea; așa au copiat până s-a dus dracului.

E. Bodnăraș: Dacă era vorba de copiat ar fi putut copia pe cel mai bun.

Gh. Gheorghiu-Dej: De fiecare dată pățim ceva până ne învățăm minte. Dacă am fi chemat de afară o organizație care să răspundă, ne-ar fi costat ceva bani, dar ne-ar fi costat infinit mai puțin decât ne-a costat așa. Într-adevăr, au mers în străinătate, au văzut, dar nu este destul asta; când te apuci să faci calcule asta este altceva. În țările acestea nu se face ca la noi. La noi este un singur buzunar mare, acolo sunt mai multe buzunare și fiecare își apără buzunarul său, pe când aici trag cu toții de buzunarul statului. Au supradimensionat acoperișul. Acum este o greutate foarte mare, câteva vagoane de fier punem pe acoperiș. M-am legat la un moment dat de chestiunea aceasta. M-am gândit n-am făcut atunci, hai să facem acum, să chemăm o instituție. Au făcut experiențe la scară redusă. Industria trebuie să facă profilele acelea, să le dea formă. Acum nu mai avem ce face, dar pe viitor, în orice caz pentru organizarea teritoriului, pentru anumite alte construcții care se vor face acolo, trebuie să deschidem foarte bine ochii.

Trebuie să fie reprezentate industria, agricultura, industria ușoară, acolo. În timp ce se pune acoperișul să fie aduse și exponatele acolo, ca să nu pierdem timp. Să aprobăm istoria aceasta. Să vă strângeți și să porniți la treabă“.

Se discută apoi proiectul planului de relații ale P.M.R. cu partidele frățești, schimburi de activiști pentru odihnă, la tratament, chestiuni privite și apreciate de Gheorghiu-Dej cu o sinceritate demnă de cinismul „relațiilor frățești“, ca o corvoadă de fiecare an. „Hai s-o facem și anul acesta – zice conducătorul P.M.R. și adaugă – cu mențiunea că planul valutar trebuie realizat. Locurile cele mai bune

În p. 13: *în mai 1945, Miron Constantinescu (primul din stânga), împreună cu Gh. Gheorghiu-Dej, Gh. Apostol și Al. Moghioroș, în prezidiul unei întruniri a Frontului Plugarilor*

Gh. Gheorghiu-Dej, Al. Drăghici, Gh. Apostol, E. Bodnăraș, Chivu Stoica și N. Ceaușescu, cu prilejul inaugurării Pavilionului expoziției (21 august 1964)

[1] Horia Maicu (1905-1975), arhitect, unul dintre autorii proiectelor Casei Scânteii, azi Casa Presei Libere, Sălii Palatului, Teatrului Național. A fost profesor universitar și arhitect al Capitalei. Gh. Gheorghiu-Dej critică aici proiectul complexului expozițional din Piața Presei Libere și pe acela al sălii de expoziții de la Cluj ale căror cupole s-au prăbușit după darea lor în folosință. Anchetele de stat efectuate cu toate rigorile nu au putut constata erori de proiectare, ci doar de execuție.

trebuie date pentru valută, pentru turiști".

Tot la capitolul „relații frățești", Gheorghiu-Dej comentează schimburile „de delegații între regiuni și raioane din țara noastră și regiunile și raioanele vecine. Treptat-treptat – spune el – lucrurile au fost împinse aici și s-a ajuns până acolo încât se adresează pur și simplu regiunea sau raionul limitrof și îi invită acolo, și aceștia își iau, dracu știe ce obligații, nici noi nu știm ce fac. Sunt cuprinse regiunile Crișana și Banat cu R.P. Ungară, regiunile Suceava și Galați cu U.R.S.S. Nu se mai ajunge la nivelul regiunii, acum au ajuns la raioane, mâine-poimâine vor ajunge la comune. Invită 5 persoane pe timp de 5 zile, pe timp de 3 zile.

În orice caz – precizează Dej –, prevăzând asemenea lucruri, cred că trebuie avută o discuție specială cu toți acești tovarăși și instruiți cum trebuie să se procedeze. Așa cum procedează și partidele frățești când ne trimit oameni și vin să ne prelucreze, trebuie să-i prelucrăm pe ai noștri să nu stea muți, cu gura închisă, și să le fie rușine să le zică. Să le zică neapărat și imediat ce îndrăznesc să spună ceva. Vin în schimb de experiență și se face un astfel de schimb de experiență încât să rezulte că nu este mai bine să se adopte experiența lor, pentru că este mai bună. Să știe ai noștri să-i trimită acasă. Aceste întâlniri au un caracter absolut formal și au marele dezavantaj că îți scapă din mână..."

Așa arăta la nivel real istoria „relațiilor frățești".

* Învinuit de „deviere de stânga", Miron Constantinescu fusese înlăturat din conducerea partidului, la plenara din 2 iunie 1957; în realitate, el formulase unele rezerve și critici la adresa lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

„Folosirea lui Miron Constantinescu în probleme de istorie"

După discutarea altor puncte de la ordinea de zi, *Gheorghiu-Dej* spune: „Avem la punctul 9 folosirea lui Miron Constantinescu în probleme de istorie. Aveți ceva de obiectat? El cum se poartă?*

L. Răutu: Absolut corect. Cu el este problema următoare: el este șef de secție la Institutul de istorie al Academiei. Îndeplinește însă o serie de sarcini care i se dau în legătură cu tipăriturile istorice pentru străinătate, în legătură cu istoria Transilvaniei.

Personal aș considera că ar fi indicat să fie repus în funcția de director adjunct la Institutul de istorie a partidului. Acolo este Zaharia Gh., Goldberger N. și Titu Georgescu.

G. Apostol: Nu mi se pare potrivit acest lucru de a fi director adjunct la Institutul de istorie.

L. Răutu: El nu este istoric de specialitate. La Academie pot fi obiecțiuni.

Gh. Gheorghiu-Dej: Eu cred că mai curând ar merge la Institutul de istorie al Academiei. Am putea să-i dăm o funcție mai mare.

L. Răutu: Funcția mai mare este de director adjunct.

Gh. Gheorghiu-Dej: Să fie director adjunct.

G. Maurer: Din punct de vedere științific sunt acolo oameni care au o valoare mai mare decât el. Trebuie promovat un om care are merite științifice.

N. Ceaușescu: El lucrează la toate lucrările de istorie acolo.

Gh. Gheorghiu-Dej: În orice caz, din punctul nostru de vedere are mai multe posibilități decât oricare dintre istoricii de acolo.

L. Răutu: Atunci când se pregătesc lucrări de istorie de către istoricii noștri noi organizăm câte un sondaj, consultații, la care l-am folosi. Și foarte bine am făcut că l-am folosit. De pildă, Otetea a pregătit o carte de istorie a României, pe care a trebuit s-o oprim pentru că avea niște chestiuni care nu ne conveneau deloc.

Gh. Gheorghiu-Dej: Sau să lucreze aici în sistemul nostru care îndrumează și controlează activitatea istoricilor pe linie de partid.

L. Răutu: Pentru asta noi recurgem la el.

P. Borilă: Dacă lucrează de fapt, de ce nu facem o formalitate să-l numim într-o muncă sau aci sau dincolo. Cât timp îi trebuie unui om care lucrează bine să se reabiliteze! Dacă într-adevăr el s-a îmbunătățit din toate punctele de vedere de ce să nu-i dăm una din aceste funcții la Academie sau la Institutul de istorie a partidului?

L. Răutu: Omul lucrează foarte mult. Modul în care se manifestă este bun.

Gh. Gheorghiu-Dej: Pe Roller l-am făcut academician. Ce lucrări științifice are Roller? Poate fi pus foarte bine la Academie, abia vom avea direct posibilitatea să lucrăm acolo. N-am nimic împotrivă să fie și director la Institutul de istorie a partidului.

L. Răutu: Și într-un loc și altul, asta nu este bine după părerea mea.

E. Bodnăraș: Eu cred că la Institutul de istorie al Academiei să-l numim.

Gh. Gheorghiu-Dej: Ca salariu i se va îmbunătăți situația? (Da). Dar dacă este director adjunct la partid el poate să controleze acolo. Să facem așa, să-l punem acolo la Institutul de istorie al Academiei. Probabil că va fi mai de folos. El este pregătit.

L. Răutu: Sunt domenii ale istoriei pe care el le cunoaște foarte bine. Mai bine decât unii istorici, de exemplu perioada până în 1948, sau istoria Transilvaniei.

Gh. Gheorghiu-Dej: În ce privește istoria partidului poate face mai multe confuzii, însă acolo la Academie merge. Cu pregătirea pe care a primit-o la partid poate să facă mai mult decât face Otetea sau alții.

L. Răutu: Istoria Transilvaniei este elaborată sub conducerea lui și cu cea mai mare participare a lui. Tot sub redacția lui apare și corespondența lui Bălcescu, împreună cu Zane, dar el are cea mai mare colaborare*. Are studii foarte interesante nepublicate încă în legătură cu unirea Transilvaniei. O serie de lucruri interesante și documente noi descoperite.

Gh. Gheorghiu-Dej: În privința aceasta este stăruitor. Este un domeniu unde poate să dea ceva. La partid mare lucru nu va face. Goldberger aici ce misiune are? El ar putea face mai mult, dacă este vorba, decât face Goldberger, însă nu acesta este lucrul cel mai important. Importantă este orientarea. Aici nu poți să-l pui. Mai are și starea aceasta sufletească în urma situației prin care a trecut [în familia Miron Constantinescu avusese loc o tragedie în urma căreia soția sa decedase]. Cel mai bun lucru este să-l punem la Academie. Acolo își poate el desfășura munca.

În istoria Transilvaniei el nu este trecut redactor șef?

L. Răutu: Mi se pare că era trecut.

Gh. Gheorghiu-Dej: Va trebui să fie trecut neapărat. Dacă are colaborare, trebuie trecut redactor responsabil. Ce pierdem prin asta?

Și de Institutul de istorie a partidului va trebui la un moment dat să ne ocupăm mai serios. Sunt o serie de oameni mai în vârstă acolo. Trebuie să găsim oameni mai calificați, mai activi.

Cu Miron Constantinescu deci așa procedăm." ■

* Este una din cele mai mari enormități a afirma că valoarea muncii acad. Gh. Zane, exegetul principal din România al operei lui Nicolae Bălcescu, era inferioară contribuției lui Miron Constantinescu – *n.C.C.*

RĂZBOIUL RECE PE PLAJA DE LA SOCI

Un festival mai puțin cunoscut, al filmului de spionaj, a avut loc anul trecut la Soci, sub președinția cunoscutului actor rus Oleg Iankovski. S-au prezentat filme despre războiul rece și au fost invitați participanți de vază: Markus Wolf, fostul șef al spionajului est-german, adjunctul șefului Direcției de contraspionaj din CIA, fostul rezident la Bruxelles, Pitt Bagly, fostul adjunct al șefului serviciilor ruse de spionaj, Serghei Kondrașov, șeful Biroului de presă al Serviciului rus de informații externe (SVR), Iuri Kobaladze.

Actori și corespondenți de presă au tăbărât cu întrebările asupra unor generali-pensionari: a prevăzut cineva Perestroika? Dar dezintegrarea U.R.S.S.? Ceva-ceva s-a bănuit și s-a comunicat guvernelor respective, care n-au luat nici o măsură. Evident, guvernele se conduc nu numai după informații puse la dispoziție de serviciile secrete, ci și după date oferite de alte departamente și, îndeosebi, după considerente politice. Există o sumedenie de cazuri când informațiile serviciilor secrete s-au dovedit false.

Războiul rece a fost însă principalul erou al festivalului de pe litoralul Mării Negre. El i-a marcat, de asemenea, pe toți actorii de teatru sau film prezenți. Vladlen Davîdov, din echipa celebrului MHAT din Moscova, director al muzeului acestui teatru, își amintește cum erau instruiți înainte să iasă peste graniță, cum li se explica ce să facă și ce nu, că trebuie să meargă numai câte doi. Davîdov a trecut frontiera în delegație, pentru săptămâna filmului sovietic de la Paris, în 1955. Împreună cu Cerkasov, Bondarciuk, Larionova, Bîstrițkaia. Era obișnuit cu ochiul securității, ca toți colegii lui, pentru că MHAT-ul era frecventat de Stalin și alți membri ai Biroului politic. Membrii poliției secrete stăteau în culise, în camera sufleurului, în loji, chiar și pe strapontine. Prima lui ieșire dincolo de „cortină" – povestește Davîdov în săptămânalul *Novoe vremea* – a fost un veritabil șoc. Atunci a aflat de la colegii francezi despre lagărele staliniste.

Grigori Gorin, un alt actor, își amintește cum a primit cu ani în urmă o invitație peste graniță de la o persoană de sex feminin. „Ce crezi? Pentru cine lucrează?", l-a întrebat secretarul de partid. Altă dată a ieșit într-o delegație și șeful le-a interzis tuturor să-și lase pașapoartele la hotel: CIA le putea fotografia, li s-a spus, și apoi folosi în alte scopuri. Pe o căldură sufocantă, el și colegii lui alergau prin oraș și din când în când își pipăiau buzunarul. Verificau dacă pașaportul era la locul lui. Ajuns la hotel, Gorin a băut zdravăn și, înainte de a se culca, și-a ascuns documentul. Când s-a trezit, habar n-avea unde îl pusese. După ce a întors pe dos camera de hotel, a descoperit pașaportul în scenariul filmului *Münchhausen*. Beat-beat, dar îl dusese capul că CIA n-o să caute într-un scenariu.

F. D.

ANI DE GULAG

În nr. 3/1996, revista noastră a publicat evocările pr. prof. Sergiu C. Roşca privind activitatea sa la publicaţiile Basarabia **şi** Raza **din anii celui de-al doilea război mondial, pentru care, apoi, în regimul comunist, avea să fie întemniţat.**

Printre colegii săi de gazetărie s-a aflat şi preotul Vasile Ţepordei, care a împărtăşit acelaşi calvar al închisorilor comuniste.

Iată o scurtă prezentare a sa, făcută de un alt redactor al amintitelor publicaţii basarabene şi care, la rându-i, a fost închis sub regimul comunist: dl. Sabin Popescu Lupu, scriitor şi ziarist, domiciliat în Târgu Jiu.

„Vasile Ţepordei s-a născut în 1908 în satul Cărpeşti, jud. Cahul, din sudul Basarabiei. A urmat cursurile seminariilor teologice din Ismail şi Chişinău. Tot la Chişinău şi-a luat şi licenţa în teologie cu lucrarea Poetul preot Alexie Mateevici, **publicată ulterior în revista** Viaţa Basarabiei **şi în volum separat.**

A condus revista Raza **şi, apoi, cotidianul** Basarabia.

În octombrie 1948 a fost arestat. Judecat de NKVD la Constanţa, a fost trimis într-un lagăr de muncă silnică la Vorkuta, la nord de Cercul polar, în Siberia. A stat închis aici până în 1956".

Anii grei ai detenţiei sale, părintele Ţepordei i-a evocat în volumul Amintiri din Gulag, **tipărit în 1992, la Bucureşti, la Editura Abeona.**

Preotul Vasile Ţepordei ne-a trimis şi nouă câteva dintre paginile dureroaselor sale amintiri.

Preot VASILE ŢEPORDEI

● Iadul adevărat ● Un singur scop – exterminarea ● Eliberat... pentru a fi deportat ● Rugăciuni în închisoare ● Idila enkavedistului ● Mesajul din borcanul cu miere

Am fost arestat de la locuinţa mea din Bucureşti în după-amiaza zilei de 28 octombrie 1948 şi am fost dus în arestul Prefecturii poliţiei Capitalei.

Închisoarea era imaginea reală a iadului. Tot ceea ce este mai degradant, mai pervers, mai sub orice critică este în închisoare. În fiecare dimineaţă erau transportaţi cu duba prefecturii la tribunal „criminalii" de război. Aceştia, în marea lor majoritate, erau bătrâni, neputincioşi, fiind duşi de braţ de către alţii mai tineri. Îmi amintesc că filosoful Ion Petrovici, de la Iaşi, fala filosofilor din toată ţara, ajunsese aproape orb. Îi dădeam zahăr cubic, pe care îl cumpăram la negru. Spunea că-i face bine. Mai era generalul Radu Rosetti, fostul ministru al învăţământului, grav bolnav de prostată. Se zbătea în nişte chinuri groaznice.

Delincvenţii de drept comun însă primeau pachete în fiecare duminică, pe când intelectualii, conform dispoziţiilor lui Teohari Georgescu, ministru de interne, trebuiau exterminaţi prin foamete şi mizerie. Deveniseră toţi aceştia nişte umbre: feţele galbene, ochii duşi în fundul capului, pielea zbârcită, distrofici în ultimul grad. Abia îşi împleticeau picioarele. De mâncare, nu mai vorbim. Câte o strachină cu supă de cartofi sau mazăre, fără lingură, o sorbeai şi îţi astâmpărai foamea. Peste o oră, îţi era iar foame. Pâinea era insuficientă şi de proastă calitate. Se dormea pe un fel de paturi de beton. Te culcai încălţat şi îmbrăcat.

Măcar frigul nu te chinuia. Când ne scoteau într-un fel de maidan, ca să ne distribuie aşa-zisa mâncare, era vai şi amar. Cei de drept comun se înghesuiau în faţă, te îmbrânceau, îţi luau rândul, iar gardienii nu vedeau şi nu auzeau. Erau mulţi turnători, care te trăgeau de limbă şi te provocau să le spui de ce eşti reţinut aici. Adesea îţi blestemai ziua când te-ai născut.

Aici era iadul adevărat, descris de atâţia mânuitori ai condeiului. Şi iată că, în aşteptarea noastră să ne vină răspunsul Ministerului de justiţie, la propunerea acuzatorului public Vlădescu, în ziua de 13 ianuarie 1949 suntem urcaţi într-o dubă hidoasă şi transportaţi la Văcăreşti.

Primirea ne-au făcut-o gardienii, cu înjurături şi îmbrânceli. Împreună cu părintele Roşca Sergiu, am fost conduşi la infirmeria închisorii, unde erau aşazişii criminali de război. Am găsit pe generalul Iacobici, fost şef al Marelui Stat Major şi ministru de război, pe fostul ministru al economiei naţionale, Potopeanu, şi pe Atta Constantinescu, fiul lui Constantinescu-Porcu, fost ministru, pe colonelul Popescu Cetate, fost preşedinte al Tribunalului Militar din Craiova, care o judecase pe Ana Pauker, pe colonelul Caracaş, fost comandant al legiunii de jandarmi Lăpuşna.

Îmi amintesc de Atta Constantinescu, care suferea de foame. Implora să i se dea supliment. Slăbise aşa de tare încât hainele îi atârnau pe corp ca pe o prăjină. Asistenţa medicală era foarte defectuoasă. Medicii răspundeau aproape totdeauna că nu au medicamente. Cei mai grav bolnavi erau ridicaţi şi duşi în saloanele de urgenţă.

În infirmeria Văcăreşti am găsit o situaţie nouă: deţinuţii posedau *Noul Testament,* desigur în mod clandestin. Noi, cei doi preoţi, citeam în fiecare zi evanghelia respectivă şi o comentam. Organizam discuţii apologetice, cerute de către unii dintre internaţii politici. Se punea problema existenţei lui Dumnezeu. Participau la discuţii foarte mulţi fraţi de izolare. Erau ingineri, profesori, ofiţeri, magistraţi, care dovedeau o solidă cultură teologică.

Afară de discuţiile teologice se angajau şi discuţii patriotice. Îmi amintesc de povestirile generalului Iacobici, fost ofiţer în armata austro-ungară. Ne povestea că atunci când s-a pus problema unirii Ardealului cu ţara-mamă, el era cu doi colegi ofiţeri superiori: un austriac şi un ungur. S-au despărţit frăţeşte şi au trecut fiecare în armata neamului său. În timp ce austriacul şi maghiarul erau indispuşi şi trişti, românul era în culmea fericirii. Deşi făcuse armata în statul austro-ungar, el rămăsese român până în străfundul sufletului său.

Tot în închisoarea Văcăreşti am întâlnit pe preoţii Dumitru Argint şi Nica Tuţă, pe atunci arhidiaconi la Catedrala Patriarhală. De la 14 ianuarie la 2 februarie 1949, cât am stat la Văcăreşti, am putut cunoaşte îndeaproape pe marii români: generalul Iacobici, academician şi prof. universitar Ion Petrovici, colonel Popescu Cetate, general Olimpiu Stavrat, fost guvernator al Basarabiei etc. Atitudinea lor de fiecare zi confirma o educaţie solidă şi o admirabilă ţinută morală şi patriotică. Toate povestirile lor inspirau respect şi admiraţie. Oamenii arătau că în preocupările lor profesionale erau conduşi de dorinţa şi hotărârea de a-şi iubi patria. Toţi erau preocupaţi de soarta soţiilor şi a copiilor. Aproape nimeni nu se gândea numai la soarta lui. Îşi dădeau seama că erau izolaţi de societatea care se schimbase radical sub imperiul concepţiei Răsăritului.

Se judecau procese la Tribunalul Poporului şi toate confirmau că, odată ajuns la Văcăreşti, nu mai ai şanse de scăpare. Destinul îţi era hotărât: *exterminarea.*

După 2 februarie 1949, când am fost ridicat de la Văcăreşti şi predat ruşilor, familia mea mă considera mort. Şapte ani nu am

Un monument dispărut din Chişinăul de odinioară: Şcoala eparhială

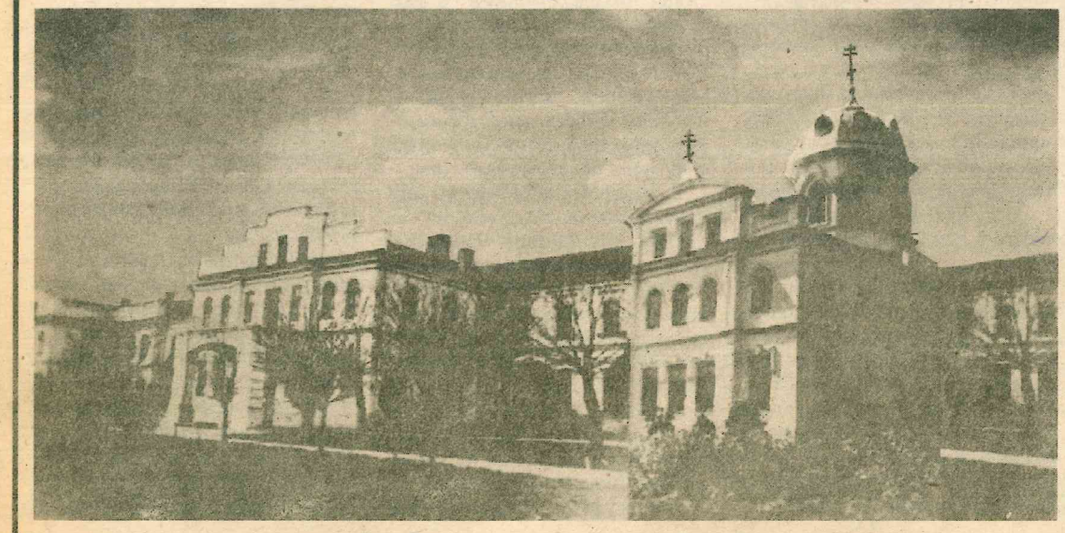

scris nimic. Sergiu Roşca cerea mereu să fie judecat, deoarece dosarul nostru comun fusese predat rușilor și părintele Roşca nu avea nici un fel de dosar. Când îl aduceau la Tribunal, el se adresa președintelui și cerea să fie judecat. Totodată, el făcea cunoscut că dosarul nostru comun a fost expediat, cu mine, peste graniță. Soția mea și rudele care au asistat la proces își dădeau seama că eu sunt pe alte meleaguri.

Despărțirea de părintele Roşca a fost dramatică. Eram ca doi frați. Ne rânduiam și citeam zilnic evanghelia respectivă făcând comentariile necesare. Toți internații din infirmeria Văcărești cunoșteau conținutul dosarului nostru și toți așteptau să ne vadă încadrați în aceeași cauză – antistalinismul. Când colo, în ziua de 2 februarie sunt strigat de gardianul de serviciu, și îmi spune să iau toate lucrurile și să-l urmez. Eram nedumerit. Ne-am îmbrățișat și am plecat în necunoscut.

Ce se va întâmpla cu mine nu știam. Am fost urcat într-un Jep și dus din nou la sediul Securității din Calea Rahovei. M-au coborât și m-au încarcerat din nou într-o celulă. La 3 februarie 1949 am fost dus la directorul închisorii, care mi-a spus că sunt eliberat. M-a pus să semnez că am primit totul de la închisoare și că nu am nici o pretenție față de ei. Am mulțumit și cu bagajul în spinare am coborât în stradă. M-am pomenit că sunt însoțit de un plutonier pe care îl chema Moraru. Am mers împreună până la poarta bisericii Domnița Bălașa, vizavi de Tribunalul Mare. Văd că se oprește o mașină și sunt invitat să urc în ea, motivând că voi fi dus spre casă. Unul dintre cei doi cu mașina m-a înjurat ruseşte și m-a forțat să intru. Moraru, deci, fusese agentul de predare a mea către reprezentanții sovietici.

Astfel „preluat" de pe stradă, am fost dus la Constanța, la închisoarea și tribunalul sovietic de aici. Am fost judecat pe 9 iunie 1949 de sovietici și condamnat la muncă silnică pe viață. Fusesem acuzat pentru articolele antistaliniste publicate la începutul războiului și pentru faptul că nu vroiam să recunosc că există o „nație moldovenească".

La 9 octombrie 1949, împreună cu alți deținuți, am fost îmbarcați într-un tren și am luat calea suferințelor în lagărele rusești.

Câteva luni am stat în închisoarea de tranzit din Dnepropetrovsk. Eram extrem de slăbit. Am fost ajutat să mă întremez de o doctoriță, Zaițeva. La îndemnul ei am scris la câteva mănăstiri din Basarabia și, de acolo, am primit pachete cu alimente și fructe. În cartea mea îi pomenesc pe toți acei inimoși creștini care m-au ajutat să revin la viață.

În închisoare erau deținuți de diferite culte. Aceștia se organizau în grupe separate și făceau rugăciuni, atât seara cât și dimineața. Noi, românii, în număr de vreo douăzeci, ne rugam în limba noastră în mod regulat. La fel, unițiii ucraineni din apus, catolicii și ortodocșii ruși. Administrația închisorii nu era în măsură să oprească rugăciunea. Toți trăiau cu speranța că va muri Stalin și că urmașii lui vor amnistia milioanele de deținuți.

Patru luni cât am stat la Dnepropetrovsk am văzut atâtea suferințe, atâția oameni distruși, care fiind cu gândul la soțiile și copiii lor deveneau pur și simplu neoameni. Nu vedeai o față veselă, un zâmbet, n-auzeai o glumă, nimic ce poate relaxa. Singuri blatnoii [hoții] erau în apele lor. Ei declarau că închisoarea este casa lor părintească („rodnoi dom"). Când primea un „fraier" pachet, blatnoii îl obligau să-l împartă cu ei. Cel puțin jumătate din pachet i-l luau hoții. Era obligat să-l dea cu mâna lui. Dacă nu dădea, i se lua totul. Administrația nu intervenea. Făcea impresia că era un jaf convențional, că unii gardieni nu erau străini de jafurile blatnoilor.

În ziua de 1 martie 1950 am fost îmbarcați în vagoane „stolîpin" și dirijați spre Harkov. Doctorița Zaițeva, înainte de plecare, m-a chemat în ambulatoriul respectiv și mi-a spus confidențial că ne trimit în regiunea Sverdlovsk din Urali. Destinația era localitatea Azanka, raionul Tavda, regiunea Sverdlovsk. Acolo se prelucrează lemnul adunat din taiga. Deci, va fi o climă mai dulce decât la Polul Nord. Vagoanele „stolîpin" erau special amenajate ca să nu se poată evada. Într-un compartiment erau paisprezece locuri. Etajul I și II aveau câte patru locuri. Când erau deținuți mai mulți, înghesuiau și băgau câte douăzeci de persoane. Ușile se încuiau, iar în locul geamurilor erau niște gratii de fier. Însoțitorii se plimbau tot timpul pe culoare și nu admiteau convorbiri și nici mișcări suspecte. Toată atenția lor era îndreptată spre a observa dacă nu-i vreo tentativă de evadare. Mâncarea ne-o dădeau rece: pâinea neagră ca pământul și peşte sărat. Apa ne-o serveau însoțitorii când doreau ei. În vagonul nostru era o asistentă medicală, care trebuia să ne dea ajutor în caz de nevoie. Erau cazuri când unii mureau. Mai ales cardiacii. Erau scoși imediat și predați la prima stație.

Din Dnepropetrovsk am plecat noaptea. Tot noaptea am ajuns la Harkov. Din gară ne-au urcat în dubele închisorii și ne-au transportat spre destinație. Aici am fost repartizați prin celule, câte doi-trei. În închisoarea de tranzit de la Harkov am întâlnit pe profesorul de muzică Usanevici, de la Soroca, care a murit mai apoi, în anul 1956, după amnistierea lui Hrușciov, în închisoarea din Văcărești. Am stat la Harkov puțin. Condițiunile erau aceleași: grele și amare. Tratamentul era groaznic. Am mai întâlnit aici un preot ortodox ucrainean și mai mulți diplomați polonezi, arestați la Varșovia după anul 1945. Fuseseră ținuți în lagărele sudice, iar acum erau conduși spre marea închisoare moscovită „Krasnaia Pres". Aici am întâlnit pe locotenent-colonelul Jitianu, de la Focșani. Fusese prizonier de război și pentru că refuzase să se înroleze în diviziile „Tudor Vladimirescu" și „Horea, Cloșca și Crișan" fusese condamnat la 25 de ani și acum era condus spre Nord.

La Harkov am mai întâlnit un fost ofițer NKVD, condamnat și el. Când m-a văzut îmbrăcat în preot s-a culcat lângă mine și mi-a mărturisit tot romanul vieții sale. Era cabardin din Caucaz. Fusese maior NKVD-ist. După anul 1945 fusese trimis în Franța pentru repatrierea emigranților ruși albi, al căror număr era considerabil. Avea în grija sa un arondisment (raion) din Paris. Venise

de la Moscova înarmat cu literatură de propagandă, bine ticluită, pentru ademenirea rușilor albi și repatrierea lor. Adunase cărți, în care erau tipărite decrete de legi, ce glăsuiau că U.R.S.S. a suprimat toate legiuirile din trecut referitoare la situația emigranților. Se iartă totul și celor ce se repatriază li se restituie toate bunurile avute înainte de revoluția din 1917.

Totul era o farsă. „Noi știam adevărul, dar trebuia să mințim și să susținem cele enunțate în decretele tipărite și distribuite pe gratis solicitanților", spunea maiorul. După ce îi treceau în tabele de repatriere, erau urcați pe vapoare și expediați spre Feodosia (Crimeea). De aici erau urcați în trenuri și trimiși direct în Siberia. Erau condamnați la câte 10 ani. Procesele se judecau la Feodosia.

„Într-una din zile – își amintea maiorul – s-a prezentat la mine o tânără rusoaică de o frumusețe rară. Era născută în Franța. Părinții ei erau bătrâni, avuseseră în Moscova un cvartal de case și o fabrică. Citind decretele care le garantau restituirea bunurilor au hotărât să se repatrieze. Pe tânără o chema Tamara. Mi s-a făcut milă de ea. E drept că-mi căzuse cu tronc la inimă. Era prea frumoasă și gingașă ca să mă îndur s-o trimit în Siberia. I-am spus să aștepte până termin cu ceilalți și la urmă voi rezolva și cazul ei. Am invitat-o la un restaurant, pe contul meu, și în timpul mesei i-am explicat ce o așteaptă dacă se repatriază. I-am propus să ne căsătorim și să fugim în America. Eram hotărât. Eram sătul de minciuni și de teatrul pe care-l jucam. Am condus-o acasă și i-am repetat propunerea mea. I-am dat adresa părinților mei din Caucaz și i-am spus că nu stau nici o clipă la îndoială. Ne căsătorim și fugim în America. N-am dormit toată noaptea.

A doua zi, Tamara mea s-a dus la comandamentul nostru de repatrieri și m-a denunțat. Înainte de a se duce la comandament, mi-a dat telefon spunându-mi că mai mult crede în decretele publicate decât în cuvântul meu. Imediat am fost arestat, urcat

Pan Halippa, luptător pentru unirea Basarabiei cu România, sărbătorit la 95 ani (x); *al doilea din stânga preotul V. Țepordei (fotografie din 1 august 1978)*

în avion, trimis la Moscova, unde am fost condamnat pentru înaltă trădare la 25 de ani de muncă silnică. Tamara, împreună cu părinții ei s-au repatriat. Cum era de așteptat, a ajuns în Siberia cu 10 ani în spinare. Atât ea cât și părinții ei. De acolo a reușit să scrie părinților mei o scrisoare în care își blestema soarta, cerându-și pe această cale iertare. Dar totul era zadarnic.

Din tot ceea ce v-am povestit cred că ați înțeles că nu există pe fața pământului un regim mai crud ca cel sovietic. Nimeni nu-i în stare să mintă în așa hal cum mint ei. Îl zăpăcesc pe om de nu mai crede adevărul, ci minciuna. Cazul Tamarei nu-i singurul. Au fost și sunt mii și sute de mii. Eu mă simt om numai de când am ajuns în închisoare. Aici nu mai sunt obligat să mint și veți întâlni mulți ca mine, căci trăim în regimul diabolic al minciunii staliniste".

La Vorkuta, nu am renunțat la a ne ruga lui Dumnezeu, chiar dacă sufeream grele pedepse pentru aceasta.

În fiecare duminică și sărbătoare făceam rugăciuni la care luau parte și credincioși laici. Eu, fiind singurul preot ortodox, făceam slujbă împreună cu românii basarabeni, bucovineni, ardeleni, moldoveni și regățeni, la care luau parte și ortodocșii ruși și ucraineni. Preoți catolici oficiau „messa" lor și îi împărtășeau pe credincioșii lor. Noi nu puteam oficia liturghia, căci nu aveam antimense.

După ce am luat legătura cu mănăstirile din Basarabia, ni se trimitea în pachete împărtășania pentru bolnavi. Procuram stafide de la deținuții gruzini și alți caucazieni și făceam vin. Astfel puteam împărtăși și pe credincioșii ortodocși. Când se descoperea că practicăm rugăciuni în comun, eram încarcerați și ni se micșorau rațiile de mâncare, se oprea corespondența celor de pe teritoriul U.R.S.S., pachetele și alte avantaje. Lupta antireligioasă se ducea de către administrația lagărului într-un tempo accelerat. Norocul nostru era că turnătorii fiind demascați, îi ocoleam ca să nu afle de adunările noastre. Goana după credincioși se făcea mai ales cu ocazia sărbătorilor de Crăciun și de Paști.

În lagărul de la mina 29 era și un grup de români din cele șapte sate din Ucraina subcarpatică, rupte de la Maramureș. Aceștia aparțineau sectei martorii lui Iehova și erau izolați de restul românilor. Cu ocazia sărbătorilor naționale, tot în secret, organizam comemorări de ordin național. Deși procentul românilor, în raport cu al ucrainenilor, rușilor și nemților, era mic, noi totuși nu lăsam să treacă nici un eveniment din istoria țării și a bisericii noastre pe care să nu-l comemorăm. Ne adunam la câte un român, într-o baracă și acolo, stând pe paturi, ne făceam datoria. Totdeauna

începeam cu rugăciunea. Ţăranii basarabeni şi bucovineni, care formau majoritatea românilor, luau parte activă la toate comemorările noastre.

Împărtăşania o făceam individual şi în mare secret. Împărtăşeam români, ruşi şi ucraineni ortodocşi.

La mina 29 era un preot lipovan (de credinţă veche), de prin ţările baltice, care visa mereu să se elibereze şi să vină în Dobrogea noastră, unde ştia că sunt mulţi de ai lor.

În lupta pentru derutarea autorităţilor, deţinuţii inventau fel de fel de metode. Cărţile de rugăciuni erau confiscate fără milă. Se făceau percheziţii săptămânale şi tot ceea ce găseau, ca material religios, confiscau şi ardeau. Inventasem o metodă pe care n-o ştiau nici politrucii, nici turnătorii lor. Sub saltele erau scânduri. Caraliii, când făceau percheziţia, ridicau saltelele. Scândurile însă, nu. Atunci am bătut câte două chingi de cauciuc în partea de dedesubt a scândurii şi fixam acolo cărţile de rugăciuni. Am păstrat un *Noul Testament*, un *Ceaslov* şi o *Carte de rugăciuni* până m-am eliberat, fără a fi descoperite.

Cu ocazia Sfintelor Paşti din 1954 a sosit un pachet cu alimente pe numele meu. Era din Călăraşii Basarabiei. Poştăriţa m-a chemat şi m-a întrebat de la cine primesc pachete. I-am răspuns că mie îmi trimit pachete diferiţi credincioşi, dar nu-i ţin minte pe toţi. „Pe Lungu îl ştii?" mă întreabă poştăriţa. „Eu ştiu mai mulţi Lungu, dar nu ştiu care o fi de data asta". Ea mă întreabă: „Pe Lungu Nicolae din Călăraşi - Moldova îl cunoşti?" „Da", îi răspund eu şi desface pachetul. Deasupra era o scrisoare cu litere latine. Era un scris frumos.

Ca să nu mai cheme translator, îmi ceru să-i traduc eu conţinutul. Scrisoarea începea aşa: „Dragă părinte Vasile, în preajma Sfintelor Sărbători îţi trimit câte ceva din bunătăţile produse de binecuvântatul pământ al Basarabiei noastre. Să ştiţi că noi trăim ca în rai. Mâncaţi din puţinul nostru dar şi daţi slavă lui Dumnezeu. N. Lungu". Aşa de frumos era scrisul încât a impresionat-o pe poştăriţa rusoaică. I-am dat şi ei o bucată de slănină, de brânză şi câteva mere domneşti. A mulţumit şi mi-a dat pachetul fără a-l controla până la fund.

În baracă mă aşteptau fraţii români, cu care totdeauna împărţeam darurile. Am pus totul pe masă şi ne-am împărtăşit din cele trimise de Lungu. Eu însă habar n-aveam cine-i el. Am aflat mai târziu că era un călugăr de la mănăstirea Hârjauca, căruia părintele Gheorghe Plămădeală din Călăraşi îi dădea pachetul şi el mi-l expedia. După ce am împărţit darurile din pachet, am găsit pe fund, un borcan cu miere. Băieţii din schimbul II, care în timpul împărţirii darurilor se odihneau, au apărut să ia şi ei parte la împărtăşanie.

Am destupat atunci borcanul cu miere şi am început să le torn pe pâine. Observ spre fundul borcanului un capăt de sfoară. „Ce neglijenţă şi din partea acestui Lungu? Să laşi sfoara în miere. Păcat". Am scurs toată mierea şi când am tras sfoara am văzut că pe fundul borcanului era ceva învelit în hârtie de pergament. Desfac hârtia şi în mijloc găsesc o scrisoare tot aşa de artistică ca şi cea citită poştăriţei. În aceeaşi scrisoare erau şi 300 de ruble. De data aceasta, Lungu scria: „Dragă părinte Vasile, nu te potrivi la scrisoarea primă. Acolo-i minciună tot. Adevărul este că la noi îi iad. Deportările şi foametea ne distrug. Rugăm pe bunul Dumnezeu să ne ajute să scăpăm la limpeziş. Rugaţi-vă pentru noi. Lungu".

După aceasta am mai primit pachete asemănătoare de la părintele Mihail Spinei din Boldureştii Lăpuşnei, de la părintele Teoctist Procopan din Moldova-Orhei, de la consăteanul meu, învăţătorul Miron Bălan, din Cârpeştii naşterii mele, precum şi de la alţi fraţi basarabeni care aflaseră de soarta mea. Mulţi îmi scriau în genul lui Lungu. În orice situaţie s-ar găsi omul îşi frământă mintea şi caută să găsească mijlocul pentru a comunica anumite lucruri fără a putea fi descoperiţi de agenţii NKVD-ului. ■

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

● **Nicholas Georgescu Roegen – OMUL ŞI OPERA, VOL.I** (coordonare generală şi notă asupra ediţiei: **Aurel Iancu,** membru corespondent al Academiei Române; cuvânt introductiv, traducere şi îngrijirea volumului: prof. univ. dr. **Gheorghe Dolgu).**

Editura Expert, 1996, 290 pp.: volumul inaugurează publicarea în limba română, sub îngrijirea Institutului Naţional de Cercetări Economice, a operei marelui economist şi om de ştiinţă american de origine română, Nicholas Georgescu Roegen, membru de onoare al Academiei Române, unul dintre cei mai originali economişti din acest secol; face parte din Colecţia Biblioteca Băncii Naţionale, coordonată de prof. univ. dr. **Mugur Isărescu.**

● **ROMÂNIA. RETRAGEREA TRUPELOR SOVIETICE. 1958** (coordonator: prof. univ. dr. **Ioan Scurtu).**

Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1996, 411 pp., 20 000 lei: ediţie de documente alcătuită de Arhivele Naţionale ale României, având ca autori pe: **Mircea Chiriţoiu, Mariana Conovici, Constantin Hlihor, Maria Ignat, Elena Istrăţescu, Ioan Scurtu, Aurelian Teodorescu.**

● **Acad. Costin C. Kiriţescu – IDEI CONTEMPORANE ÎN ACŢIUNE.**

Editura enciclopedică, Bucureşti, 1996, 216 pp.: sunt reunite în cadrul acestui volum din Colecţia „Biblioteca Băncii Naţionale" articole şi studii publicate în ultimii 4-5 ani.

● **Marieta Adam Chiper – VECHI ÎNSEMNĂRI ROMÂNEŞTI CA IZVOR ISTORIC.**

Casa de editură, presă şi impresariat SILEX, Bucureşti, 1996, 200 pp., 13 800 lei: lucrarea, susţinută şi ca teză de doctorat, îşi propune să demonstreze că vechile însemnări reprezintă o sursă istorică de valoare, încă insuficient exploatată; a primit, de curând, premiul „Ion Bianu", acordat de Fundaţia Culturală Magazin Istoric.

DE CE A TĂCUT STALIN LA 22 IUNIE 1941?

La 44 ani de la moartea sa, Stalin are încă adepţi înfocaţi şi moştenitori direcţi tot mai numeroşi. În Gruzia, de pildă, există azi nu mai puţin de zece asociaţii, organizaţii şi chiar partide politice ce îi poartă numele. Atitudinea faţă de personalitatea lui este foarte diferită: pentru unii Stalin a rămas conducătorul proletariatului mondial, pentru alţii gloria unui popor mic ce a dat lumii un titan al istoriei, iar pentru a treia categorie, cea care citeşte printre rânduri operele „gruzinului fermecat", promotorul economiei de piaţă şi al capitalismului cu faţă umană.

Recent, detaşamentul staliniştilor gruzini şi-a îngroşat din nou rândurile. La Ministerul justiţiei a fost înregistrată „Societatea moştenitorilor de idei ai lui I.V. Stalin", care şi-a propus „să-i apere numele şi cauza de atacurile antistaliniştilor şi anticomuniştilor de toate culorile şi nuanţele", „să propage pe scară largă ideile conducătorului" şi „să convingă poporul gruzin şi alte popoare frăţeşti din fosta U.R.S.S. că singurul drum corect, de adoptat astăzi, este cel pe care i-a condus vreme de trei decenii Iosif Stalin".

Noua organizaţie este condusă de nepotul lui I.V. Stalin, Evghenii Iakovlevici Djugaşvili, colonel în rezervă, candidat în ştiinţe istorice, fost profesor la Academia Militară Frunze. Colonelul Djugaşvili are doi băieţi: Iakov, botezat astfel în memoria bunicului său, mort într-un lagăr german de prizonieri, şi Vissarion, purtând numele stră-străbunicului său, Beso Djugaşvili.

În urmă cu trei ani, în familia lui Vissarion s-a născut un Iosif. Iosif Vissarionovici Djugaşvili va trece pragul secolului XXI la vârsta şcolii. Istoria pare a se repeta. Sperăm însă că numai la nivelul onomasticii.

Dincolo de tot mai numeroşii membri ai familiei lui Stalin, în Rusia se înregistrează şi încercări de reabilitare a „tătucului". Astfel poate fi etichetată lucrarea lui Vladimir M. Juhrai, *Greşeala lui Adolf Hitler. Noutăţi despre I.V. Stalin,* care lansează o poveste de-a dreptul poliţistă.

De-a lungul anilor s-au făcut multe speculaţii privind comportarea ciudată a lui Stalin în fatidica zi de 22 iunie 1941, când trupele hitleriste au invadat teritoriul U.R.S.S. şi când „tătucului" nu i s-a auzit glasul la radio câteva zile bune. Juhrai emite o ipoteză explicativă nouă: în noaptea de 22 iunie, în apartamentul cunoscutului otorinolaringolog Preobrajenski şi-a făcut apariţia un căpitan din trupele de securitate, care l-a condus pe medic la dacea lui Stalin. Profesorul, care îl tratase de mai multe ori pe Stalin, a diagnosticat de data asta o angină flegmonoidală, adică un abces în gât. Stalin nu putea articula un cuvânt şi avea frecvente stări de leşin, din cauza gradului avansat al infecţiei. Evident, starea lui reprezenta un secret de stat. Duşmanului nu trebuia să i se ofere motive de bucurie, iar poporului sovietic – care îşi pusese întreaga speranţă în conducător – surse de demoralizare.

Abia pe 26 iunie – scrie V. Juhrai – Stalin l-a primit pe Jukov. Zilele de 23, 24 şi 25 şi le-a petrecut, bolnav, la dacea sa, afirmă autorul. Şi tot el aduce în sprijinul aserţiunilor sale... materiale de arhivă şi documente. Dar jurnalele secretarilor lui Stalin, care şi-au notat cu precizie cum au decurs acele zile de lucru ale secretarului general al partidului, îl contrazic. Jurnalele secretarilor publicate în U.R.S.S. încă din 1990 dovedesc că Stalin a venit la cabinet pe 22 iunie la ora 5.30 şi a rămas acolo până la ora 16.00. A doua zi la fel, el stând la birou şi noaptea. Pe 24 iunie Stalin a primit peste 20 persoane în audienţă (vezi şi mărturiile lui Sudoplatov, *Magazin istoric*, nr. 11/1994).

Autorul *Greşelii lui Adolf Hitler* merge şi mai departe cu fantezia: susţine că Stalin a avut servicii atât de secrete, încât şeful lor venea la cabinet mascat şi cu barbă falsă, punând pe masa „stăpânului" documente autentice ale celui de-al treilea Reich: înregistrarea spuselor lui Hitler în cercul strâns al camarilei sale, ordinele lui Keitel şi Jodl, originalele planurilor de agresiune împotriva U.R.S.S. şi chiar extrase din jurnalele personale ale generalului Halder şi feldmareşalului von Bock.

Istoriografia rusească postsovietică infirmă explicaţiile lui

Juhrai, făcându-l vinovat pe Stalin pentru uriașele pierderi suferite de armata țării sale în prima parte a războiului sovieto-german.

Dacă Juhrai pare a emite ipoteze fanteziste, în scopul modificării imaginii lui Stalin, în schimb Vladimir Arinin, istoric și scriitor din Vologda, care strânge și el documente despre Stalin dinainte ca acesta să devină „conducător al popoarelor", a descoperit recent în arhiva orașului o picantă poveste de dragoste a tânărului Djugașvili.

La 19 iulie 1911, Stalin a sosit în oraș, unde i s-a permis să locuiască după anii de exil. De altfel, în vremea aceea, Vologda era supranumită „Siberia moscovită", din cauza numeroșilor ei deținuți politici. El a închiriat o cameră contra 3 ruble pe lună, în casa unui jandarm în rezervă. Imediat Ohrana a început supravegherea locatarului.

Pe 21 iulie a apărut deja primul raport al agenților de poliție, din care aflăm că gruzinul era poreclit „Caucazianul". Într-un alt raport, datat exact o lună mai târziu, pe 21 august, filatorii menționau că pe străzile Vologdei și în parcurile orașului „Caucazianul" nu se plimba singur, ci cu o domnișoară de talie mijlocie, în vârstă de 23 de ani, cu un păr des, negru, pe care polițiștii o botezaseră „Cocheta".

De aici-încolo, rapoartele menționau câte ore au petrecut împreună cei doi, cât timp au zăbovit ei în casa „Cochetei", aflată în același cartier al orașului în care locuia Stalin. În arhivele orașului Vologda se păstrează 30 de rapoarte pe această temă.

Pe 6 septembrie 1911, când Djugașvili a fugit la Sankt-Petersburg cu pașaport fals, legătura lui cu „Cocheta" s-a rupt. Dar pe 25 octombrie Stalin s-a întors la Vologda. Fusese prins, arestat și condamnat pentru alți trei ani de exil. Odată ajuns în oraș, el s-a grăbit să o caute pe „Cochetă", dar ea părăsise localitatea, cu vaporul, într-o direcție necunoscută. Curând, Stalin a plecat și el din Vologda, de fapt a fugit din exil. De data asta Ohrana i-a pierdut urma.

Aproape 40 de ani mai târziu, secretarul Comitetului regional de partid al orașului ordona cekiștilor, în interesul propriei cariere, să o găsească pe „Cochetă". Stalin era pe atunci un bărbat în vârstă. Avea 70 de ani și probabil, bănuia activistul de partid, dorința de a-și aminti de farmecele tinereții.

Cekiștii și-au făcut datoria. Au găsit-o. Se numea Pelaghia și era fiica unei familii bogate de țărani din gubernia Vologda. În 1910-1911 fusese elevă la gimnaziul din Totma (la nord de Vologda). În 1917 se măritase, avusese doi copii, iar în 1937 și, respectiv, 1947 soțul și părinții ei fuseseră închiși, ca „dușmani ai poporului".

Secretarul Comitetului regional de partid n-a mai comunicat atunci nimic la Kremlin despre soarta Pelaghiei. S-a temut chiar să nu fie pedepsit pentru că a deconspirat prietenia dintre un membru al unei familii de dușmani ai poporului și tovarășul Stalin.

Informațiile despre romanul de dragoste dintre Iosif Djugașvili și tânăra Pelaghia au intrat la fondul secret. Și au rămas acolo până acum.

Pelaghia a murit la 2 ani după Stalin, deci în 1955. L-a plâns și ea, ca tot poporul sovietic, deși nu apelase decât o dată la el: când băiatul ei, student merituos, își pierduse bursa, ca fiu de „dușman al poporului". Stalin a intervenit atunci pentru băiat și l-a ajutat să-și păstreze bursa. Fiica Pelaghiei, pensionară, trăiește și astăzi în orașul Vologda. ■

F. DOLGHIN

UN GÂND PE LUNĂ

„Este probabil o regulă invariabilă ca părțile din orice conflict să nu poată spune totul despre el decât la un anumit timp după ce acesta este întru totul rezolvat".

Gerry Adams,
președintele Sinn Fein, aripa politică a IRA
(armata republicană irlandeză)

Epilog la biografia unui guvernator al B.N.R.

UN CĂLĂU ÎN FAȚA CONȘTIINȚEI SALE

DUMITRU TĂNĂSESCU

● Când secretarul general dă o dispoziție ● Părerea consilierilor sovietici ● De ce nu ai ridicat problema, dacă nu ai fost de acord? ● Securitatea a respectat legalitatea, dar ce e aia legalitate? ● Lenin mi-e martor ● Oamenii nu sunt oi, se mai dădea și „câte o palmă"● Vorba lui Miron Constantinescu

„Îmi pare rău că n-ați citit documentele plenarei din 1952. Mi se pare, tovarășe Stoica, că erai membru al Comitetului Central și știi foarte bine ce acuzații s-au ridicat împotriva lui [Vasile] Luca [ministrul finanțelor], ce apreciere s-a făcut – inclusiv, mi se pare, și de către dumneata –, în plenară și la ce concluzii s-a ajuns. Că există deviere de dreapta, care se concretizează în sabotarea economiei naționale, adică a reformei bănești.

Acest lucru s-a făcut în baza unui studiu făcut în prealabil de către o serie de organe de sinteză, în fruntea cărora a fost Miron Constantinescu, [Al.] Moghioroș, mi se pare și [V.] Vâlcu, și alții. Toate aceste comisii și comitele au ajuns la concluzia pe care a adoptat-o plenara. În baza acestei aprecieri a fost arestat Vijoli, înainte de a preda ministerul și a fost arestat după aceea și Luca, după preluarea Ministerului de interne de mine.

Gh. Stoica: **Arestarea lui Vijoli s-a făcut înainte de plenară. El a fost arestat prin martie, dacă nu mă înșel.**

Al doilea, la plenară a fost un document politic al plenarei, în care se dădea o apreciere asupra devierii de dreapta din partidul nostru.

Întrebarea mea era dacă au existat fapte juridice, fapte penale. În acest sens, am vrea să știm ce material penal a stat la baza anchetei în cazul lui Luca?

A. Drăghici: **Hotărârile plenarei.**

Gh. Stoica: **Bine, dar acesta era un document politic, dar dacă se începe o anchetă, trebuie să aibă la bază fapte penale. Securitatea a avut la bază asemenea fapte penale când a început ancheta în privința grupului de la finanțe?"**

Înainte de a vedea ce a răspuns A. Drăghici la această întrebare și la multe altele care i s-au pus, trebuie să facem câteva precizări.

Acest schimb de replici a avut loc în cadrul unei discuții desfășurate în ziua de 3 iunie 1968. La ea au participat Gheorghe Stoica, V. Patilineț, N. Guină, Ion Popescu-Puțuri și A. Drăghici.

Trecuseră 40 de zile de la plenara din 22-25 aprilie 1968 care, discutând „în legătură cu reabilitarea unor activiști de partid", evidențiase, între altele, răspunderile grave ce reveneau fostului ministru de interne din acei ani, A. Drăghici. Plenara a hotărât îndepărtarea lui Drăghici din toate funcțiile de partid și de stat, comisia ce anchetase „cazurile" celor reabilitați fiind însărcinată să continue discuțiile cu acesta, pentru a se adânci lămurirea și altor „cazuri". Discuția din 3 iunie a avut în centrul atenției sale „devierea de dreapta a grupului de la finanțe". În acest „grup de la finanțe", a fost implicat și Aurel Vijoli, președintele Băncii de Stat a României, remarcabil finanțist evocat de academicianul Costin Kirițescu în numărul trecut al revistei (5/1997).

Securitatea nu urmărește, securitatea păzește

Ce uluiește în acest duel verbal între comisie și A. Drăghici este, deopotrivă, cinismul răspunsurilor și fariseismul întrebărilor.

A fost implicată securitatea în acele cumplite anchete și cum?, întreabă comisia numită de Nicolae Ceaușescu. „Prin însăși formația sa, fiind subordonată partidului – răspunde fostul ministru de interne – nu putea și nu avea dreptul să urmărească membri ai Biroului politic, actele lor și să facă aprecieri asupra actelor lor. De aceea – continuă Drăghici – securitatea nu a avut aceste date [penale, pe baza cărora să se deschidă ancheta]. Dar aceste date au fost date de către partid, au fost aprecierile comisiei care a făcut cercetări și materialul respectiv a fost dat la securitate și în baza lui s-au făcut arestările la care vă referiți.

Gh. Stoica: Noi am stat de vorbă cu toți anchetatorii care au anchetat pe Luca și pe ceilalți, Vijoli, Iacob, Craiu, Modoran, grupul acesta destul de mare de oameni, care se ridica la peste 100 de arestați. Toți anchetatorii fără excepție au declarat că nu au avut nici un fel de acte la îndemână. După ce oamenii au fost arestați, s-a dat dispoziție să se înceapă ancheta. Anchetatorii au întrebat: pe ce bază ne începem ancheta, ce material există? Li s-a răspuns, atât de către consilierul sovietic, cât și de către

tov. Drăghici: citiți rezoluția plenarei!

Deci, la începerea unei anchete penale, unde trebuia să existe o bază penală, n-a existat decât un document politic al plenarei Comitetului Central.

A. Drăghici: Da, și cred că a fost suficient.

Gh. Stoica: Bine, dar pentru ca să arestezi oamenii și să-i anchetezi trebuie să ai material.

A. Drăghici: De ce tragi la răspundere securitatea și nu tragi la răspundere conducerea de partid din acea perioadă? Astăzi securitatea nu se supune partidului? Când secretarul general al partidului dă o dispoziție, securitatea nu o execută?... De ce n-ai ridicat problema aceasta în Comitetul Central, dacă n-ai fost de acord? Aici este o comisie față de care am foarte mare respect, dar comisia să nu mă tragă la răspundere pe mine, care eram un organ executiv, nu făceam parte din conducerea partidului în perioada aceea... În primul rând, securitatea era și este un instrument al partidului. Este obligată să respecte legalitatea, dar legalitatea o întoarcem cum ne convine. În perioada aceea, față de aprecierea gravă făcută în plenara Comitetului Central, pe bază de fapte și date furnizate de organele de sinteză – care în perioada aceea tunau și fulgerau, nu mai puteau de binele țării – s-a făcut ceea ce s-a făcut. Acestea au fost singurele acte care ne-au servit pentru anchetă. Sabotajul eu cred că este fapt penal, tovarășe Stoica, și a fost pedepsit de legislația noastră. Când s-a făcut aprecierea de sabotare a reformei bănești a fost un fapt penal...

Gh. Stoica: Nimeni nu neagă aceasta... Problema care se pune este dacă a fost într-adevăr sau nu un sabotaj, dacă au fost fapte care să indice că a fost un sabotaj împotriva economiei naționale?

A. Drăghici: În măsura în care organele securității au avut posibilitate au precizat acest lucru. În măsura în care organele de sinteză au avut și ele posibilitate, au prezentat acest lucru la plenară. Tovarășe Stoica, poate ar trebui să-i întrebați și pe tovarășii care la plenara actuală [din aprilie 1968] au spus că era o problemă de creștere a aparatului, pentru că așa spunea Miron Constantinescu. Dar la securitate nu putea să fie o problemă de creștere a aparatului?

Gh. Stoica: Securitatea a avut atunci la bază fapte penale?

A. Drăghici: Ți-am spus că sabotajul era fapt penal... Au fost hotărârile plenarei și materialele acelei comisii.

Gh. Stoica: Plenara a dat unele aprecieri generale, în care se vorbește de elemente antistatale, aprecieri foarte generale. În politică poți acuza pe cineva că a trădat un principiu. Însă de la a trăda din punct de vedere politic, până a ajunge la acte penale, Lenin a arătat că este o deosebire ca de la cer la pământ... D-ta conduceai un organ care avea de stabilit adevărul, să stabilească faptele concrete care au stat la baza acuzației.

A. Drăghici: Pentru Vijoli, de exemplu, au fost aprecierile plenarei. A fost o telegramă pe care Vijoli a trimis-o înaintea reformei bănești [din ianuarie 1952] și care a servit ca element de bază pentru acuzația gravă care i s-a adus. Era o telegramă trimisă către băncile din țară în legătură cu reforma bănească și pe această bază s-au îngrămădit la ghișeele băncilor sute de mii de oameni.

Gh. Stoica: Îmi aduc aminte că s-au dat instrucțiuni pentru încasarea impozitelor. Economiștii și astăzi susțin că încasarea impozitelor era un mijloc care era în favoarea reformei, întrucât sustrăgea sume enorme de bani, cu care altfel oamenii ar fi cumpărat obiecte concrete. Dar acestea nu sunt fapte penale. Eu vreau să stabilesc dacă în afara documentului plenarei, la începerea anchetei ați avut alte fapte penale.

A. Drăghici: Nu am putut avea. Deși s-a clevetit pe seama aceasta că securitatea urmărea membrii Biroului politic. Nu este adevărat, niciodată securitatea n-a urmărit pe membrii Biroului politic. Securitatea a urmărit două femei de care s-au legat unii tovarăși, le-au despărțit de soții lor și apoi le-au lăsat pe drumuri... Tovarășe, n-am urmărit pe nimeni. Dar măsuri de securitate a tovarășilor am luat cum am putut, cu mari greutăți... Nimănui nu i-a trecut prin minte că aprecierea unui organ de partid, care ajunge la concluzia că a existat sabotaj, eu – ministrul de interne – trebuie să pun la îndoială. Mai ales că eu n-am avut nici o îndoială, eram convins de acuzațiile care i se aduceau lui Luca și celor din jurul lor. Cuvântul de sabotaj în aprecierea unei plenare de partid implică la luarea de măsuri, nu era jucărie!...

Gh. Stoica: Va să zică, fapt este că la baza anchetei nu au fost decât hotărârile plenarei".

Notele și indicațiile lui Dej

Tristele experiențe din acei ani arată că în astfel de cazuri problema „probelor" a fost rezolvată prin metode și mijloace care amintesc de inchiziție. Bătaia, înfometarea, presiunile morale, nimic n-a fost uitat. O va recunoaște în final și A. Drăghici.

Dacă cei arestați au fost torturați, cine avusese inițiativa? „N-am avut o asemenea inițiativă. În primul rând eram nou la minister și nu puteam să am asemenea inițiativă... Probabil că nu-mi aduc bine aminte... Sunt multe lucruri... Ele s-au petrecut acum 15 ani. Nu pot să spun așa cu precizie..."

În acest moment, replica tăioasă a lui Gh. Stoica l-a descumpănit: „[Comisia] n-a căutat altceva decât adevărul, nu a urmărit răfuiala sau lucruri de asemenea natură... Dar, tovarășe Drăghici, atitudinea d-tale atât la plenară [din 22-25 aprilie 1968], cât și în celelalte cazuri, nu a făcut decât să confirme lipsa de voință de a recunoaște adevărul, dorința de a te sustrage de la răspundere chiar în fața celor mai evidente fapte...

V. Patilineț: Tov. Drăghici susține că la baza anchetei au stat hotărârile plenarei și că sabotajul era un fapt penal. Atunci de ce era necesar să se schingiuiască atâția oameni, care să confirme ceea ce a fost discutat în plenară? De ce, dacă plenara a hotărât, tov. Drăghici nu i-a trimis la instanță și ancheta a durat atât de mult?

A. Drăghici: Ancheta a durat mult pentru că era normal să dureze mult: Aici au fost de lămurit probleme de sabotaj, cum se discutase la plenară... În ce privește schingiuirile, subsemnatul n-a dat dispoziție de schingiuire. Dimpotivă, v-am spus-o și altă dată, vreți să-l cunoașteți pe

Drăghici, care a fost conducătorul acestor instituții atâta timp, luați stenogramele Ministerului de interne, veți găsi în ele într-adevăr dispoziții severe, dar eu n-am dat dispoziții să se schingiuiască oamenii. Asta nu înseamnă că eu credeam că oamenii vin ca oile și dau declarații. Nu, știu că aici e o luptă, o luptă foarte serioasă care se dă în condiții deosebite. De aceea este omul reținut, toată presiunea aceea care se face de către anchetă. M-am gândit că poate se mai dă și o palmă acolo. Deși am intervenit deseori să nu se facă. Am luat și măsuri pe parcurs în această direcție, însă trebuie să știți că am moștenit un aparat obișnuit cu așa ceva, nărăvit în așa ceva, oameni care căutau să-și facă munca cât mai comodă, cât mai simplă. Eram în perioada când treceam de la starea când dușmanul urla pe stradă: jos cu comuniștii sau alte lozinci, la perioada când dușmanul s-a retras în ilegalitate... Desigur, că s-au mai făcut și lucruri din acestea; eu am dat dispoziții să nu se schingiuiască, să se ducă o anchetă perfectă și să se scoată adevărul și numai adevărul.

Gh. Stoica: Totuși, Vijoli a fost schingiuit, Iacob Alex. a fost schingiuit. Dacă vrei pot să-ți dau și nume. Enoiu l-a bătut pe Vijoli și a declarat că a primit ordin de la ministrul de interne... De altfel, lucrul acesta Vijoli l-a declarat și la plenară. Este aceasta o minciună, o fantezie, o născocire?

A. Drăghici: L-am auzit și eu.

Gh. Stoica: Vreau să te mai întreb ceva. Ancheta acestor oameni a fost legată de persoana d-tale?

A. Drăghici: În ce măsură? Eu aveam conducerea Ministerului de interne.

Gh. Stoica: E de conceput ca într-un minister cum erau internele, unde totul era atât de concentrat, să fie bătuți oamenii aceștia, care făceau parte din conducerea de stat – Iacob fusese ministru adjunct, celălalt a fost președintele băncii – fără ordin?

A. Drăghici: Eu nu am dat dispoziții să fie schingiuiți. Am dat dispoziții să fie anchetați, iar la anchetă a servit rezoluția plenarei Comitetului Central...

Gh. Stoica: ...dacă într-adevăr nu s-au folosit asemenea metode, de ce unii dintre acuzați au încercat să se sinucidă?...

A. Drăghici: Eu n-am știut de lucrul acesta. Pentru prima dată aud...

Gh. Stoica: Butico, care un timp l-a anchetat pe Luca și apoi a fost șeful direcției, ne-a arătat că Iacob a fost schingiuit. El spunea că raporta zilnic sau aproape zilnic ministrului de interne, pe care îl ținea la curent cu tot mersul anchetei.

A. Drăghici: În primul rând că astfel de declarații – când era vorba de Luca, de A. Pauker, de T. Georgescu, de Iacob Al. – le trimiteam la conducerea partidului, le trimiteam la Gheorghiu-Dej.

Gh. Stoica: El făcea adnotări, dădea indicații?...

A. Drăghici: Desigur, adnotările lui constituiau îndrumări, indicații și ajutor pentru mine. Eu mergeam la Gheorghiu-Dej nu oricând, îi dădeam telefon, mă duceam când eram chemat sau aveam ceva de raportat. Îi spuneam despre ce este vorba și primeam îndrumările respective. De asemenea, mă consfătuiam și cu consilierii sovietici asupra anumitor dispoziții. Nu asupra acestora, pentru că ele constituiau ordin, ci asupra felului de punere în practică a diverselor dispoziții ce le primeam".

Dacă era nevinovat, de ce a fost arestat?

„*Gh. Stoica:* Acuma, când lucrurile sunt stabilite, cunoști totul cum a fost, ce crezi, a fost vorba de sabotaj cu Luca?

A. Drăghici: Eu cred că da. Eu nu am alte date decât acelea pe care le-am cunoscut și propriile lor aprecieri. Luca, după ce a fost condamnat la moarte și i s-a comutat pedeapsa, a făcut o serie de memorii către conducerea partidului. Toate acestea au fost trimise la conducere. În nici un memoriu Luca n-a negat contribuția și porcăriile sale...

Gh. Stoica: Dar acum, în fața conștiinței tale, poți afirma că aceștia au sabotat economia națională?

A. Drăghici: Da.

V. Patilineț: Dacă, după convingerea tov. Drăghici, Vijoli a fost vinovat sau nu?

A. Drăghici: Convingerea mea este că Vijoli e un bun finanțist, economist și omul acesta a fost cinstit.

Gh. Stoica: Dar Iacob a fost vinovat?

A. Drăghici: Lăsați-mă în pace cu escrocul acesta; făcea afaceri! Trebuia trimis în judecată pe chestiuni de escrocherii și drept comun. Este un om necinstit și faceți acum din el un erou...

V. Patilineț: Dacă Vijoli n-a fost vinovat, de ce a fost arestat și bătut?

A. Drăghici: Dar n-a fost arestat de mine [după 28 mai 1952, când Drăghici a preluat conducerea Ministerului de interne de la Teohari Georgescu]. Trebuia să-l țin până când se termina ancheta, dar până la urmă s-a dovedit că nu era nimic, omul nega...

Gh. Stoica: Deci, Vijoli a fost cinstit, dar ceilalți au sabotat. Puteau ei să saboteze fără Bancă?

A. Drăghici: Dar ce crezi că sabotajul se face cu surle și fanfară!

V. Patilineț: ...Totuși, cum se poate că tov. Drăghici e convins că Vijoli, Craiu nu sunt vinovați, iar ceilalți sunt vinovați? Cum se poate că unii au fost considerați sabotori și ceilalți nu?

A. Drăghici: Vijoli era președintele Băncii de stat. Am spus și îmi mențin părerea... Eu în această direcție nu am intrat în probleme de amănunt... Nu m-am transformat în anchetator. Eu m-am interesat de cazurile respective, în rest oamenii au răspuns de aceste chestiuni, eu nu puteam să răspund absolut de toate problemele.

V. Patilineț: Toată ancheta a fost făcută sub îndrumarea personală a tovarășului Drăghici.

A. Drăghici: Nu sub îndrumarea mea personală, mai era acolo și Pintilie și alții care mă înlocuiau. Te tot legi de Drăghici; în procesul lui Pătrășcanu la fel."

Aici se sfârșește stenograma discuției din ziua de 3 iunie 1968, din care am reprodus esențialul. Un document cutremurător, fie și numai pentru faptul că tot timpul se discută cu atâta detașare despre oameni și viețile lor. Oameni care au suportat un regim de anchete bestiale fără ca acuzațiile ce li se aduceau să poată fi materializate cu vreo probă cât de cât palpabilă. Mecanismele luptei pentru putere în sânul conducerii partidului comunist din acei ani transformaseră lichidarea fizică în principala armă politică. Foriș, Pătrășcanu și toți ceilalți au fost în primul rând victimele unor astfel de practici.

ROMÂNUL NU POATE TRĂI FĂRĂ ZVONURI

„Poporul român aparține prin condiția sa sufletească la tipul democrației europene“

C. RĂDULESCU-MOTRU

Publicăm alte pagini din însemnările inedite **din anul 1947 ale filosofului Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, în 75 de caiete, sub titlul** Revizuirile și adăugirile pe care experiența celor 70 ani împliniți mi-a impus să le fac la cele publicate și trăite de mine și de oamenii din timpul meu. Începute la 2/15 februarie 1943.

La Editura Floarea Darurilor din București este în curs de publicare o ediție integrală a acestor însemnări, sub îngrijirea d-lui prof. Dinu C. Giurescu (coordonator) și a d-nelor Rodica Bichis, Lia Ioana Ciplea și Gabriela Dumitrescu.

Se pune astfel în circuitul istoriografic o valoroasă operă memorialistică, o complexă frescă a vieții sociale, politice, culturale românești de la finele veacului trecut și până în anii '50 ai secolului nostru.

Atenția memorialistului este atrasă, desigur, de evenimentele anilor pe care îi trăia, ani zbuciumați ai istoriei românești postbelice, cu grele încercări pentru țară și locuitorii ei.

În transcrierea selectivă a textului am păstrat particularitățile stilistice ale originalului, adoptând normele ortografice actuale. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervențiile explicative din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin.

● La Academie, despre frică ● Când se va ridica perdeaua ● Dictatură și gangsterism ● Muncitorii devin milionari ● D. Gusti – organizator fără noroc ● Lagăre, politică secretă, agenți de propagandă, sindicate ● Vrem mălai! ● Ceva trebuie să clocotească…

1947

14 martie. N-am apucat să termin cu reflecțiile începute la 12 martie, că astăzi am bucuria a le vedea în bună parte confirmate într-un chip cât se poate de strălucit. Profesorul Gr. T. Popa de la Facultatea de medicină, într-o comunicare făcută la Academia Română, a descris, în mod cum nu se poate mai complet, rolul pe care-l are frica în regimul de dictatură, precum și dependența care există între frică și evoluția sistemului nervos.

A fost o ședință la Academie cum rareori se întâmplă. Comunicarea a fost aplaudată furtunos de toată asistența, în mod ostentativ. Au asistat la ședință colegii Mih. Sadoveanu și dr. C. Parhon, prieteni devotați ai regimului dictatorial sovietic. N-am putut vorbi cu ei la sfârșitul comunicării, fiindcă amândoi au plecat grăbiți. Aveau fără îndoială și motiv de grabă.

18 martie. Vasile Băncilă, profesor la Liceul „Mihai Viteazul“, vine să mă vadă. Are figura aproape descompusă. Din leafa pe care o primește de-abia își poate plăti impozitele și taxa pe apă și lumină. Din ce să trăiască?

A crezut până acum că scumpetea vieții și ridicarea impozitelor sunt datorate incapacității celor care guvernează. Acum s-a convins că la mijloc este un sistem utilizat de comuniști pentru a distruge pe micii proprietari și funcționari.

Judecata lui Vasile Băncilă am auzit-o din partea mai multor alți profesori și proprietari de case din București.

21 martie. În ședința intimă de azi de la Academia Română, s-au pronunțat câteva cuvinte, pline de semnificație. Era vorba de a se constitui un organ al Academiei prin care să se efectueze schimburile culturale cu țările străine. Două păreri fuseseră emise.

Una preconiza constituirea unei comisii restrânse compusă din membrii Academiei. Alta, constituirea unei comisii largi, în care să intre și reprezentanți de ai guvernului, întrucât se atribuie acestei comisii rolul de a întreține schimburi de cultură de la stat la stat.

Colegul N. Bănescu, de la Secția istorică, intervenind în discuție pentru a menține prima părere a afirmat cu mult curaj că de îndată ce se va ridica perdeaua de întuneric în dosul căreia ne găsim astăzi (aluzie vădită la regimul comunist în care ne găsim) schimburile culturale de la popor la popor își vor relua din nou cursul, așa că nu va fi nevoie de intervenția statului [vezi și *Magazin istoric,* nr. 9, 10/1996].

Tot în acest sens s-a pronunțat și G. Brătianu, membru tot în Secția istorică. Am avut impresia că Academia este pătrunsă de revoltă în contra actualei stări de lucruri. Afară de M. Sadoveanu, dr. Parhon, Traian Săvulescu, Iorgu Iordan și poate alți unu, doi, nici un alt membru al Academiei Române nu ia în serios democrația rusească.

30 martie. În scrierea mea de tinerețe, *Cultura română și politicianismul,* am semnalat importanța pe care o au zvonurile în viața noastră politică și socială. Românul aproape că nu poate trăi fără a colporta zilnic cel puțin două trei zvonuri. Transmite cu plăcere tot ce aude, deși în mare parte nu crede nimic din cele auzite. Cei mai isteți nu se mulțumesc să colporteze ce aud, ci și inventează.

Astfel, zilele acestea au circulat în București zvonurile că generalul rus Susaikov a fost rechemat la Moscova și de acolo trimis la surghiun în Siberia; că Ana Pauker este într-un lagăr în Rusia; că Oeriu [Simion Oeriu, președintele Comisiei ministeriale pentru aplicarea Tratatului de pace] a fugit cu miliarde în Bulgaria, după ce a avut nesansa să aibă pe conștiință moartea profesorului Ciocâlteu de la Facultatea de medicină și așa multe alte zvonuri mai mărunte.

2 aprilie. Cei patru miniștri de externe, Bevin [Anglia], general Marshall [S.U.A.], Bidault [Franța] și Molotov [U.R.S.S.], care încheie la Moscova pacea cu Germania, au ajuns la convingerea că fără industria germană și fără existența unui popor sănătos german în centrul Europei, continentul european nu-și poate găsi o stare de echilibru. Atunci care a fost rațiunea războiului pornit de Anglia, America, Franța și Rusia pentru distrugerea Germaniei?

Nici o altă rațiune, în afară de aceea de a înlătura dominația Germaniei deasupra lumii!

7 aprilie. Din volumele primite de la d. [I.G.] Torouțiu [*Studii și documente literare,* vol. I-XIII], constat că aproape toți elevii lui Titu Maiorescu au păstrat scrisorile schimbate între ei și între ei și Titu Maiorescu. Le păstrasem și eu. Din nenorocire, în cursul războiului dintre anii 1916-1918 ele mi-au fost furate, dimpreună cu cufărul în care erau închise și pe care-l țineam în podul casei. Hoțul a avut în vedere, desigur, cufărul, nu scrisorile. Între aceste scrisori aveam unele interesante de la Titu Maiorescu, de la Evolceanu, de la dr. A. Obreja și chiar de la Teohari Antonescu.

9 aprilie. Regimul constituit de agenții Moscovei în România după armistițiul de la 23 august 1944 este un amestec de regim democratic sovietic și de regim democratic american, din aceea ce are fiecare dintre acestea mai detestabil. Un amestec de dictatură și gangsterism.

De la democrația sovietică s-au luat măsurile polițienești, iar de la aceea americană libertatea speculei și a traficului. Comunismul sovietic este din principiu dușman intermediarilor dintre producător și consumator, regi-

La 10 mai 1947 regele Mihai I îl decorează pe generalul I.Z. Susaikov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control (sovietică) cu Ordinul „Mihai Viteazul“ cu spade, clasele III, II, I

mul comunist din România, dimpotrivă, consideră rolul de intermediar ca o răsplată sau ca un mijloc de îmbogățire pentru favoriții săi.

Astfel, invalizii de război sunt răsplătiți dându-li-se dreptul de a trafica cu produsele blocate și nepermise la vânzarea comersanților. Săpun, ață de cusut, tutun, ciorapi, nasturi, toate lucrurile de marchitanie și de toaletă nu se mai găsesc la negustorii cu prăvălia în regulă pe strada Lipscani, dar se găsesc pe trotuar și prin străzi dosnice la invalizi cu preț întreit și împătrit.

10 aprilie. I. Brucăr[1] îmi aduce noua sa scriere intitulată *Psihologia* (biblioteca de buzunar), Editura de Stat. Pentru a-și descărca conștiința, îmi mărturisește că cenzura i-a suprimat numele meu din toate citațiile făcute în manuscris, lăsându-l numai la bibliografie la sfârșit, în rândurile de la pagina 390.

Nu știu dacă, în adevăr, cenzura a făcut această suprimare, sau dacă Brucăr n-a anticipat el însuși cu suprimarea pentru a-și înlesni tipărirea volumului și pentru a nu trece drept reacționar în ochii regimului comunist. Poate una și alta, într-o egală măsură.

Am asigurat pe Brucăr că nu-mi face nici o supărare; dimpotrivă, o consider ca binevenită, pentru că ea este o nouă dovadă de ruperea firului de continuitate în cultura română. Viitorimea va ști câți ani a durat ocupația rusească în România.

Adaug că Brucăr, de altfel, la instalarea regimului comunist, a fost dat în judecată și amenințat cu scoaterea lui din învățământul evreiesc de către coreligionarii săi, pentru vina că a fost protejat de I. Petrovici și de mine în tot cursul guvernului prezidat de mareșalul Antonescu, așa că nu este de mirare că lipsește numele meu în noua sa lucrare.

12 aprilie. În ajunul Sf. Paște ale anului 1947, în al 80-lea an al vieții mele, sub domnia regimului comunist impus de Moscova mi-a fost dat să văd în țara mea minunea mult așteptată și toți muncitorii români decretați prin lege milionari. În atelierele particulare și publice, în toate categoriile de muncă, salariul lunar de la care se începe, ca salar minim, va fi pe viitor un milion și două sute de mii lei.

Aceasta pentru început. O dată primul milion câștigat, altele îi vor urma în curând. Și cu toate acestea nici un muncitor nu este mulțumit. Cu tot milionul încasat, muncitorul cel mai modest nu-și poate plăti hrana sa și a familiei. Căci banii nu constituie o bogăție decât într-o societate ordonată pe producție. Unde nu este ordine economică, acolo nu există unitate de măsură și deci nu există nici bani, căci banii nu sunt decât unități de măsură.

Înainte de a avea bani, trebuie să fie hrana care să se dea pe bani, adică să fie o producție ordonată pe măsura banilor. Aceea ce în România de astăzi nu există. În România de astăzi, toată lumea vrea să câștige fără să muncească productiv. Guvernul impus de Moscova a înmulțit banii cu nemiluita, punând trei tipografii să imprime bilete de câte una sută mii lei, în schimb a împiedicat prin tot felul de mijloace munca productivă. Rezultatul se vede acum. Muncitorii români au bani, dar n-au hrană.

18 aprilie. De la diferite persoane – ofițeri, profesori, preoți – mi se confirmă zvonul că unitățile de trupe rusești rechemate în Rusia nu dau ascultare ordinului de rechemare și preferă a rămâne în România ca cete de dezertori. Pe lângă Constanța și în mai toată Dobrogea, asemenea cete de dezertori ruși cutreieră satele și jefuiesc ce pot. Cu cât ordinele de rechemare se vor înmulți, cu atât va crește prin urmare și numărul cetelor de dezertori. În legătură cu acest zvon este de pus probabil și insistența pe care o pune Rusia în conferința de pace de la Moscova de a se regla situația expatriaților.

În orice caz, chiar dacă zvonul nu redă pe deplin adevărul, sunt încredințat totuși din informațiile pe care le am că trupele rusești

[1] Iosif Brucăr (1888-1960), filosof român; a sugerat ideea unei „filosofii a filosofiei" ca disciplină independentă.

Desen din Libertatea

nu duc dorul paradisului comunist.

22 aprilie. Astăzi au apărut în ziare noile modificări propuse de guvernul agenților comunismului moscovit la legea chiriilor. Prin aceste modificări chiriile sunt urcate, după diversele categorii de chiriași, de patru ori, de șapte ori, de zece, de douăzeci, de treizeci de ori, dar nu în beneficiul proprietarilor, ci al statului. Proprietarul rămâne stăpân pe un quantum de venit (quantum fixat la de patru ori chiria anului trecut).

26 aprilie. Colegul D. Gusti s-a înapoiat de o săptămână din călătoria sa în Statele Unite ale Americii. N-am avut posibilitatea să vorbesc mai pe larg cu dânsul despre câte a văzut și auzit. Îl găsesc însă foarte decepționat.

Guvernul dr. P. Groza care i-a înlesnit cheltuielile de călătorie, o dată ce dânsul a plecat din țară, l-a abandonat. Profesor M. Ralea, ministrul României la Washington, i-a fost direct ostil chiar. De altfel și planurile pe care vroia să le realizeze Gusti erau așa de vaste că numai printr-o minune le-ar fi putut realiza.

Gusti dorea să înființeze un Institut internațional central pentru studiul și cunoașterea mai bună a națiunilor, care să funcționeze pe lângă Organizația Națiunilor Unite, ca mentor în toate chestiunile mari politice.

În puținele minute cât am stat de vorbă cu Gusti la Academie, ieri, vineri, l-am văzut foarte descurajat. În mare parte este însă și dânsul de vină, pentru nereușita suferită. Planurile sale sunt disproporțional de mari, față de mijloacele care-i stau la dispoziție.

În tot cursul vieții sale, colegul Gusti a stăruit în combinarea diferitelor feluri de organizare. Mai întâi, a avut ambiția să organizeze academiile europene într-un vast sistem de colaborare, după sugestiile date de filosoful Leibniz (vezi discursul său de

La inaugurarea Muzeului româno-rus, în prim plan, de la stânga la dreapta: dr. Petru Groza, S.I. Kavtaradze, ambasadorul U.R.S.S., Ana Pauker, secretar al C.C. al P.C.R.

recepție la Academia Română[1]). Apoi a voit să organizeze țara românească prin reforme politice și sociale, întocmite pe baza cercetărilor monografice. Iar acum în urmă a voit să organizeze omenirea întreagă prin crearea unui Institut internațional central, pentru studiul și cunoașterea națiunilor.

În toate aceste vaste planuri, partea sa de contribuție constă în schițarea ideală a organizării dorite, realizarea însăși urmând a se face de către alții. Ca un abil strateg, conducător de război, Gusti își rezervă rolul de a sta în cort, de unde să dea ordinele de luptă, rămânând ca lupta să o ducă alții. Și cum alții nu vor sau nu pot corespunde măreților sale planuri, Gusti trebuie să sfârșească de fiecare dată cu o decepție.

Organizarea europeană a academiilor n-a mers mai departe de unde a fost lăsată de Leibniz. Organizarea țării românești prin cercetări monografice, după câteva publicații, lâncezește. Organizarea omenirii se va transforma, în curând, într-o simplă amintire.

[1] *Ființa și menirea Academiilor,* discurs de recepție rostit la 10 iunie 1923; *Magazin istoric,* nr. 4/1996.

Colegul Gusti nu este un visător, ci un organizator fără noroc; el nu are norocul să întâlnească oameni care să se lase a fi organizați de dânsul.

27 aprilie. Poporul nostru trece prin momente tragice, sub amenințarea Moscovei. De la un moment la altul ne așteptăm la o lovitură de stat, care să întroneze pe comuniști la putere și mai absolut de cum sunt acum, ca să fim după aceea anexați Rusiei sovietice. Prăbușirea economică a început. Foametea îi va urma. Populația din București n-are ce mânca, în schimb soldații ruși sunt îmbuibați. Salariile muncitorilor și funcționarilor s-au mărit de 5-6 ori, iar prețul alimentelor s-a înzecit.

De această stare nenorocită suntem însă noi înșine vinovați în mare parte. Bărbații noștri politici n-au avut nici o putere. În inima lor, a tuturor, era teama de Rusia și cu toate acestea nici unul n-a urmărit de aproape politica Rusiei și posibilitățile acesteia.

După armistițiul din 23 august 1944, agenții comuniști n-au avut nevoie decât de cinci luni pentru a se instala la guvern și, o dată instalați la guvern, ei au înzestrat toată țara după sistemul rusesc,

cu lagăre, cu politică secretă, cu agenți de propagandă și cu sindicate de lucrători bine disciplinați.

Cum au fost toate acestea cu putință? Cum a fost cu putință ca Ana Pauker și Bodnăraș să se instaleze fără împotrivire la conducerea țării? Mâna Rusiei a lucrat desigur încă dinainte de încetarea ultimului război.

30 aprilie. În ajunul zilei de 1 Mai, cele mai curioase zvonuri circulă prin toate cercurile bucureștene. Guvernul pregătește, se spune, o mare manifestare, cu toate că foametea bântuie cu furie și amenință chiar prin prelungirea secetei să devină catastrofală. Cu ocazia acestei manifestări s-ar fi pregătind forțarea din nou a regelui Mihai pentru formarea unui guvern pur comunist. Se zice chiar că manifestanții vor cere alipirea României la Rusia.

După un alt zvon, din contră, guvernul s-ar teme de o mișcare împotriva lui. În adevăr, de două săptămâni, populația din cauza foametei își arată în mod public nemulțumirea. Prin locuri publice, prin tramvaie, la colțurile de stradă în așteptarea de a cumpăra de ale mâncării, la distribuție de petrol, pretutindeni se aud glasuri care promit că la prima ocazie are să se strige: Jos guvernul Groza, vrem mălai! Murim de foame!

În București, de o săptămână nu s-a împărțit pe cartele nici pâine, nici mălai. Numai lucrătorii de la fabrici (fiindcă de ei este nevoie pentru manifestația de 1 Mai) au asigurată rația de pâine și mălai.

De altă parte însă, cu toate zvonurile acestea alarmante, sunt și scene de cumințenie. La Radio, de o săptămână nu se face nici o propagandă comunistă, ci se îndeamnă muncitorii ca să sporească producția. Se încearcă o campanie de întoarcere la muncă, așa cum s-a făcut anii trecuți în Rusia cu mișcarea stahanovistă.

Nu știu ce să cred. Bucureștenii trăiesc din zvonuri și din zvonuri foarte stupide uneori. Persoanele cele mai serioase se lasă ușor contaminate (aceea ce dovedește marea influență pe care au avut-o la noi evreii și grecii, buni de gură, dar răi de muncă).

Dar mai știi? Este un proverb vechi românesc: *Unde nu e foc, nu iese fum!* Ceva, ceva trebuie să clocotească. ■

Prezentare și selecție,
Ioan LĂCUSTĂ

COPERTELE

① ④ O temă care nu lipsește niciodată din pictura murală de secol XVI a unei biserici moldovenești este **Arborele lui Ieseu**. De origine occidentală, tema simboliza inițial arborele genealogic al Mariei și al lui Iisus. Ulterior, ea a fost îmbogățită cu numeroase alte personaje, la Voroneț – unde ni s-a păstrat cea mai bine conservată reprezentare – figurând 130 de personaje. **Arborele lui Ieseu,** cu tot alaiul lui de strămoși și de profeți, este dedicat în același timp glorificării Sf. Fecioare și a lui Iisus **(Tradiții monastice...**, p. 54)

② **Madona cu Pruncul,** grup statuar realizat de Michelangelo în 1501, una dintre puținele sculpturi ale artistului italian păstrată într-o altă țară decât Italia, în Belgia, la Bruges **(La sediul NATO,** p. 81)

PLANȘELE

①②③④ Imagini-document din veacul trecut, păstrate în colecțiile Cabinetului de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, într-un album fotografic evocând opera și personalitatea arhitectului Louis Blanc (1860-1903). Născut la Geneva (Elveția), după ce a urmat cursurile Politehnicii din Zürich și ale Școlii de Belle Arte din Paris, s-a stabilit în România, unde s-a căsătorit cu o fiică a generalului Anton Berendei. L. Blanc a elaborat planurile pentru multe clădiri particulare, cât și pentru importante edificii publice, precum Universitatea din Iași, gimnaziile din Buzău și Tecuci, Institutul botanic, Facultatea de medicină sau palatul Ministerului domeniilor, toate din București.

Planșa ① Louis Blanc (x) în două instantanee între colegii de la Școala de Belle Arte din Paris
Planșa ② Împreună cu Maria și N. Soutzo. Doi dintre arhitecții străini care au lucrat în România acelei vremi; A. Galleron (cu soția) autorul planurilor de construcție ale Băncii Naționale și ale Ateneului Român, și în **Planșa** ③, P. Gattereau, cel care a proiectat Palatul C.E.C. (sus); din opera lui L. Blanc: schița unui Palat al Senatului rămas nerealizat
Planșa ④ Universitatea din Iași (sus); Ministerul domeniilor

Album istoric

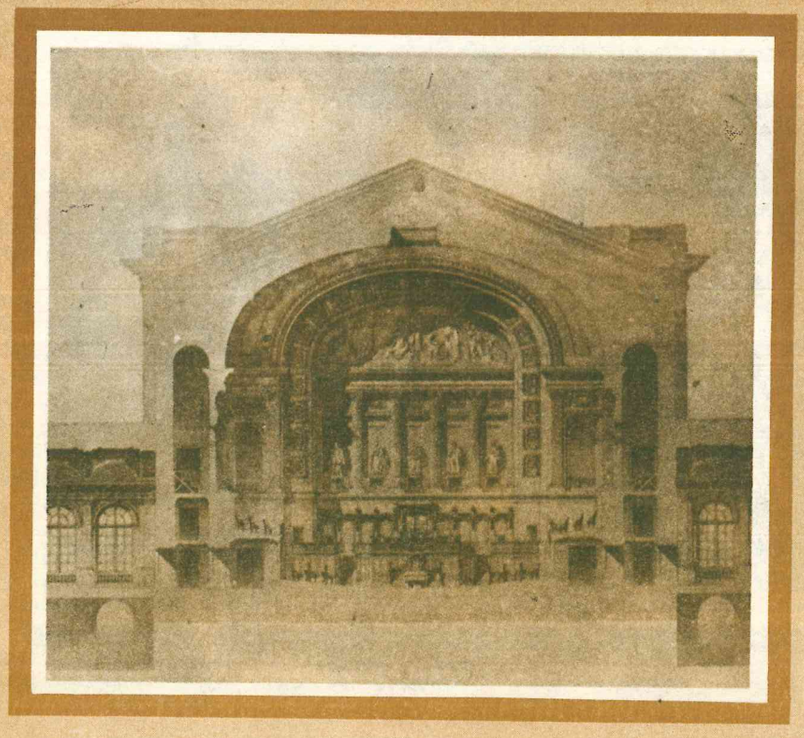

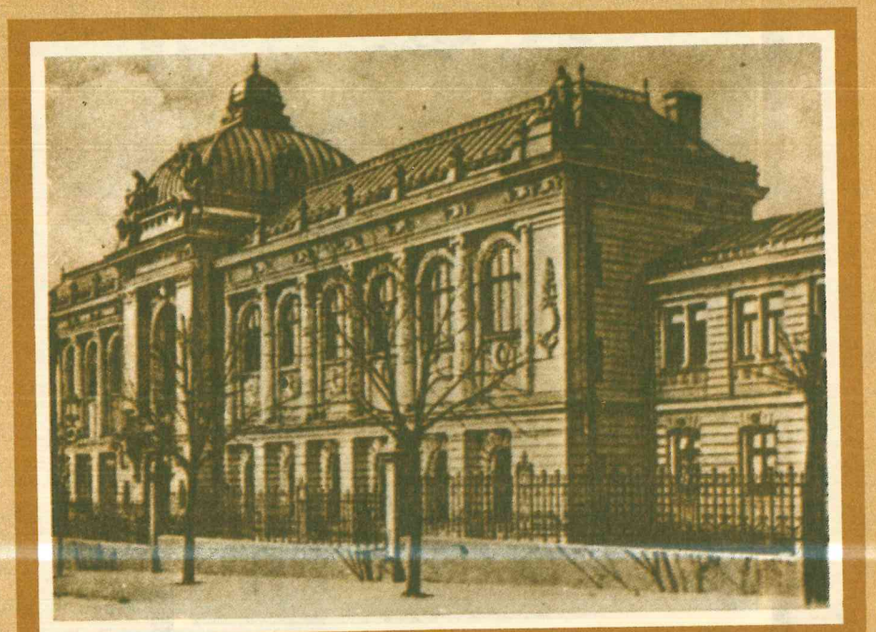

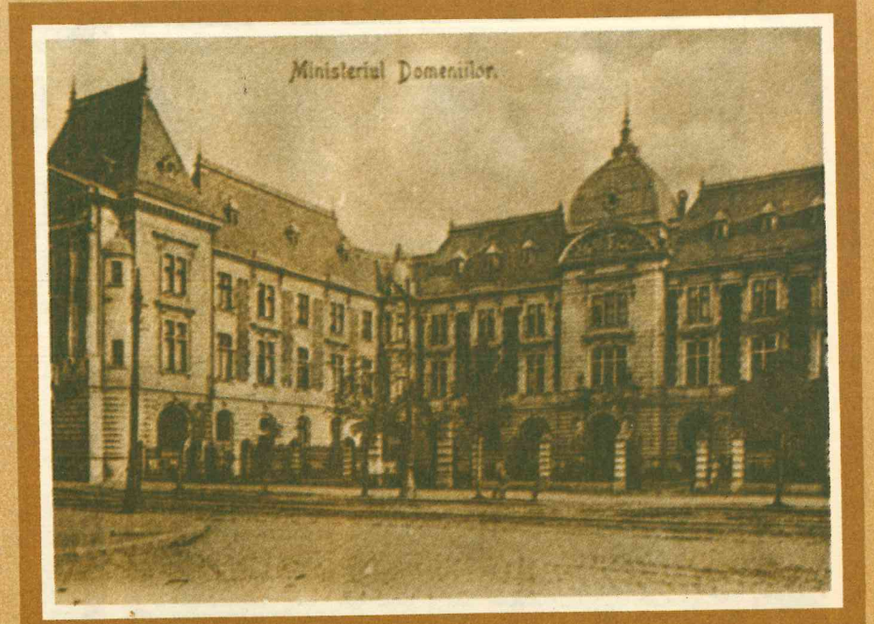

1891. O LOVITURĂ DE TRĂSNET:

ALIANȚA FRANCO-RUSĂ

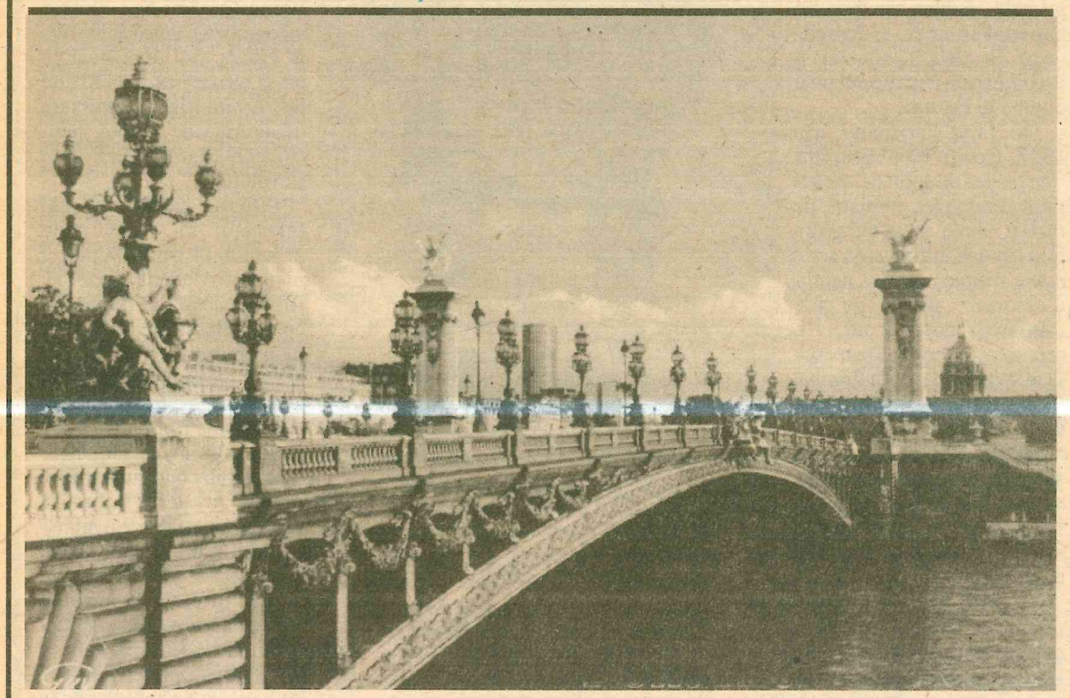

La începutul lunii octombrie 1996, Parisul a sărbătorit cu tot fastul cuvenit (expoziții, concerte la Operă și la biserica „Aleksandr Nevski", plăci comemorative) 100 de ani de la vizita împăratului rus Nicolae II, însoțit de soția sa, împărăteasa Aleksandra Feodorovna, și de fiica lor cea mare, prințesa Olga. La 5 octombrie 1896, cei trei înalți oaspeți coborau pe pământ francez în portul Cherbourg, aduși de corabia „Poliarnaia zvezda", iar a doua zi, cu un tren special, intrau în capitala de pe Sena. Prietenia ruso-franceză – între o monarhie autocrată și o republică – înregistra un moment de vârf. La Paris era de bon ton atunci să bei șampanie „Prietenii Rusiei" sau să cumperi obligații cu chipul țarului, obligații care astăzi își recapătă din valoare, în urma acordului semnat de premierul rus Viktor Cernomîrdin cu autoritățile franceze, prin care Federația Rusă recunoaște hârtiile de valoare și datoriile vechi.

La un secol distanță de la eveniment, la reședința Ambasadei Federației Ruse de la Paris, din strada Grenelle, același sediu cu cel din vremea țarului Nicolae II, unde el a și fost găzduit atunci, s-a deschis o expoziție consacrată momentului, în care piesa forte a reprezentat-o tronul suveranului rus, folosit în zilele vizitei sale la Paris. După 1917, numeroase tablouri, ordine țariste, albume de fotografii, un set de puști caucaziene, dăruite de Grigori Rasputin țareviciului Aleksei, și alte obiecte prețioase ale familiei Romanov, inclusiv tronul, fuseseră mutate din vila ambasadei într-o casă rusească de bătrâni din vecinătatea Capitalei. În vara anului trecut, în cadrul unei operații denumite codificat și în glumă de diplomații ruși „Tronul țarului", toate aceste obiecte încărcate de istoria Rusiei, completate și cu altele, din colecțiile Muzeului de istorie din St. Petersburg, închis de aproape zece ani pentru renovare, au făcut din Ambasada Rusiei la Paris un veritabil loc de pelerinaj.

Primii pași ai relației dintre o republică (Franța) și o autocrație (Rusia) sunt întreprinși în 1891.

O iluzie optică

În iulie 1891, escadra amiralului francez Gervais este primită în portul militar rus Kronstadt. Ţarul se deranjează personal. El ascultă primele acorduri ale imnului naţional francez, „Marseilleza". Era debutul alianţei cu Rusia, care a avut efectul unei bombe în Europa.

De fapt, începând din 1887, Franţa republicanilor este izolată diplomatic. Generalul Boulanger, ministru de război, simte acest lucru din plin când ia iniţiativa să scrie *manu propria* ţarului pentru a amorsa o alianţă, pe care miniştrii, colegii lui, i-o reproşează serios. Bismarck face atunci jocurile în Europa. El ţese alianţe solide împotriva Franţei tricolore şi republicane, alianţe imperiale şi regale. Singurul atu francez este soliditatea poziţiei ei financiare, pe care împrumuturile ruseşti se bazează deja.

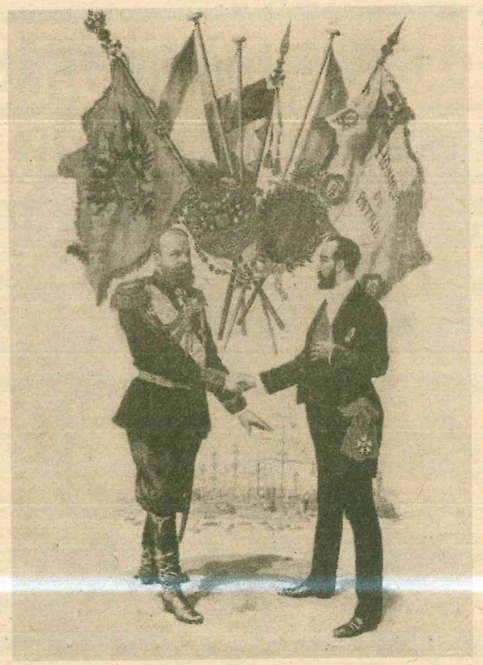

Două simboluri ale prieteniei centenare franco-ruse: celebrul pod Alexandru III de peste Sena, construit în anul 1900 (p. 33), şi o emblematică strângere de mână între acelaşi ţar Alexandru III şi preşedintele Carnot (iulie 1891)

În 1887, Bismarck reuşeşte să reînnoiască Tripla Alianţă care se apropie de expirare: o alianţă între Germania, Austro-Ungaria şi Italia (*Magazin istoric*, nr. 9/1982). Cancelarul nu ignoră faptul că prin acordul care urmează între Marea Britanie şi Italia, Austria şi Germania găsesc un debuşeu mediteranean şi îşi asigură un loc vădit predominant în Balcani, unde ţarul, în special în Bulgaria şi în Serbia, are interese de protejat. Unii consilieri îi sugerează să încheie o alianţă cu Franţa, dar în cele din urmă Bismarck o cucereşte: tratatul de reasigurare semnat în 1887 între Rusia şi Germania le garantează celor două puteri neutralitatea reciprocă, în caz de război. Germania recunoaşte drepturile ţarului în Balcani şi negociază un acord secret ce acorda ruşilor sprijin în chestiunea Bulgariei şi promisiuni asupra strâmtorilor turcilor, în cazul în care Imperiul otoman s-ar prăbuşi.

Ruşii continuă să privească către piaţa financiară a Parisului, atunci cea mai importantă din Europa, după cea de la Londra. Ei trimit emisari în manufacturile franceze de arme şi chiar comandă noua puşcă Lebel, în anul 1888. Marele duce Vladimir Aleksandrovici nu se dă înapoi de la a verifica funcţionarea culaselor, iar ministrul de război, Charles de Freycinet, îşi face o plăcere din a-i remite un exemplar de armă, pe care el îl duce în Rusia, unde acesta face cea mai bună impresie. În ciuda „Marseillezei" şi a cocardei tricolore, o ţară care fabrică asemenea arme nu poate fi funciarmente rea, gândea ţarul.

Este adevărat că la St. Petersburg, Curtea este încă departe de a fi cordială faţă de Franţa. Însărcinatul cu afaceri, d'Ormesson, scrie atunci că „simpatiile franceze ale poporului rus sunt o iluzie optică, ce nu rezistă unei analize mai adânci în Rusia". În ce-l priveşte pe preşedintele Consiliului de Miniştri francez, prudentul şi oportunistul René Goblet, el se abţine să facă un gest ce ar putea excita susceptibilitatea lui Bismarck şi implica un risc de război. Moda rusei, lectura înfierbântată a lui *Michel Strogoff* (publicat de Jules Verne în 1877), vizitele incognito ale generalilor ruşi în Franţa nu-l împiedică pe ţar să refuze prezenţa Rusiei la Expoziţia universală inaugurată de Franţa, pentru centenarul marii sale Revoluţii.

Situaţia evoluează mai favorabil în 1890, când primul ministru Freycinet şi ministrul Afacerilor externe, Ribot, încearcă să reînnoade contactele şi sugerează ca ruşii să trimită observatori la manevrele militare franceze. Operaţia se încheie prin aceea că generalul Boisdeffre poate merge la St. Petersburg, pentru a stabili contacte cu ofiţerii ruşi. Arestarea la Paris a unor nihilişti, de către ministrul de interne, nu este un fapt străin de această evoluţie a lucrurilor. În ce îl priveşte pe Freycinet, el autorizează manufactura statului de la Châtellerault să fabrice pentru guvernul rus 500 000 puşti Lebel. Încă de atunci se credea că cel mai bun mijloc de a câştiga prietenia unui popor este să-i vinzi arme.

Visul lui Carnot

Ministrul marinei, Barbey, se alătură partidei. El propune, prin intermediul lui Ribot, unul dintre artizanii esenţiali ai alianţei ruse, vizita unei escadre franceze. La St. Petersburg se estimează că o asemenea iniţiativă ar fi prematură. Fără discuţie că ţarul nu a renunţat să negocieze cu Berlinul. Totuşi, începând din 5 martie 1891, ambasadorul francez de Laboulaye îşi informează guvernul că preşedintele republicii, Sadi Carnot, va primi într-un viitor imediat o mărturie de stimă şi amiciţie din partea ţarului.

Sadi Carnot! De când descendentul marelui Carnot al Anului II,

Organizatorul victoriei, îşi are sediul la Elysée, el visează permanent la această alianţă, care ar face, în sfârşit, Franţa să iasă din umilirea sa internaţională. El reia în contul lui visul lui Boulanger şi, după ce îl învinge pe Boulanger, vrea să dea francezilor satisfacţii cocardiere pentru a schimba imaginea acestor oportunişti ce sunt acuzaţi prea adesea că reduc Franţa la un rol secundar în Europa, prin nevolnicie. Sadi Carnot, acest mare burghez, acest remarcabil burgund, acest ireproşabil politehnician, îşi surprinde foarte tare miniştrii, când le declară că el este partizan înflăcărat al alianţei. Când, la 26 mai 1891, primeşte din mâinile baronului Mohrenheim, ambasadorul ţarului la Paris, însemnele ordinului „Sf. Andrei", el înţelege că, în sfârşit, încăpăţânarea sa este pe cale să se realizeze. Rusia este coaptă pentru alianţă. La manevre, regimentele ţarului merg în spatele unor drapele pe care sunt pictate crucea lui Christos sau imagini ale Sf. Maria. Se predică serviciul divin în fiecare zi, pe câmpuri de luptă, în faţa unor icoane. Ca să trimiţi crucea „Sf. Andrei" preşedintelui unei republici laice, iacobine şi masonice, asta semnifică o tendinţă: la St. Petersburg se vrea să se ştie că acolo sunt prieteni, în pofida diferenţei ideologice a regimurilor. Nevoia de arme şi de bani făcea ca totul să fie acceptat.

Amiralul Gervais este primit cu căldură la Kronstadt. Oamenii de afaceri francezi nu sunt deloc surprinşi. Ei ştiu că legăturile economice între Germania şi Rusia sunt slăbite: agricultorii germani se tem de concurenţa grâului rusesc, iar industriaşii care au pariat în Rusia pe victoria economică a Transsiberianului, aflat în construcţie, nu au nici un chef să sufere influenţa manufacturieră germană. Vizita lui Wilhelm II la Londra, în iulie, pune paie pe foc. Ruşii sunt încântaţi să-i primească pe marinarii francezi. Recepţii magnifice se prelungesc la Kronstadt din 23 iulie până în 4 august. Întreaga lume este informată. Manifestările au un corolar rapid: pe 22 august este încheiat un prim acord între cele două ţări asupra utilizării forţei în caz de agresiune asupra uneia sau alteia dintre ele de către statele Triplei Alianţe. Este un acord secret. Preşedintele Sadi Carnot îl închide într-un dulap de fier din cabinetul său. Se află în pregătire o convenţie militară, negociată de partea franceză de Boisdeffre, când Freycinet este schimbat, în februarie 1892.

Este oare repusă în discuţie alianţa? Deloc. Căci preşedintele Carnot veghează asupra acestei probleme cu scrupulozitate. El îl desemnează ca şef al guvernului pe Émile Loubet, flancându-l cu doi puternici partizani ai alianţei, Freycinet, în str. St. Dominique (Ministerul de război) şi Alexandre Ribot, la Quai d'Orsay (Ministerul de externe). Astfel nu poate apărea nici o surpriză. Când, în martie 1893, se formează un al doilea cabinet Dupuy, de nuanţă radicală de dreapta, Carnot intervine din nou. S-a găsit în arhive o notă semnată cu mâna lui, în care îşi manifestă voinţa de continuare a acţiunii diplomatice, faţă de toţi pe care i-a consultat cu ocazia schimbării guvernului. Intervenţia sa directă în politica externă a Franţei în Rusia nu este deci îndoielnică. Când, în august, este semnată convenţia militară, marele duce Konstantin se află în Franţa. Face o cură la Contrexéville şi are o întâlnire cu preşedintele Sadi Carnot, la Nancy. Entuziasmul locuitorilor oraşului, un oraş aflat la frontieră, ameninţat în mod particular în caz de conflict franco-german, este de nedescris. Peste tot pe unde trece Sadi Carnot, este salutat ca autor al alianţei cu Rusia. Existenţa tratatelor pe care le ţinea secrete este cunoscută de opinia publică şi călătoriile sale în provincie sunt ocazii de veritabile aclamaţii. Când, în septembrie, face o vizită la Aix-les-Bains, este primit la hotelul municipal de o delegaţie de copii de şcoală. Unul dintre ei purta un costum rusesc. El dă citire pentru preşedinte unui compliment faţă de Rusia. Foarte impresionat, Carnot îl ia în braţe şi strigă: „Îmbrăţişez Rusia".

Octombrie 1893. O escadră rusească, într-o vizită de răspuns, soseşte în Franţa la Toulon. Amiralul Avellan este primit la Elysée. În mod hotărât, pentru Franţa se deschide o nouă perioadă diplomatică: de-acum înainte, prin tradiţie, se vor efectua călătorii ale ţarului în Franţa şi ale preşedinţilor republicii în Rusia. Comenzile de arme sporesc: Creusot este şi el prospectat pentru tunuri. O echipă venită de la St. Petersburg dă acordul definitiv al ministrului de război rus pentru un milion de puşti Lebel. În iunie 1893, se semnează un acord comercial franco-rus, în vreme ce politica de plasare a împrumuturilor pe piaţa franceză continuă.

Primirea în Franţa a ţarului Nicolae II şi a ţarinei Aleksandra Feodorovna

La taifas pe podul Alexandru III

Alianța militară este definitiv semnată de țar, în decembrie 1893. 1894 va asista la reluarea masivă a împrumuturilor rusești în Franța. Se vor găsi în cele mai mici succesiuni țărănești, operate de plasatorii de bănci și susținute de presă. Alianța intră în moravuri și nu se scapă nici o ocazie pentru a o concretiza. În 1900, la sfârșitul afacerii Dreyfus, președintele republicii, Loubet, este solicitat să viziteze, la 12 aprilie, șantierele viitoarei mari Expoziții universale. Cât vezi cu ochii, lăzi, case, eșafodaje, blocuri de piatră, șine. Nimic nu e gata, deocamdată. Trebuie să revină două zile mai târziu, pentru a inaugura podul Alexandru III. Pe 14 aprilie, președintele poate da semnalul de deschidere a ceremoniei, în compania ministrului muncii, Alexandre Millerand. El se oprește mult timp în fața podului. O orchestră rusească este la fața locului. La apropierea sa, cântă „Marseilleza". La celălalt capăt al podului, muzicanți francezi interpretează imnul imperial. S-a vrut să fie asociat în mod public împăratul Rusiei la inaugurare, dar țarul nu este acolo. Nici o problemă, prințul Iurusov îl poate înlocui. Președintele îi face semn să se apropie și poartă cu el familiar o discuție. Jurnaliștii stau pe aproape și fac fotografii. Președintele se oprește, în mod evident pentru ca ei să opereze în voie. Este de acord ca un clișeu să fie reluat de ziarele întregii lumi.

Miniștrii și diplomații încep să se arate plictisiți de conversația între patru ochi, un pic prea lungă, între președintele Loubet și prințul Iurusov. Dar ce-ar putea zice ei? Pierre Waldeck-Rousseau, primul ministru, care nu e un răbdător, îi cere unui membru al Cabinetului să intervină. Este președintele Consiliului și nu are, ca Loubet, timp de pierdut... „Spuneți-i președintelui că are în urma lui 10 mii de persoane care ar fi fericite să-și reia mersul".

Nu e nimic de făcut. Loubet rămâne de piatră. Ar putea fi în discuție alianța? Fețele oficiale devin perplexe. Nimeni nu îndrăznește să-i deranjeze pe cei doi și totuși Combarieu, șeful de cabinet al lui Loubet, distinge foarte bine pe trăsăturile lui Waldeck-Rousseau o grimasă de nerăbdare. El se apropie discret de Loubet. Ceea ce aude atunci îl reduce la tăcere: președintele și prințul discută foarte serios despre virtuțile și pericolele pe care le prezentau izvoarele de la Vichy. Uite de ce au blocat ei podul și cortegiul oficial mai bine de un sfert de oră...

Loubet își dă seama de incident? Îl ia deoparte pe Combarieu și îi spune confidențial: „Acest ambasador rus are un spirit vulgar și un caracter prea puțin sigur. Cu el nu se poate vorbi decât banalități!"

Cortegiul oficial sfârșește prin a traversa podul, în pofida întârzierilor acumulate. „Se poate vorbi despre inaugurare?, îl întreabă Loubet pe ministrul afacerilor străine, Delcassé.

– Deloc, răspunde acesta din urmă, podul nu a fost inaugurat! Ar fi o insolență să fie inaugurat fără țar, atâta vreme cât poartă numele țarului. S-ar putea trage concluzia în cancelariile europene – și asta ne-ar mai lipsi – că ar fi o recondiționare a alianței franco-ruse.

– Totuși, spune Loubet, care ține mult la fotografia lui, ceremonia...

– Aș vrea să fac remarca, Domnule Președinte, adaugă Delcassé, că podul nu este terminat: îi lipsește unul dintre marile motive de bronz din centru.

– Când va fi gata?

– Nu mai înainte de două luni. Numai atunci dv. puteți avea în vedere o inaugurare oficială.

Credem că țarul a fost sensibil la intenție, pentru că el îi adresează lui Loubet o telegramă caldă, în care îl asigură de fidelitatea prieteniei sale.

Iată de ce, datorită necesităților alianței cu Rusia și talentului diplomatic al lui Théophile Delcassé, podul Alexandre III a fost inaugurat de două ori.

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

CURIERUL PORȚII
(Monoverb: 3-5)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția jocului din p. 40:

CĂRĂUȘIE (CA-R-A/U-ȘI-E)

Soluția integramei **Domnitori moldoveni.**
P – A – ETC – DESPOT – AN – TIRANUL – ARME – IOAN – UITUC – RA – ARO – MIHAI – ANSA – ASA – PR – ORAR – D – EST – CUZA – SST – CERE – A – EPI – ITA – SOFA – L – UC – CANTEMIR – MANU – SUTU

ARMATA ÎN „STATUL NAȚIONAL LEGIONAR": PRELIMINARII

PETRE OTU

Perioada „statului național legionar", de aproape cinci luni de zile (septembrie 1940-ianuarie 1941), în care Ion Antonescu a coabitat cu mișcarea legionară, reprezintă unul din cele mai complexe segmente ale istoriei contemporane a României. Timp de decenii, analiza lui s-a făcut cvasiexclusiv dintr-o perspectivă ideologică, intenționat limitativă. Primul a făcut-o Ion Antonescu însuși, sub patronajul căruia a apărut lucrarea în două volume, atât de des citată, Pe marginea prăpastiei. **În ciuda bogăției documentare, două au fost scopurile nedeclarate dar asiduu urmărite prin editarea ei: să impună în opinia publică imaginea instituției militare ca un organism monolit, fără fisuri, rămasă imună la orice influență politică și să-l prezinte pe generalul Ion Antonescu drept salvator al statului român. Pe de altă parte, foștii legionari, care au supraviețuit războiului, l-au tratat pe baza propriilor concepții, căutând să explice și să justifice actele guvernării legionare, dându-i în anumite cazuri un caracter apologetic. La rândul său, regimul comunist și-a impus propria viziune asupra evenimentelor, simplificările, etichetările și acuzele îmbinându-se cu trunchierea faptelor și eliminarea a tot ce putea fi incomod (de pildă, colaborarea dintre comuniști și legionari).**

Marile deschideri produse în ultimii ani au determinat o lărgire considerabilă a interesului față de acest subiect, concretizată în sporirea surselor documentare, în apariția unor studii și lucrări, în publicarea unor memorii sau jurnale etc. Cu toate acestea, obstacolele din calea unei cercetări echilibrate și obiective n-au dispărut cu totul, iar problematica este departe de a fi epuizată.

Încercăm, în cele ce urmează, o evaluare a raporturilor dintre mișcarea legionară și armată în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941. Evident, cu precizarea că cercetarea noastră are un caracter preliminar, investigațiile ulterioare fiind în măsură să aducă noi clarificări și nuanțări ale subiectului.

România – „stat național legionar"

Dezmembrarea granițelor țării, în urma ultimatumurilor și dictatelor din iunie și august 1940, a determinat o gravă criză politică internă. Regimul de autoritate personală impus de regele Carol II în februarie 1938 s-a prăbușit, iar monarhul, considerat direct răspunzător de amputările teritoriale, a abdicat în favoarea fiului său, Mihai I. Puterea în stat a fost preluată de generalul Ion Antonescu, învestit cu largi atribute de conducere și proclamat „Conducător al statului". Acesta și-a asociat la guvernare Garda de fier, singura formațiune ce avea dreptul să activeze legal, România fiind proclamată „stat național legionar", la 14 septembrie 1940.

Constituirea noului regim politic, în care Ion Antonescu era „conducător al statului", iar Horia Sima „conducător" al mișcării legionare, deci al forței politice de guvernământ, a încălcat un principiu fundamental al oricărui sistem totalitar – cel al unității de concepție și acțiune, al concentrării tuturor pârghiilor puterii în mâinile unei singure persoane. A rezultat o dualitate a puterii, ce a generat un conflict care s-a agravat continuu și a culminat cu rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941.

De la început chiar formarea cabinetului, a cărui formulă a fost definitivată în noaptea de 14/15 septembrie 1940, a dat naștere la dispute între I. Antonescu și legionari. Neîncrezător în capacitatea Gărzii de fier, șeful guvernului nu a satisfăcut toate doleanțele legionarilor, punând specialiști în fruntea unor ministere importante, în special economice. Pentru evitarea surprizelor, Antonescu și-a rezervat și Ministerul apărării naționale, având ca subsecretari de stat, după desființarea ministerelor aerului și marinei și înzestrării armatei, pe generalii Constantin Pantazi (armata de uscat), Gheorghe Dobre (înzestrarea armatei), comandor Gheorghe Jienescu (aviație) și contraamiral Gheorghe Koslinski (marină).

În schimb, a trebuit să facă concesii, acceptându-l la Siguranță pe Alexandru Ghica, în locul colonelului Petre Cameniță, opțiunea inițială a generalului Antonescu. La interne a fost numit generalul Constantin Petrovicescu, fost comisar regal în procesul asasinării lui I.G. Duca și care, ulterior, s-a dovedit a fi un adept convins al mișcării legionare. Postul de subsecretar de stat la Ministerul afacerilor interne pentru poliție și siguranță a fost încredințat locotenent-colonelului Alexandru Rioșanu. Singurul militar activ ce deținea un departament civil – Ministerul coordonării și statul major economic – era locotenent-colonelul Nicolae Dragomir.

În afara Ministerului afacerilor interne, legionarii dețineau vicepreședința Consiliului de Miniștri (prin Horia Sima), și patru departamente: lucrări publice, externe, educația națională, muncă și sănătate.

Din examinarea componenței guvernului se observă că armata a rămas în afara controlului legionarilor, iar militarii nu aveau o prezență semnificativă în guvern. Explicând împrejurările preluării puterii și ale formării cabinetului cu legionarii, într-o cuvântare ținută la 24 octombrie 1940, în fața comandanților de mari unități, Ion Antonescu declara: „Intern n-am avut legătură cu nici un partid politic, dar am fost susținut puternic și din primul moment de opinia publică care și-a dat seama de pericol... *De aceea am căutat să formez guvernul bazându-mă pe plan extern pe Axă și pe plan intern pe legionari, cu care, afirm încă o dată, n-am avut nici o legătură politică, ci numai una spirituală. A trebuit să mă sprijin pe o mișcare pe care n-am creat-o și n-am condus-o. Nu am folosit nici armata, deși sunt sigur că m-ar fi urmat, pentru că n-am vrut s-o amestec în vârtejul luptelor politice*" (subl. ns.).

Garda acționează

Devenită forță politică de guvernare, Garda de fier a acționat față de armată de o manieră adecvată noilor condiții, îmbinând metodele de propagandă scrisă și orală, folosite până atunci, cu pârghiile oferite de putere. Ea urmărea sporirea influenței sale asupra tuturor categoriilor de militari, câștigarea simpatiei și adeziunii lor la ideile și acțiunile mișcării legionare și, în final, instituirea controlului asupra organismului militar.

Programul legiunii în domeniul militar era eclectic, cuprinzând atât idei ce reflectau probleme reale cu care se confrunta oștirea (demoralizarea generată de cedările teritoriale fără luptă, lipsa unei înzestrări suficiente, starea materială precară a corpului de cadre, consecințele negative ale politicianismului în rândul militarilor etc.), cât și concepții care atacau direct ierarhia și disciplina – două valori fundamentale pentru instituția militară. Iată un pasaj semnificativ: „Ofițerul nu trebuie să mai fie o castă în mijlocul societății. El trebuie să se preocupe de toate problemele sociale, politice, economice, culturale, care frământă sufletul națiunii. *Armata trebuie să fie a poporului. Ofițerul nu mai trebuie să fie un șef impus prin ordin și regulamente. El trebuie să fie ales, sau să fie socotit ca ales de oștenii de sub comanda lui. Este ceasul împăcării ostașului cu șeful... Este ceea ce va face statul legionar. Va avea ostași buni, dacă va avea legionari buni*" (subl. ns.).

În articolul *Prefacerea armatei*, publicat în ziarul *Cuvântul*, din 3 ianuarie 1941, se aprecia: „Fuga înapoi la datorie, la partea sedentară, la mobilizări pentru lucru, la scutiri, la dispense etc. va trebui

să devină ceva de neconceput, iar acea pleiadă de miniștri și primminiștri care nu se dădeau înapoi să intervină pentru ca protejații lor să fugă de la datorie să rămână ca un vis de tristă aducere aminte. Legea viitoare de recrutare și organizarea armatei să întroneze epoca eroică a legionarilor romani care mergeau la moarte pentru patrie".

Practic însă primele reacții ale legionarilor au constat în răzbunări, victime fiind acele cadre militare, în special din justiție și jandarmerie, care au fost implicate în represiunile anterioare îndreptate împotriva Gărzii de fier. Astfel, maiorul de jandarmi Dinulescu, comandant al legiunilor de jandarmi Băneasa și Durostor, a fost răpit de legionari la 17 septembrie 1940 de la locuința sa din Silistra și dus la Constanța, unde a fost anchetat și schingiuit. Organele de contrainformații militare apreciau că gestul se explică prin faptul că ofițerul a făcut parte din cei care au contribuit la executarea legionarilor din Capitală, după asasinarea primului ministru Armand Călinescu, la 21 septembrie 1939. De același tratament au avut parte și alți ofițeri și subofițeri: lt. col. Lazăr, comandant al legiunii de jandarmi Trei Scaune, ridicat la 24 septembrie 1940 de la Hotelul Aro din Brașov, lt. col. magistrat Dumitru Negulescu, președintele Curții Marțiale a Comandamentului Corpului 6 teritorial; colonelul Lazăr, fost prefect de Fălciu, arestat în ziua de 4 octombrie 1940 în gara Huși, generalul Alexandru Filitti, sergent major Pătrășcu, din Regimentul 3 călărași, ridicat, lovit și dus la poliția legionară etc. Asemenea acte au avut loc fără știința și acordul unităților militare respective.

Concomitent, echipe de legionari au căutat să se amestece în atribuțiile autorităților militare și în administrația armatei, folosind diferite pretexte – controlul hranei și echipamentului soldaților, al instrucției, al pazei diferitelor

Septembrie 1940: manifestații legionare în Piața Universității din București (p. 37) și în Piața Palatului Regal

obiective de importanță deosebită etc. La Timișoara, de exemplu, cu ocazia unui *Te Deum*, echipa de legionari s-a comportat vexatoriu față de autoritățile militare, iar la Regimentul 39 infanterie din Arad o echipă de legionari, la 30 septembrie 1940, a inspectat masa trupei. În documentele cercetate am întâlnit și alte aspecte. Astfel, Comandamentul Brigăzii 22 mixte, aflat la Constanța, a fost vizitat de o echipă de legionari pentru a controla dacă s-au înlocuit portretele fostului rege.

Membrii Gărzii de fier au recurs și la alte metode: refuzul de a se prezenta la unitate pe motiv că activează în mișcare (Regimentul 63 artilerie antiaeriană raporta asemenea cazuri); îngreunarea misiunilor informative ale Marelui Stat Major (la Turda a fost arestat un agent exterior pe motiv că ar fi evreu); rechiziții forțate de mașini; înlăturarea unor gărzi de la o serie de obiective (prefectul legionar de Mehedinți a dispus retragerea santinelelor de la Atelierele C.F.R. Turnu Severin) etc.

Aceste acțiuni au fost dublate de o intensă activitate de propagandă desfășurată în mediile militare sau apropiate lor. Între altele, amintim publicarea unui *Calendar legionar* și editarea mai multor manifeste care au fost răspândite în unități militare. Propaganda scrisă a fost însoțită și de una verbală, de la om la om, simpatizanții și legionarii încorporați, fiind chemați să activeze în continuare în cuiburile legionare.

Antonescu ezită

În fața acestei veritabile ofensive legionare, numeroase comandamente și mulți comandanți au acționat cu prudență și timorare, necunoscându-se raporturile exacte dintre cei doi parteneri de guvernare – Ion Antonescu și Horia Sima. La jumătatea lunii septembrie 1940, Corpul 7 armată a trimis conducătorului statului o telegramă prin care propunea sancționarea a doi soldați concentrați din Regimentul 1 artilerie, care au plecat de la unitate fără aprobare pentru a organiza mișcarea legionară în comunele lor. Corpul 7 armată solicita rezolvarea problemei de către Ion Antonescu însuși, pentru că ea avea și o latură politică și cerea lămuriri suplimentare asupra modului de conduită în viitor. Datorită stării de confuzie, o abatere relativ minoră, părăsirea fără aprobare a unității, aflată în competența comandantului de regiment, era transferată spre rezolvare conducătorului statului.

Față de aceste fenomene, care intrau în contradicție cu statutul

tradițional apolitic al armatei și atentau la valorile ei, Ion Antonescu a adoptat o atitudine conciliantă, din dorința de a păstra bunele raporturi cu Garda. Pe telegrama adresată de Corpul 7 armată, Ion Antonescu, la 20 septembrie 1940, a pus rezoluția: *„A fost o perioadă romantică care a trecut. Ce s-a făcut ilegal sub primele momente de explozie idealistă a unor tineri care au fost atât de prigoniți trebuie uitat și iertat. Cine va mai greși de acum înainte va suferi rigorile legii. Comandamentele nu au avut instrucțiuni și dezlegări în această privință. Armata nu face politică. Ofițerii și soldații la datoria lor ostășească"* (subl. ns.).

Starea de confuzie a personalului armatei privind noua situație a mișcării legionare, cât și dorința lui Ion Antonescu de a menține coeziunea guvernului sunt dovedite și de alte fapte. La 10 septembrie 1940 comandantul Corpului 2 armată, generalul de divizie Vasile Atanasiu, a raportat Armatei 4 că în noaptea de 9/10 septembrie, orele unu noaptea, indivizi necunoscuți au avut intenția să lipească afișe legionare, semnate de Horia Sima, pe gardurile și clădirea comandamentului. Respinși de santinele, ei au amenințat că vin din partea guvernului. Raportul cerea să nu se mai permită asemenea propagandă „care poate ajunge printre ostași și care ar denatura starea de lucruri prin interpretări greșite". La 15 septembrie 1940, la numai o zi după formarea guvernului, pe document era pusă următoarea rezoluție: „Având în vedere că noul guvern legal, în care așa-zișii «foști» legionari sunt membri, chestiunea nu mai privește autoritățile armatei".

La 14 septembrie 1940, căpitanul Ioan Stănescu din Regimentul 42 artilerie a rupt, în comuna Lipova, un manifest legionar. Ofițerul a fost pedepsit cu mustrare scrisă, conducătorul statului fiind informat prompt despre o atare abatere. De asemenea, în prima parte a lunii septembrie, din ordinul lui Ion Antonescu, generalul Ilie Șteflea, secretarul general al Ministerului apărării naționale, a dispus ca toate elementele legionare din armată, care au participat la manifestațiile împotriva regelui Carol II din zilele 3-5 septembrie 1940, ce au prefațat schimbarea de regim politic, să nu mai fie urmăriți penal, dosarele urmând a fi închise.

Mișcarea legionară a acționat și pentru constituirea unor pârghii oficiale de influențare a armatei. Astfel, la 16 octombrie 1940, pregătirea premilitară, înființată în 1934 și la care luau parte tinerii între 18-20 de ani, a trecut în subordinea Gărzii de fier. Ea a fost integrată în „Comandamentul viitorilor ostași ai statului legionar român", care a preluat și baza materială a organizației „Straja Țării", desființată la 18 septembrie 1940. Din noua structură făceau parte și „Frățiile de cruce", organizații legionare de tineret create în 1925.

O altă inițiativă a legionarilor, care avea implicații directe și asupra armatei, a reprezentat-o înființarea Corpului Legionar Motorizat (C.L.M.), însărcinat cu „dezvoltarea și popularizarea motorizării în România". Acesta se împărțea în garnizoane și cuiburi și activa în toate centrele din țară unde exista un minim de condiții. Una din atribuțiunile Corpului Legionar Motorizat era „luarea tuturor măsurilor pentru a satisface nevoile Marelui Stat Major relative la motorizare".

În același timp, Garda de fier a desfășurat o intensă propagandă menită să impună ideea că ea are capacitatea organizatorică și posibilitățile practice de a rezolva problemele cu care se confruntau militarii: îmbunătățirea situației materiale, a hranei, a echipamentului, mărirea soldelor etc. În sprijinul afirmațiilor lor, legionarii aduceau ca exemplu activitatea „Ajutorului Legionar" și a „Corpului Muncitoresc Legionar" etc.

Complexitatea raporturilor dintre armată și mișcarea legionară, tendința acesteia de a se amesteca în treburile oștirii, pentru a culege simpatii și aderenți, l-au determinat pe Ion Antonescu să ceară Serviciului Special de Informații elaborarea unui studiu privind relațiile dintre armată, partidul de guvernământ și formațiunile lui paramilitare în statele cu regim totalitar – Germania, Italia, U.R.S.S.; Spania etc. Studiul redactat de specialiștii Serviciului Special de Informații a fost înaintat generalului Ion Antonescu la 24 octombrie 1940. Documentul reținea faptul că în toate regimurile totalitare armata regulată depindea de șeful statului, care însă era și liderul partidului aflat la putere. Formațiunile paramilitare erau la dispoziția mișcării politice, dar beneficiau de sprijinul direct al armatei în probleme de organizare, dotare, instruire etc. Gradele în formațiunile paramilitare erau asimilate celor din armata regulată. Partidul de guvernământ, prin pârghiile puterii și prin alte metode, exercita totuși un anumit control asupra organismului militar, în special asupra corpului ofițeresc.

Nu cunoaștem în ce măsură a fost influențat generalul Ion Antonescu de concluziile acestui studiu, dar începând din a doua jumătate a lunii octombrie 1940 asistăm la o schimbare de ton față de problema raporturilor armată-legiune. Acest lucru avea loc pe fondul adâncirii contradicțiilor cu Garda de fier și al continuării acțiunilor vexatorii la adresa unor cadre și unități militare din partea legionarilor.

Nu plângeri, ci sancțiuni

Grija de a-și păstra controlul asupra armatei și de a o feri de propaganda legionară l-a determinat pe Ion Antonescu să emită succesiv o serie de ordine prin care interzicea amestecul Gărzii în activitatea unităților și marilor unități.

Astfel, la 8 octombrie 1940 a fost difuzat Ordinul nr. 24050/B, prin care se preciza că acei legionari care încearcă să pătrundă în cazărmi „trebuie arestați și predați Parchetului, chiar dacă ar avea asupra lor acte în regulă: procedarea va fi fermă, dar cu tact și omenie". Cazurile mai grave ce nu vor putea fi soluționate de către organele locale vor fi raportate Marelui Stat Major și Ministerului de interne.

Problema raporturilor cu armata a făcut și obiectul consfătuirii cu prefecții din 14 octombrie 1940. Generalul Ion Antonescu a respins orice amestec al legionarilor în armată, declarând că armata este a țării, iar ierarhia este sfântă. El a criticat poliția legionară care prin acțiunile sale producea mari nemulțumiri. „Toate casele să se deschidă acum la prima bătaie a omului îmbrăcat în cămașa verde? Ofițeri care sunt urmăriți și arestați de dumneavoastră și de poliția legionară? – se întreba conducătorul statului. Ofițerii spun că generalul Antonescu – continua el – a venit să ne pună sub ordinele legionarilor, ceea ce nu este nici în intențiunea mea, nici a conducătorilor mișcării". Cu același prilej, generalul Antonescu a decis ca numai justiția să fie cea care face dreptate. „Ordinul pe care l-am dat primului președinte de la Casație – afirma el – este următorul: «Îți dau ordin să nu execuți nici un ordin al generalului Antonescu»".

Problema raporturilor cu legionarii a fost ridicată și la convocările comandanților de mari unități, organizate în zilele de 24 octombrie și 28 noiembrie 1940. La prima întâlnire, răspunzând solicitării unor ofițeri de a se clarifica raporturile dintre armată și Garda de fier, Ion Antonescu încearcă să păstreze un ton împăciuitor. „Nu-i judecați prea aspru, chiar dacă au făcut greșeli mărunte pentru că au suferit enorm". Evocând conflictele dintre ofițeri și legionari, el cerea respectarea dispozițiilor date anterior privind neamestecul militarilor în politică și al legionarilor în armată.

Îngrijorat de explozia de violență a legionarilor din zilele de 26-27 noiembrie 1940, în cursul căreia i-au căzut victime și foști militari, Ion Antonescu a organizat o nouă convocare a comandanților de mari unități. Tonul a fost mult mai dur, amenințând pe legionari cu măsuri ferme. „Dacă mișcarea nu înțelege că trebuie să înceteze activitatea sa vinovată, voi trece la sancțiuni severe... *Voi executa în 24 ore pe oricine va omorî cu premeditare orice cetățean al țării. Voi da pedepse grele pentru toți acei care vor atenta la drepturile și libertățile cetățenești. Vă previn că dacă nu voi găsi la legionari nici de data aceasta înțelegere, voi face un guvern militar, fără legionari și la nevoie chiar împotriva legionarilor*" (subl. ns.). Referitor la raporturile armată-legiune, conducătorul statului afirma: „Cât privește amestecul legionarilor în treburile armatei, de acum înainte nu mai doresc plângeri despre ceea ce se întâmplă, ci vreau rapoarte asupra sancțiunilor și măsurilor date de comandanți. Dându-vă aceste recomandațiuni, dumneavoastră trebuie să înțelegeți că nu trebuie să aveți o atitudine dușmănoasă față de legionari, care au făcut destule lucruri rele, dar au făcut și foarte multe lucruri bune".

Pe baza dispozițiilor lui Ion Antonescu, a doua zi, 29 noiembrie 1940, Marele Stat Major a emis Ordinul general nr. 166, care stipula că „Ofițerii, subofițerii și salariații civili ai armatei n-au voie să facă nici un fel de politică". Se acorda un termen de 10 zile, timp în care cei care doreau să facă politică trebuiau să părăsească cadrele active ale armatei.

Și din partea legiunii s-au făcut gesturi pentru a înscrie raporturile dintre legionari și militari pe un făgaș normal. Ion Dobre, prefectul legionar al județului Tecuci și preotul Alexandru Micu, șeful mișcării din același județ au adresat un apel către toți cei îmbrăcați în uniforma Gărzii, cerându-le respectul lor desăvârșit față de ofițeri și ori de câte ori se vor întâlni cu un ofițer să salute cu salutul legionar. Se cerea ca toți legionarii să aibă o ținută demnă și să nu discute în contradictoriu cu ofițerii, să fie folosite toate ocaziile pentru ca „frăția dintre legionari și ostași să devină din ce în ce mai strânsă". Din ordinul Marelui Stat Major, Comandamentul Corpului 3 armată a trimis apelul la unitățile sale subordonate pentru a fi adus la cunoștința ofițerilor și trupei. Ordinul cerea ca toți comandanții de mari unități și unități să ia legătură cu organele de conducere legionară din zona lor de responsabilitate pentru generalizarea acestei inițiative.

Problema raporturilor dintre legiune și oștire a făcut și obiectul discuțiilor din guvern. Astfel, în ședința din 3 decembrie 1940 s-a hotărât emiterea unui ordin circular prin care să se arate necesitatea conlucrării și colaborării. Aceasta nu însemna încălcarea dispozițiilor anterioare, șeful guvernului fiind foarte categoric: „Cine este în armată, rămâne acolo și cine este în cuib la fel. Armata trebuie să se mențină în spiritul ostășesc. Spiritul militar este una și politica de cuib este alta". În aceeași ședință, Ion Antonescu evoca și influența comunistă în mișcarea legionară, subliniind că ministrul sovietic la București, cu 24 de ore înainte de asasinatele din 26-27 noiembrie, a raportat că în România se vor petrece evenimente mari și a cerut să se apropie trupele de frontieră (vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1994).

Ca urmare a celor hotărâte în ședința guvernului, Marele Stat Major a redactat și difuzat în unități Ordinul circular nr. 173, din 12 decembrie 1940. Documentul constata că ultimele evenimente au demonstrat că între armată și legionari nu există raporturi bune, deși între cele două părți există anumite afinități cum ar fi naționalismul și disciplina. În consecință, se cerea să se folosească toate mijloacele pentru a realiza o înfrățire, inițiativa aparți-

(Continuare în p. 47)

PREȘEDINTELE EMIL CONSTANTINESCU, DE ZIUA MONDIALĂ A HOLOCAUSTULUI – 4 MAI 1997

Autoritățile românești din vremea războiului au încercat nu o dată să se opună cererilor naziste de lichidare totală a populației evreiești, au organizat emigrarea unor grupuri de evrei în Palestina, au protejat chiar fățiș unele personalități ale comunității evreiești din România. Aceleași autorități au organizat însă deportări, au înființat lagăre și au promovat o legislație rasială.

Ne simțim astăzi responsabili pentru această dramatică inconsecvență. Jertfa sutelor de mii de evrei de pe tot pământul României este o povară în inima noastră, a tuturor românilor. Moartea inocenților nu poate fi nici iertată, nici îndreptată, nici uitată. Avem datoria să oferim, mereu și mereu, victimelor Holocaustului memoria noastră, certitudinea că nimic nu va fi uitat, nici o faptă și nici un nume. Este de datoria mea, în calitate de Președinte al României, al tuturor cetățenilor români, să fiu garantul acestei memorii, oricât ar fi ea de dureroasă; este de datoria mea să păstrez vie amintirea evreilor români care au căzut victimă genocidului.

DR. ALEXANDRU ȘAFRAN, ȘEF-RABIN AL ORAȘULUI GENEVA:

„Sunt un copil al României și ființa mea este adânc legată de țara românească".

Doctorul Alexandru Șafran, șef-rabinul orașului Geneva, este o personalitate importantă a iudaismului mondial și a culturii românești, deopotrivă. După cum se știe (Magazin istoric, **nr. 4, 5/ 1995), din cauza presiunilor exercitate de regimul comunist, domnia sa a trebuit să renunțe la sfârșitul anului 1947 la înalta funcție de șef-rabin al comunităților evreiești din România, pe care o deținuse timp de șapte ani, și să părăsească țara. Într-o convorbire recentă înregistrată la Geneva (difuzată de TVR în luna ianuarie a.c.) distinsul cărturar, astăzi în vârstă de 86 de ani, ne-a împărtășit câteva opinii și reflecții desprinse din impresionanta activitate pe care a desfășurat-o în România, în Elveția și pe alte meridiane ale globului.**

Manase Radnev: **Să începem cu... începutul. Știu că v-ați născut la Bacău. V-aș ruga să evocați acei ani ai formării d-voastră intelectuale și spirituale într-un oraș în care exista o importantă comunitate evreiască. De asemenea, să ne vorbiți despre raporturile dintre această comunitate și populația majoritară românească a orașului.**

Alexandru Șafran: Da, sunt născut la Bacău și aș spune că mă simt încă băcăuan. Tatăl meu a fost șef-rabinul orașului și, precum se știe, era unul dintre cei mai însemnați savanți rabinici ai epocii sale. Mari autorități rabinice din lume îl consultau în ceea ce privește legea evreiască. Dorința tatălui meu a fost ca eu să urmez calea trasată de el și să devin rabin. Bineînțeles, chiar la Bacău. El s-a ocupat în mod deosebit de umila mea persoană, de formarea mea intelectuală și religioasă. Când aveam 11 ani, mi-a făcut onoarea de a mă chema să colaborez cu el la redactarea scrierilor sale. Îmi dicta și eu scriam. În urmă cu câțiva ani, am primit din Israel un document interesant: o persoană mi-a trimis un text al tatălui meu, cu scrisul meu, când aveam 11 ani. O parte din timpul de care dispuneam mi-o ocupam, bineînțeles, cu lecțiile de la Liceul „Ferdinand". Orele petrecute cu tatăl meu erau consacrate educației mele religioase. Mi-a-duc aminte că într-o zi am stat împreună mai mult în mica lui sinagogă: îmi dicta, iar eu scriam. La ora 2 noaptea mama a bătut la ușă și i-a spus: „lasă copilul să se odihnească".

M.R.: **Tatăl d-voastră era un om stimat de intelectualii români...**

A.Ș.: Da, foarte mult. Să vă dau un exemplu. La Liceul din Bacău pentru mine se punea problema zilei de sâmbătă, în care, conform religiei noastre, n-aveam voie să scriu ș.a.m.d. Cei mai mulți dintre profesori înțelegeau acest lucru și nu mi-au făcut greutăți. Doar profesorul de desen s-a opus. Atunci tatăl meu, care era prieten intim cu șef-rabinul dr. Nimerover, s-a dus împreună cu acesta la ministrul Instrucțiunii publice, dr. Anghelescu, membru de frunte al Partidului Liberal. Când Anghelescu l-a văzut pe tata a fost atât de impresionat, încât l-a întrerupt și i-a spus: „Nu e nevoie să continuați, voi da imediat dispoziții ca fiul d-voastră să fie lăsat să-și respecte religia".

După război, după Eliberare, s-a format în București, pe str. Dr. Burghele, într-o casă alăturată celei a Federației comunităților evreiești un comitet de prietenie româno-american. Acest comitet avea doi vicepreședinți: doctorul Anghelescu, acum bătrân, și cu mine. Și-a reamintit după zeci de ani de figura luminoasă a tatălui meu.

La Bacău, toată ființa mea era concentrată asupra studiilor religioase. În 1929, după ce mi-am dat Bacalaureatul, m-am dus la Viena ca să-mi desăvârșesc studiile laice, profane, la Universitate. Înainte de a pleca, am redactat un răspuns al tatălui meu la o chestiune de ordin religios pe care i-o puseseră rabinii din Berlin și din Polonia. N-am terminat acest răspuns, întrucât eu am plecat, iar puțin după aceea, tata a murit. În ultima sa carte, publicată în Polonia, acest răspuns constituie capitolul final. Când am plecat la Viena eram, în principiu, rabin.

M.R.: **Erați format în acest sens...**

A.Ș.: După decesul tatălui meu, coreligionarii din Bacău m-au considerat rabinul lor. Totuși, m-am întors la Viena și am urmat cursurile Universității, unde am fost remarcat de Sigmund Freud. În fiecare an, un student ales de conducerea facultății trebuia să țină o conferință. La expunerea mea a asistat și Sigmund Freud. În urma acestei expuneri, marele savant s-a apropiat mult de mine și, în repetate rânduri, m-a invitat la el să discutăm psihanaliza în lumina științei iudaice. Am scris despre aceste întâlniri, unele dintre aceste articole fiind publicate în România. Un tânăr din Bacău a citit dialogurile mele cu Freud, apoi a plecat în Statele Unite, împreună cu familia lui, devenind el însuși unul dintre marii discipoli ai lui Freud și specialist reputat în psihanaliză. A scris o operă amplă și m-a rugat dacă pot să-i trimit din Geneva articolele mele din tinerețe, pe care le consideră „foarte importante" pentru el. Vedeți cum evoluează lucrurile, domnule Radnev...

M.R.: **În 1940, ați devenit cel mai tânăr șef-rabin din lume. Ne-ați vorbit despre aceasta acum doi ani, într-o emisiune de televiziune care s-a bucurat de un larg interes în România. Aș vrea să vă întreb acum despre funcția d-voastră de senator, pentru că în momentul de față sunteți singurul senator în viață din Senatul interbelic al României. Dacă vreți să evocați atmosfera din Senat, ce a însemnat pentru d-voastră această funcție și care sunt personalitățile care v-au impresionat cel mai mult.**

A.Ș.: Problema Senatului a fost o problemă foarte serioasă pusă populației evreiești, conducerii comunităților evreiești. Anul 1940 a fost un an de răscruce, viața evreilor nu mai era bună. Locul la care aveau dreptul evreii în Senat era cel al șef-rabinului țării. Eu n-aveam decât 29 de ani, așa încât adunarea comunităților evreiești a fost pusă în fața unei situații foarte dificile. Au existat mai mulți candidați. Se punea problema ca, dacă mă alegeau pe mine, să nu se piardă locul de senator[1].

Și totuși m-au ales, fără să cunoască dinainte ce se va întâmpla în Senat. Ei bine, Constantin Argetoianu, președintele Senatului, înaltele autorități de la Curtea de Casație au dat un aviz favorabil. În Senat am fost primit, vreau să subliniez, cu foarte, foarte multă căldură, deși – după cum v-am spus – atmosfera nu mai era favorabilă evreilor. Printre cei care m-au primit cu simpatie s-au distins Nicolae Iorga, care nu era un prieten devotat al evreilor, și marele scriitor Mihail Sadoveanu.

În general, atmosfera mi-a fost favorabilă, totuși situațiunea era grea. Aproape în fiecare zi apăreau legi care vizau scoaterea evreilor din cadrul legal. Am fost nevoit, de fiecare dată, să intervin și să insist pentru drepturile evreilor. O lege foarte aspră a fost cea a profesorului Hortolomei, care era ministrul Sănătății. Intervențiile mele au fost bine recepționate, dar voturile, majoritatea lor, nu ne-au fost favorabile. A persistat totuși această atmosferă de simpatie, trebuie să spun cu recunoștință, față de persoana mea.

Lucrurile au evoluat apoi într-un mod dramatic. Am ajuns în situația când România a fost silită să cedeze părți importante din teritoriul ei. Bineînțeles, s-a găsit un țap ispășitor: evreii, ei erau „vinovați". La o ședință specială a Senatului, consacrată acestei grave probleme, în care s-a pus în discuție însăși situația regelui și a guvernului, lozinca a fost: „jidanii sunt de vină, ei ne-au vândut țara".

Noi am cerut în mod oficial presei și radioului să ne permită,

[1] În vremea aceea, vârsta minimă pentru a face parte din Senat era de 40 de ani.

mie și doctorului Filderman (președintele Federației comunităților evreiești – *Magazin istoric,* nr. 9/1996 – *n.r.*), să dăm un comunicat în care să arătăm că noi n-aveam nici o vină. Nu s-a permis, n-a fost primit acest comunicat. A rămas o singură posibilitate: ca eu, în calitate de senator, să fac o declarație. Atmosfera la Senat era foarte încărcată. Totuși, am făcut această declarație și apoi a trebuit să mă întorc pe căi ocolite acasă. Prin urmare, în Senat a existat pe de o parte o atmosferă de simpatie față de mine – de pildă, când s-a votat răspunsul la mesajul tronului, Senatul a hotărât ca eu să fac parte din delegația care trebuia să meargă la Palat să prezinte răspunsul – pe de altă parte, o antipatie, o dușmănie față de evrei.

M.R.: **Dacă ne referim la personalitățile pe care le-ați cunoscut, în afara celor pomenite, Iorga și Sadoveanu, știu că i-ați cunoscut destul de bine pe George Enescu și Martha Bibescu.**

A.Ș.: Da, l-am cunoscut bine pe George Enescu. Era o ființă nobilă, nu doar un mare artist, ci însăși Arta. Era un fel de înger, aș spune, toată ființa lui respira muzica, arta, imponderabilul. Ne-am apropiat unul de altul, imediat după război, când situația României era gravă din punct de vedere economic. Era perioada secetei. El s-a dus în nordul țării, la Dorohoi, și a rămas foarte impresionat că țăranii erau siliți să-și consume semințele, întrucât n-aveau altceva. S-a întors la București, a venit la mine și mi-a spus: „Domnule șef rabin, trebuie să facem ceva, situația e gravă, e vorba de ființe omenești. Eu voi face tot ce pot, dar și d-voastră trebuie să faceți ceva".

Tocmai atunci fusesem invitat de United Jewish Appeal din Statele Unite, organizație condusă de Henry Morgenthau (ministrul de finanțe al S.U.A. – *n.r.*), să particip la o conferință organizată la Atlantic-City. La conferință fuseseră invitate două personalități din Europa: una evreiască și una creștină. Pe mine m-au invitat pentru că reprezentam atunci cea mai mare comunitate evreiască din Europa după Shoah (cuvântul ebraic pentru holocaust: *Magazin istoric,* nr. 1/1995 – *n.r.*).

M.R.: **E un lucru remarcabil că în România, după exterminarea evreilor din Europa, a rămas cea mai importantă comunitate evreiască.**

A.Ș.: În Occident, comunitățile erau atunci mai slabe. Am fost deci invitat ca evreu, reprezentând iudaismul european...

În anul 1982, împreună cu soția

M.R.: **Tocmai ca reprezentant al celei mai puternice comunități.**

A.Ș.: Da, și a mai fost invitat, ca personalitate creștină, Jan Masaryk, ministrul de externe al Cehoslovaciei[1]. Rezultatul vizitei mele în America a depășit tot ce ne puteam aștepta. Ajutorul a fost foarte serios, substanțial. Enescu a aflat cum au decurs lucrurile și m-a întrebat în felul lui, fin, nobil, dacă i-aș permite să mă îmbrățișeze...

M.R.: **Iar Martha Bibescu...**

A.Ș.: Era și ea o ființă superioară, ale cărei calități literare erau bine cunoscute. În timpul prigoanei, ea nu s-a manifestat, dar presupun să sufletește a fost alături de noi. Printre primele manifestări de simpatie după Eliberare a fost atitudinea prințesei Martha Bibescu care, printr-o scrisoare mișcătoare, publicată, mi se pare, în *Curierul israelit,* și-a exprimat emoția și simpatia față de evrei și a donat o sumă importantă în favoarea copiilor evrei orfani.

M.R.: **Perioada aceasta groaznică a războiului și a dominației fasciste în România am evocat-o pe larg într-o convorbire trecută. La jumătate de veac de la acele tragice întâmplări, în care dumneavoastră ați fost adânc implicat având un rol determinant în ocrotirea și în salvarea a ceea ce s-a putut din ființa evreiască, aș vrea să-mi spuneți care vă sunt gândurile și reflecțiile.**

A.Ș.: Sunt două simțăminte care se conturează, dar se și completează: în primul rând, deziluzia. Mă așteptam ca după Shoah, după holocaust și mai cu seamă după prăbușirea celui de-al doilea imperiu totalitar – regimul comunist –, lucrurile și mentalitățile să se schimbe, situația concretă, reală a lumii să fie alta. Asistăm, dimpotrivă, în ultimii ani, la o accentuare – care neliniștește – a simțămintelor șoviniste, a simțămintelor integraliste, așa zise religioase și, bineînțeles, la o nouă creștere, o nouă izbucnire a simțămintelor de antipatie, de dușmănie față de evrei. După cum am spus-o și în Senatul României și în ultima carte publicată[1], această atitudine ostilă față de evrei este, în fond, nu numai inspirată, ci determinată de faptul că iudaismul este „vinovat" de a fi adus ideea unui Dumnezeu unic, creator al lumii și, în consecință, ideea unei umanități care se recunoaște în paternitatea divină. Desigur, o mare parte a umanității și-a însușit această idee, dar în practică nu poate să învingă instinctul dușmănos față de evrei; ea recunoaște importanța mesajului adus de evrei, în mod formal îl adoptă, dar în mod practic nu-l acceptă, nu vrea să-l realizeze.

De aici decurge această atitudine față de evrei și totuși ca evreu, ca evreu credincios, după mine în fiecare ființă subzistă o scânteie dumnezeiască, ceea ce este denumit în graiul biblic universal: „omul este făcut după chipul și asemănarea Domnului". Această scânteie, această asemănare cu ființa nevăzută a Dumnezeirii este înăbușită, dar cred în mod sincer și profund că, în cele din urmă, umanitatea va ajunge să-i fie rușine de ceea ce a fost până acum și își va însuși în mod real, practic, marea învățătură a Bibliei.

M.R.: **În cartea la care v-ați referit, aduceți omagiul unor personalități românești care, în cumplitele vremuri ale prigoanei, și-au manifestat „scânteia divină": e vorba despre mitropolitul Bălan, despre regina-mamă Elena și despre Viorica Agarici. Poate vreți să povestiți cum s-a încheiat episodul dumneavoastră cu mitropolitul Bălan.**

A.Ș.: Pentru mine, ca evreu credincios, trebuie să afirm că în desfășurarea evenimentelor legate de mitropolitul Bălan am văzut „degetul lui Dumnezeu". Situația era mai mult decât critică în momentul când m-am adresat mitropolitului Bălan.

M.R.: **Era în 1942...**

A.Ș.: Da, anul „soluției finale"[2], anul în care presiunea Germaniei naziste exercitate asupra guvernului român era din ce în ce mai aprigă. Vagoanele pentru deportarea evreilor în lagărele de exterminare din Polonia fuseseră pregătite. Programul prevedea a se începe cu evreii din sudul Ardealului și apoi cu cei din Vechiul Regat.

Precum am scris și am spus, ne-am văzut siliți să ne adresăm în ultimul moment mitropolitului, după ce alte căi fuseseră epuizate. El era cunoscut nu ca un prieten al evreilor, ci dimpotrivă, ca un prieten personal al mareșalului Antonescu. Ne-am adresat lui, cerându-i să vină dânsul la București ca să se întâlnească cu mine. Nu mi-am făcut prea multe iluzii.

Totuși, miracolul s-a produs, a venit la București și ne-am întâlnit în casa generalului Văitoianu. Discuția a fost încărcată de multă electricitate și știind că nu mai aveam ce să pierdem, limbajul meu a fost foarte aspru. De ce să nu fi spus lucrurilor pe nume într-un moment când riscam să nu mai existăm? L-am pus în fața răspunderii sale, mai cu seamă ca mitropolit al Transilvaniei, răspunzător din punct de vedere moral de viața celor care se găseau pe teritoriul diocezei sale.

S-a produs o schimbare în felul lui de a privi lucrurile, pentru că deși acceptase să vină la București, nu era pregătit să intervină. Venise doar ca să vadă mai îndeaproape care este situația. În fața atitudinii mele aprige și poate chiar agresive, dânsul s-a decis să intervină în favoarea evreilor la mareșalul Antonescu. Mi-a comunicat în aceeași zi rezultatul impresionant, care în fond a salvat viața evreilor din sudul Transilvaniei: ei nu au mai fost deportați.

Din nou mă refer la credința mea nezdruncinată în providență. După Eliberare, a venit la mine un trimis al mitropolitului Bălan, profesor la Institutul de teologie din Ardeal, spunându-mi că situațiunea este foarte grea. Îmi cerea, în numele mitropolitului, dacă vreau și dacă pot, să intervin pentru a-i salva viața. Conștiința mea umană și evreiască mi-a spus că trebuie să fac tot ce e posibil ca mitropolitul să fie salvat. M-am adresat celor mai înalte autorități guvernamentale dar, precum se știe, puterea lor era limitată, mai cu seamă când era vorba de ceea ce numeau ei un criminal de război, revendicat de Uniunea Sovietică, de puterea care ocupa România. Am insistat mult, mult de tot, în sfârșit, demersurile mele au fost luate în considerare...

M.R.: **Deci, Bălan a rămas în continuare mitropolitul Ardealului?**

A.Ș.: Da, a rămas. La solemnitatea care a avut loc la Cluj, pentru celebrarea revenirii Transilvaniei de Nord la patria mamă, au participat marile figuri ale României, regele Mihai, patriarhul Nicodem, membri ai guvernului... S-a format un tren regal și am fost invitat și eu să

[1] *Juifs et chrétiens – Shoah en héritage* (Evrei și creștini – Moștenirea holocaustului), Geneva, 1996.

[2] *Magazin istoric,* nr. 3-5/1988.

[1] *Magazin istoric,* nr. 2/1993.

participă alături de acești demnitari în delegația care a plecat la Cluj. Solemnitatea a avut loc, mi se pare, în sala de festivități a Prefecturii. După ceremonia oficială a avut loc o masă, iar în centrul mesei se aflau regele, primul ministru, trimisul guvernului sovietic, Vîșinski și alții. Acolo se afla și mitropolitul Bălan, care după datina românească, creștină, trebuia să binecuvânteze această masă. La un moment dat m-am ridicat de la locul meu ca să mă adresez lui Vîșinski. Îi ceream să intervină în favoarea evreilor unguri, care fuseseră găsiți de către trupele sovietice în diferite părți ale teritoriilor ocupate din Ardealul de Nord și tratați ca prizonieri, ca dușmani. I-am spus: „Cum e posibil, ei au suferit, n-au luptat împotriva Uniunii Sovietice?". M-am apropiat deci de Vîșinski, cu care mai vorbisem de câteva ori despre această problemă la București. Când am ajuns pe la mijlocul mesei festive, mitropolitul Bălan s-a ridicat și a declarat în mod solemn, cu vocea lui dintotdeauna, aspră, apăsată: „Dacă mă găsesc aici, datorez acest fapt Eminenței Sale, șef-rabinul Alexandru Șafran".

Geneva, cu vocația ei de metropolă internațională a păcii, i-a oferit rabinului Șafran posibilitatea să-și manifeste crezul său umanist, de luptător pentru drepturile omului. Intervențiile sale la Națiunile Unite, la Crucea Roșie sau la Consiliul Ecumenic în favoarea celor prigoniți, indiferent de naționalitate și de credință religioasă, pledoariile sale pentru apropierea între creștini și evrei i-au adus o reputație mondială.

A exprimat foarte bine prețuirea de care se bucură ambasadorul Statelor Unite în Elveția, cu prilejul unei recepții oferite cu câțiva ani în urmă, în cinstea sa. „Mesajul de speranță al rabinului Șafran se bazează pe credința în Dumnezeu și în bunătatea funciară a omului. Acest mesaj poate să ne călăuzească pe toți, atât în viața noastră personală, cât și în activitatea publică".

M.R.: **Un capitol important al activității dumneavoastră la Geneva îl constituie publicarea unor cărți cu răsunet în întreaga lume. Printre acestea, probabil că lucrarea cea mai importantă este** Cabala. **Ce este, de fapt, Cabala? O practică mistică, o însumare a tradițiilor evreiești sau o doctrină religioasă?**

A.Ș.: Cabala înseamnă în ebraică primire și transmisiune, adică primirea unui patrimoniu pe care noi îl considerăm de obârșie divină, transmiterea lui de către adepții acestei credințe, precum și interpretarea, îmbogățirea patrimoniului. Se greșește când Cabala este considerată o lucrare magică, supranaturală. Nu, este vorba despre patrimoniul general, universal al iudaismului, care încorporează tot ceea ce spiritualitatea evreiască a oferit lumii. După cum arăt în ultima ediție a cărții mele, există o relație – o confirmare aș spune – între concepția științifică a Cabalei și științele naturii revoluționare ale epocii noastre. Pe de o parte, Cabala ilustrează sufletul evreiesc, interpretarea inepuizabilă a valorilor biblice și postbiblice, pe de altă parte ea are o valoare universală, cosmică, aș spune. Relația între Cabala și cele mai noi teorii științifice a fost învederată în ultima vreme de numeroase universități din întreaga lume.

M.R.: **În biblioteca dumneavoastră se află o fotografie a lui Albert Einstein, cu o dedicație specială...**

A.Ș.: Einstein a luat cunoștință de vizita mea în America, după terminarea războiului, și m-a invitat, scriindu-mi de la Princeton, unde domicilia, să-i fac o vizită. Invitația era pentru ziua de vineri, după-amiaza. I-am răspuns că mi-ar fi greu să vin, întrucât nu mă voi putea întoarce la New York înainte de lăsarea serii, adică de începerea Șabat-ului. Einstein și-a dat seama, s-a scuzat și m-a rugat să stabilesc eu data și ora care îmi convin. Când am ajuns la el, împreună cu soția mea, primele cuvinte pe care mi le-a spus au fost elogiul Șabat-ului. Mi-a spus textual că cel mai important cadou pe care religia iudaică l-a făcut omenirii este obligația ca omul și societatea să se odihnească o zi pe săptămână. După aceea am purtat o discuție pe teme filosofice. La un moment dat, Einstein s-a ridicat de pe scaun, s-a dus în dreptul ferestrei și ne-a spus: „Tot ceea ce vedeți nu este rezultatul hazardului, există o forță spirituală care face ca tot ce vedem să fiinteze în mod organizat". Discuția noastră s-a prelungit mult, Einstein nu mai era tânăr, iar eu și soția trebuia să ne întoarcem la New York. Ca să ne mai rețină, el i-a spus secretarului său să ne mai aducă un ceai. La plecare, soția mea l-a rugat ca după momentele atât de plăcute petrecute împreună să ne dăruiască fotografia lui cu o dedicație. Așa a ajuns fotografia lui pe raftul bibliotecii mele și o țin alături de cea a părinților mei.

Cabala *a fost tradusă în numeroase țări, de la Statele Unite ale Americii până în Japonia, alăturându-se unui șir impresionant de alte lucrări care i-au conferit doctorului Șafran prestigiul unui gânditor de o mare originalitate, al unui strălucit erudit. Ultima sa carte, pe care am menționat-o, apărută la Geneva în noiembrie 1996, are următorul cuvânt introductiv al autorului: „Această culegere conține scrieri referitoare la perioada cumplită a holocaustului și a celei dureroase, care i-a urmat. Sunt evocate aici câteva personalități și instituții creștine care ne-au ajutat sau care și-au manifestat simpatia față de noi în aceste perioade încărcate de responsabilități și de învățăminte".*

M.R.: **Eminență, vă propun să vă referiți la o altă vizită care a avut, de asemenea, un puternic ecou, la vizita dumneavoastră în România, în anul 1995. Doresc să leg acest eveniment de calitatea dumneavoastră de președinte de onoare al Asociației mondiale a oamenilor de cultură evrei originari din România A.C.M.E.O.R. Ce sentimente vă leagă de România, de poporul român?**

A.Ș.: ***După cum am spus, simțămintele mele de legătură cu România sunt foarte adânci, le trăiesc în fiecare clipă. Vizita mea făcută în România la invitația Senatului a avut, după cum mi s-a spus, ecou în țară, ceea ce apreciez. Țin să vă spun în mod deosebit că această vizită a avut o influență foarte adâncă asupra ființei mele. Vă dați seama, după o absență de jumătate de veac din țara în care m-am născut și pe care am iubit-o întotdeauna, s-a produs o regăsire a ființei mele în cadrul ființei românești, eveniment care m-a emoționat profund. Am trăit atunci unele dintre clipele nu numai cele mai impresionante, dar și cele mai determinante, din punct de vedere psihologic, din viața mea.***

Trebuie să recunosc că grație providenței și datorită relațiilor mele și ale doctorului Filderman cu personalitățile conducătoare ale destinului românesc, s-a ajuns ca o importantă parte a populației evreiești să fie salvată și, ceea ce constituie un aspect special, excepțional, al holocaustului în România, este faptul că evreii n-au fost deportați în lagărele de exterminare din Polonia.

Acest fapt nu micșorează cu nimic însă responsabilitatea României, reprezentată prin cel care se numea conducătorul statului, Ion Antonescu, responsabilitate uluitoare dacă ne gândim la deportările, la masacrele ordonate în mod direct și personal de către conducătorul statului și executate de colaboratorii săi. Mulți șefi ai statelor europene implicate în holocaust au cerut, în mod oficial, în mod solemn, iertare pentru ceea ce s-a întâmplat.

Această iertare nu poate repara nimic din tragedia care s-a produs, dar este, din punct de vedere moral, o datorie pentru orice ființă omenească, pentru o ființă rațională, să recunoască faptele petrecute. Până acum, România, prin reprezentanții ei oficiali, nu a făcut lucrul acesta. Folosesc acest prilej să mă adresez țării mele natale și să rog ca această reparație morală să se producă.

Aceasta, în ceea ce privește trecutul. În privința viitorului, îmi îngădui, în calitatea mea de fiu al acestei țări, să recomand ca acest capitol covârșitor de trist al istoriei României să fie cunoscut de către români și mai cu seamă de către tineri, pentru ca astfel de lucruri să nu se mai întâmple. Toate acestea le spun din nou cu multă, multă dragoste pentru România. Sunt un copil al României și ființa mea este adânc legată de țara românească, de graiul românesc, de valorile culturii românești. Tocmai pentru că am această calitate adresez apelul meu României și, în primul rând, personalităților care poartă răspunderea destinului acestei frumoase și scumpe țări românești.

Manase RADNEV

ARMATA ÎN „STATUL NAȚIONAL LEGIONAR": PRELIMINARII

(Urmare din p. 41)

nând armatei care dispunea de maturitate și experiență. „Comandamentele – preciza documentul – vor căuta pe toate căile să ajungă la raporturi cât mai bune cu organizațiile legionare locale, se înțelege fără nici un fel de abdicare de la drepturile și datoriile ostășești, cu tact, cu simpatie și bună credință, cu convingerea că lucrul bun nu poate veni decât din conlucrarea activă și efectivă cu organizațiunea politică aflată azi la conducere". Ordinul menținea în vigoare dispozițiile anterioare privitoare la interzicerea politicii în armată, de orice nuanță ar fi ea.

Peste nici o săptămână, respectiv la 18 decembrie 1940, Ministerul apărării naționale, sub semnătura lui Ion Antonescu, emitea Ordinul general nr. 1936: „Statul național legionar – se menționa în document –, în opera de organizare și renaștere pe care a început-o, se razimă deopotrivă pe mișcarea legionară și pe armată". Ambele trebuiau să conlucreze, dar fiecare să-și păstreze disciplina, legile și sfera de activitate proprie. „Deci nici un amestec legionar în armată și nici un amestec al armatei în mișcarea legionară". Legionarii erau cetățeni ai statului și „odată intrați în armată, ei [legionarii] devin ostași ai țării și sunt datori să abdice de la orice fel de activitate politică, supunându-se integral și necondiționat legilor și obligațiunilor militare". Cadrelor active le era interzis să se înscrie și să activeze în mișcarea legionară, prevedere extinsă și asupra celor de rezervă, pe timpul concentrărilor. Funcționarii civili erau liberi a activa în legiune, însă numai în afara orelor de program și cu respectarea ierarhiei ostășești. ■

(Va urma)

ADIO HONGKONG, COLONIE BRITANICĂ

NICOLAE LUPU

Un grup de ziariști din Hongkong, însoțiți de o femeie de afaceri din localitate, vizita recent Shanghaiul. Cu tonul obișnuit al prezentatorilor de profesie, ea le-a spus: „Pe vremuri aici erau orezării. Acum, vedeți, în aceste locuri zgârie-norii cresc ca ciupercile. În cinci ani Shanghaiul va depăși Hongkongul". Oaspeții au zâmbit politicos și au murmurat: „Vă țineți de glume!"

Glumă sau nu, episodul sintetizează o preocupare mult mai profundă, Dacă femeia de afaceri din cel mai important centru comercial și financiar al Chinei își dădea curaj prezicând într-un stil bine cunoscut „până în anul cutare vă vom depăși", ea nu făcea decât să oglindească teama că privilegiile Shanghaiului, dobândite prin dezvoltarea economică, vor aparține trecutului, ca urmare a intrării Hongkongului în componența Chinei. În schimb, vizitatorii erau bântuiți de alte griji. Ei nu

ÎN FOARFECA ISTORIEI

ANNA EVA BUDURA

Insula numită azi Xianggang (Hongkong) figura în registrele administrației imperiale chineze din provincia Guangdong încă din antichitate. Dată fiind poziția sa strategică pentru asigurarea securității estuarului Zhujiang (Râul Perlelor), în timpul dinastiilor

consecutive, aici se aflau puncte fortificate și așezări ale militarilor. Frumusețea reliefului a atras, începând din secolul V e.n., călugări budiști dornici de meditație, iar poziția sa prielnică navigației – și oameni de afaceri întreprinzători, ce-și depozitau aici marfa înainte de a porni în călătorie pe mare. Așa este cunoscut că procedau cei din județul Wan, mari producători de parfumuri foarte căutate în Japonia și alte state insulare din Pacific. Unii cercetători atribuie chiar acestei activități numele de Portul Înmiresmat – Xianggang, pe care-l poartă azi insula.

În timpul înfloritoarei dinastii Tang (618-905), aici au acostat corăbiile comercianților arabi, persani și indieni, primii diseminatori în lume ai marilor invenții chineze.

Armatorul Tung Ci-hwa, omul ales de Beijing pentru a conduce Hongkongul (sus)

Vânzătoare de bețișoare de tămâie, în ajunul unei sărbători religioase

se temeau că Shanghaiul ar putea să le-o ia înainte din punct de vedere economic, ci că Hongkongul ar putea fi „normalizat" pe plan politic tocmai de clanul Shanghaiului, din care face parte și omul ales de Beijing pentru a conduce Hongkongul, armatorul Tung Ci-hwa, de origine din Shanghai.

Nu ar fi pentru prima oară în mult frământata istorie a marii Chine când ciocnirile între interese zonale devin conflicte naționale cu mari pierderi pentru dezvoltarea continentului chinez. Numai că Hongkongul nu e o provincie oarecare și anul 1997 nu mai este anul „revoluției culturale". După ce, în 1950, Marea Britanie a fost prima putere occidentală ce și-a normalizat relațiile diplomatice cu Republica Populară Chineză, în perspectiva încheierii perioadei de 99 de ani de valabilitate a acordului de „închiriere" chino-britanic privind Hongkongul și micile insule și teritoriile limitrofe, la începutul anilor '80 s-au deschis negocierile dintre cele două guverne asupra viitorului acestor teritorii. Ele au culminat cu semnarea în 1984 a unei Declarații bilaterale prevăzând în primul rând revenirea Hongkongului la China, la 1 iulie 1997.

Conform aceluiași acord, China se angaja să respecte libertățile sociale și economice ale Hongkongului și să mențină sistemul capitalist în această zonă, în virtutea principiului „o țară, două sisteme", lansat de Deng. China recunoștea autonomia Hongkongului în domeniul problemelor interne, prevăzându-se ca aceasta să devină o regiune administrativă specială, cu o legislație, o monedă (dolarul Hongkong), un buget și un sistem de impozite proprii. El își va menține de asemenea statutul de port liber și dreptul de a negocia direct acorduri comerciale internaționale.

Timbru din Hongkong, cu portretul reginei Angliei

În epoca marilor descoperiri geografice, primii navigatori europeni, portughezii, au ajuns aici în portul Tunmen, în anul 1518, folosindu-l pentru tranzacții comerciale până în anul 1553, când au obținut permisiunea de ședere în Aomen-Macao. În secolul XVII și la începutul celui următor au sosit navigatori și comercianți olandezi.

Ulterior, Marea Britanie a fost cea mai importantă putere europeană care, cu perseverență și determinare, a urmărit impunerea intereselor sale imperiului chinez. Ea a reușit să obțină controlul și dominația asupra insulei Xianggang și să le extindă asupra peninsulei Jiulong. Această politică a debutat în anul 1637, când prima flotă comercială engleză, formată din 5 corăbii, a forțat intrarea în portul Guangdong (Canton) și, împotriva rezistenței opuse de autoritățile locale chineze, a reușit să-și vândă marfa adusă. Profitul realizat în urma acestui voiaj și posibilitățile intuite pentru desfacerea produselor engleze au înfierbântat imaginația oamenilor de afaceri întreprinzători din Marea Britanie.

În anul 1683, primele corăbii engleze au intrat într-unul din porturile insulei Xianggang, dată după care spațiul va fi folosit din ce în ce mai frecvent de navigatorii englezi, pentru a-și procura apa potabilă din izvoarele și râurile locului, a se adăposti de intemperii în golfurile deosebit de prielnice și a face măsurători și a o cartografia.

Dacă primele solii britanice (1787, 1793, 1794) la Curtea imperială chineză exprimau doar dorința de a dispune de o insulă pentru derularea schimburilor comerciale, pe care să o administreze autoritățile engleze, după legile și concepția lor, după 1817 tratativele s-au referit direct la Xianggang (Hongkong). În cursul negocierilor și în timpul demersurilor împuterniciților englezi în problema cedării unei insule, apoi a insulei Xianggang, negociatorii au șocat Curtea imperială chineză și autoritățile locale cu pretenții pe care până atunci nici un sol străin nu avusese curajul să le formuleze: cedare de teritorii – act considerat cea mai gravă ofensă adusă legilor strămoșești, pasibilă de pedeapsa capitală. Care împărat, care funcționar ar fi îndrăznit să-l facă?

Conform acestei concepții singura reacție firească a fost refuzul cel mai categoric. Atitudinea fermă a autorităților chineze i-a

format din 600 de membri, numiți nu aleși, și va răspunde față de guvernul chinez.

În pregătirea retragerii din această încă actuală colonie a Coroanei, guvernământul britanic a luat în ultimele momente ale existenței sale la Hongkong o serie de măsuri de democratizare, instituind alegeri indirecte pentru o parte din Consiliul legislativ, în 1984, și alegeri directe pentru consilii locale, în 1985.

A fost instituit un Grup comun chino-britanic de legătură pentru supravegherea aplicării Declarației comune din 1984 și s-a creat un Comitet pentru elaborarea unui proiect de Constituție (în 1985), ai cărui membri (58 din care 23 din Hongkong) se reunesc la Beijing. Proiectul a fost publicat în 1988, instituindu-se un Comitet consultativ, care să adune observațiile venite din public la prevederile pe care le cuprinde.

Mai trebuie adăugat că perioada care a trecut de la semnarea Declarației bilaterale privind Hongkongul a fost punctată de o serie de momente dificile, ca, de exemplu, criza provocată în 1989 de evenimentele din Piața Tienanmen sau de ecoul negativ la refuzul englez de a garanta tuturor rezidenților britanici din Hongkong intrarea în Anglia, dacă ar considera inacceptabile pentru ei condițiile de viață în noile împrejurări, sau criza diplomatică din 1992, urmare a hotărârii guvernatorului Chris Patten, de a introduce o formă limitată de democrație în Hongkong.

Stradă din Hongkong azi

Teritoriul Hongkong adăpostește în prezent 6,3 milioane locuitori, 1800 de societăți multinaționale, controlează 8% din flota maritimă comercială mondială. 70% din cele 33,8 miliarde dolari de investiții directe în China sunt dirijate prin Hongkong și Macao. Pentru a-și asigura competitivitatea în mileniul următor, Hongkongul investește 50 miliarde dolari în viitorii zece ani în dezvoltarea unor infrastructuri-cheie, ca aeroportul internațional, liniile de transport urbane, liniile de transport feroviar pentru legăturile cu China continentală, noi instalații portuare. Sursa investițiilor nu prezintă nici o problemă pentru un teritoriu care posedă un stoc de rezerve valutare de 62,2 miliarde de dolari (pe locul șapte pe plan mondial). Numai aeroportul internațional, ca urmare a acestor investiții, va avea o capacitate anuală de 35 milioane pasageri și 9 milioane tone de mărfuri.

Mulți observatori se întreabă: cum poate economia chineză – care, în ciuda reformelor și succeselor, este minată de flagelul corupției, de ostilitatea față de liberalizarea politică, de confruntările birocratice privind ritmul și orientarea reformelor economice – digera un asemenea mastodont economic ce, cu toate propriile sale neajunsuri de ordin social și politic, se bucură de impulsul libertăților politice și mecanismului bine reglat al economiei de piață.

Evident, pe fondul limitărilor și neajunsurilor din China, succesele Hongkongului se transformă în mituri socio-politice care nasc preocupări și speranțe în întregul spectru politic al societății chineze. Cărțile despre Hongkong au devenit o avalanșă editorială. În ciuda prețurilor exorbitante, ele se vând ca pâinea caldă. Textul celui mai răspândit volum, intitulat *Adio Hongkong, colonie britanică,* încearcă să introducă un fel de control psihologic asupra reacțiilor, subliniind că nu britanicii cu instituțiile lor stau la baza succeselor coloniei, ci populația chineză Hongkong care, ca urmare a revenirii la China continentală, „va fi și mai liberă", beneficiind de cunoscuta politică a Beijingului „o țară, două sisteme"[1].

[1] Pentru a marca „recucerirea" Hongkongului, autoritățile chineze au publicat un așa-numit *Atlas al rușinii,* în care enumeră toate umilințele provocate Chinei de occidentali, începând din 1840. Volumul, un fel de manual adresat tinerilor, urmărește să contracareze influența vechilor manuale ce au circulat în fosta colonie britanică.

Vedere generală a insulei

întărâtat și mai mult pe comercianții englezi. După ridicarea monopolului Companiei Indiilor Orientale (1833), ei doreau să impulsioneze schimburile comerciale atât de profitabile cu China și să obțină aici un punct de sprijin. Pentru atingerea acestor obiective erau gata să recurgă la orice mijloace: corupere, încercare de a achiziționa sau închiria, amenințare cu forța și recurgere la forță.

Necunoscătoare ale lumii din afara propriei lor țări, autoritățile imperiale chineze continuau să refuze demersurile trimișilor englezi și încercau să-și mobilizeze forțele militare pentru un eventual conflict. Efectele dezastruoase ale contrabandei cu opiu asupra economiei chineze, cu care oamenii de afaceri englezi încercau să echilibreze balanța negativă a comerțului lor cu China, au determinat Curtea imperială să adopte o atitudine și mai categorică față de pretențiile britanice.

Fără a ține seama de atitudinea autorităților chineze, cu asentimentul tacit al Parlamentului englez, trimișii britanici au trecut la ocuparea insulei Xianggang și, în 1837, au înființat aici un *settlement* (așezare). După ce, în anul 1839, a intrat în conflict cu autoritățile chineze și cu cele portugheze de la Macao, reprezentantul Charles Elliot a găsit firesc să se retragă la Xianggang, deoarece acest loc se afla la o distanță apreciabilă de câmpul vizual al Curții imperiale.

După această decizie, eforturile lui s-au îndreptat spre obținerea legalizării ocupației. Alternând tratativele cu folosirea forței, în ianuarie 1841 s-a ajuns la elaborarea unui proiect de tratat, cunoscut sub numele de Tratatul de la Chuanbi, în care, printre altele, se prevedea cedarea portului Xianggang. Deși tratativele continuau, la 25 ianuarie 1841 comandantul vasului „M.S. Sulphur", E. Belcher, a acostat în locul care ulterior a fost numit Possession Point și a doua zi a organizat ceremonia de luare în posesiune a insulei, cerând retragerea administrației și armatei chineze. Fără a pierde timpul, la 7 iunie el a și declarat Xianggang porto franco.

Până la urmă, sus-amintitul tratat nu a intrat în vigoare, în ciuda invocării sale ca document diplomatic valabil de reprezentantul Elliot, deoarece Qishan, negociatorul plenipotențiar al Curții imperiale, a refuzat să-l semneze. Numai pentru intenția de a o face, el a fost rechemat, i s-a confiscat averea și și-a pierdut poziția – cât pe aici și capul –, fiind învinuit că „a cedat prea mult". La rândul său, și Elliot a fost rechemat, deoarece „nu a obținut destul". El a fost înlocuit în calitate de ambasador plenipotențiar de Henry Pottinger, un adept fervent al politicii de forță.

Curtea imperială l-a trimis în fruntea unei armate de 50 000 de oameni pe generalul Yishan, pentru a ține piept celor 15 000 de marinari ai flotei engleze sosite în zonă, compusă din 16 vase de război, 17 corăbii de transport ce aveau la bord 540 de tunuri. Deși numeric forțele militare engleze reprezentau doar o picătură în imensitatea imperiului chinez, demonstrarea puterii lor a impresionat și a timorat autoritățile civile și militare chineze. Însuși Qishan, în timpul mandatului său, constata cu amărăciune într-un raport adresat tronului: „În cazul unei confruntări, nici corăbiile, nici tunurile, nici starea de spirit a soldaților nu ar putea face față".

În această situație, flota engleză – deși avea echipajele decimate de holeră – a reușit să atace și să devasteze orașele importante de-a lungul coastelor Chinei, „zdrobind ultimele rămășițe ale prestigiului militar al acesteia".

La 29 august 1842, reprezentantul imperial s-a văzut constrâns să semneze pe puntea vasului „Cornwallis", ancorat pe fluviul Yangzi, în fața orașului Nanjing, primul tratat inegal în istoria Chinei, tratat care prevedea și cedarea pentru eternitate a insulei Xianggang. Pentru prima oară în istoria Chinei fusese încălcată legea înaintașilor Casei imperiale chineze de a veghea asupra integrității gliei strămoșești. De abia după ratificarea acestui tratat, la 26 iunie 1843, a devenit legală ocupația britanică în insula Xianggang.

Dar la acea dată aceasta era deja declarată „o colonie a Coroanei", avea numit un guvernator, un comandant șef și un magistrat șef, purta numele reginei Angliei și întreaga așezare era cuprinsă de frenezia lucrărilor edilitare. Populația coloniei a crescut vertiginos de la 2 000 de suflete în 1840 la 24 000 în 1845 și la 248 498 în 1895.

Cartea ține să avertizeze împotriva ideii eronate că, în afară de controlul problemelor de apărare națională și politică externă, autoritățile chineze nu vor avea dreptul de a interveni în alte domenii ale viitoarei administrații a Hongkongului. Ea atrage atenția că în conformitate cu Legea fundamentală a „Regiunii administrative speciale“ (viitorul statut al fostei colonii), celelalte puteri depind de Comitetul Permanent al Adunării Naționale Populare a Beijingului și de Guvernul central.

Încă de pe acum, semnele acestui avertisment apar în practică. La 19 ianuarie 1997 un grup de lucru al Comitetului pregătitor pentru retrocedarea Hongkongului a decis abrogarea și amendarea mai multor articole garantând libertățile fundamentale. Consiliul legislativ care a adoptat Carta pentru garantarea libertăților fundamentale a fost dizolvat. Corespondentul la Beijing al ziarului *Le Monde* semnala „că este în curs de desfășurare o operație discretă de ecarisaj administrativ al Hongkongului“, care ar fi căpătat în gura noului conducător al teritoriului, armatorul Tung, formula „depolitizării administrației și societății“.

Reîntoarcerea Hongkongului are loc într-un moment istoric de tranziție la vârf în China – dispariția lui Deng. Din peisajul politic chinez nu lipsesc nici indiciile unei tendințe de a folosi prezența Hongkongului în componența Chinei ca un instrument pentru accelerarea reformei spre economia de piață, în condiții de libertăți democratice. Revenirea lui Deng la putere, după represiunile revoluției culturale, a însemnat lansarea formulei „nu contează ce culoare are pisica, dacă e neagră sau albă, principalul este să mănânce șoareci“. Până la urmă, una dintre pisicile lui Deng a început să mănânce și oameni. Iar ca efect economic, în ciuda atracției pieței chineze, noi studii, în special japoneze, semnalează reducerea implantării de întreprinderi străine și a investițiilor externe, agravarea situației financiare a întreprinderilor de stat.

Teoria pisicilor eficiente, scumpă reformatorilor chinezi, va trebui înlocuită cu alta, care nu știm dacă figurează în folclorul chinez, dar în cel universal are tot mai multă circulație: ruperea pisicii. ■

Colonia a fost invadată de întreprinzători declasați, contrabandiști de opiu, speculanți de terenuri și oameni disperați, în căutarea unui mod de supraviețuire, care au transformat zona în „raiul aventurierilor“. Hongkongul devenise locul tuturor posibilităților: loc al marilor tranzacții comerciale și bancare, nod de transport maritim, loc de spălare a banilor murdari, al plăcerilor celor mai rafinate, al mizeriei celei mai crunte, al marilor lovituri tâlhărești. Cu toate acestea, colonia prospera și, începând din anul 1854, subvențiile din partea guvernului englez au încetat și balanța dintre cheltuieli și venituri s-a echilibrat. Din 1898 s-au realizat venituri însemnate, care vor cunoaște o creștere permanentă în anii următori.

Odată cu dezvoltarea și consolidarea economică, financiară, juridică și militară a coloniei din insula Xianggang, Marea Britanie a înțeles necesitatea extinderii posesiunilor ei și asupra peninsulei Jiulong din vecinătate, unde, începând din anul 1840, navele comerciale și militare engleze își creaseră treptat avanposturi și dispuneau de portul Jianshazui. Ea s-a folosit în acest scop de situația extrem de nefavorabilă în care se afla imperiul chinez în urma înfrângerilor consecutive suferite în războaiele ce îi fuseseră impuse de toate marile puteri occidentale angajate în împărțirea teritoriului său.

Astfel, prin Tratatul de la Beijing, semnat după cel de al doilea război al opiului (1856-1860), Anglia a obținut „cedarea orașului Jiulong, pentru a fi cuprins în limitele Hongkongului ce îi aparținea“, servindu-i drept garanție a securității sale militare. La 19 ianuarie 1861 acesta și zonele aferente au fost în mod oficial transferate în posesia Angliei.

În anul 1898, după înfrângerea Chinei în războiul sino-japonez, guvernul englez a cerut autorităților chineze să închirieze întreaga peninsulă Jiulong Marii Britanii, pentru a servi drept bază militară. Curtea imperială nu a mai avut putere să opună rezistență și, la 9 iunie 1898, a fost de acord să parafeze *Prevederea specială sino-britanică privind extinderea limitelor Xianggang*, conform căreia s-a închiriat pentru o perioadă de 99 de ani peninsula Jiulong, până la râul Shenzhen la nord, golful Dapeng (Mist Bay) la răsărit, golful Shenzhen (Deep Bay) la vest și insula Nanliao (Lamma) în sud, inclusiv un număr de peste 100 de insule, ce totalizau o suprafață de 975 km pătrați.

La 1 iulie 1898 a avut loc ceremonia oficială a transferării „noilor teritorii“ în administrarea Marii Britanii. ■

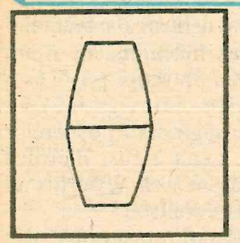

Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși

ÎNCEPUTURI

Guvernul României primea în martie 1992 din partea Ministerului culturii, sub semnătura domnului secretar de stat Eugen Vasiliu, proiectul de aprobare a înființării instituției The Constantin Brancusi International Foundation, Inc. – Filiala română. După avizele de rigoare și examinarea aprofundată în ședința de guvern, a fost adoptată Hotărârea nr. 281 din 26 mai 1992.

Potrivit acestei Hotărâri a Guvernului României se autorizează funcționarea pe teritoriul României a persoanei juridice de drept privat The Constantin Brancusi International Foundation, Inc., prin înființarea unei filiale a acestei organizații în municipiul București, sediul principal fiind la New York.

Hotărârea de Guvern precizează că Filiala română a Fundației va funcționa conform statutului „cu respectarea legislației române“. Scopul Filialei este consemnat în Statutul ei, al cărui articol 3 prevede: The Constantin Brancusi International Foundation, Inc. – Filiala română, are drept scop restaurarea, amenajarea, punerea în valoare, conservarea ansamblului monumental Constantin Brâncuși de la Târgu Jiu și realizarea unui complex muzeistic și de biblioteci consacrat vieții și operei sculptorului, istoriei, filosofiei și artei, în general.

Principalele acțiuni pe care The Constantin Brancusi Foundation, Inc. – Filiala română le va desfășura pentru realizarea scopului său sunt:

a) înființarea unui muzeu, a unor biblioteci și centre de informare și documentare;

b) organizarea și coordonarea de simpozioane și conferințe despre arta lui Constantin Brâncuși;

c) editarea și difuzarea de cărți, reviste, cataloage de expoziții, albume, reproduceri, ghiduri, afișe, alte materiale documentare necesare realizării scopului filialei;

d) formarea personalului de specialitate local, pregătirea ghizilor și a muzeografilor prin organizarea de cursuri;

e) înființarea și exploatarea de ateliere pentru fabricarea de medalii, plachete, insigne, reproduceri diverse, realizarea de documente audio-video pe specificul filialei;

f) crearea unor structuri capabile să ofere ospitalitate studenților și cercetătorilor români și străini;

g) acordarea de burse de studii în domeniul artei;

h) organizarea de manifestări cultural-artistice în România și trimiterea de participanți la astfel de manifestări;

i) organizarea de orice alte activități în realizarea scopului filialei, cu respectarea legii române.

În realizarea scopului său, The Constantin Brancusi International Foundation, Inc. – Filiala română va putea colabora cu Fundația Internațională Constantin Brâncuși din București, cu Ministerul culturii, cu alte autorități publice, precum și cu orice alte persoane juridice române și străine care desfășoară activități înrudite cu cele pe care filiala și le propune.

Am prezentat publicului larg documentele de bază în virtutea cărora funcționează Fundația Internațională Constantin Brâncuși. Împreună cu The Constantin Brancusi International Foundation Inc., creată la New York și aprobată de autoritățile americane (actele constitutive fiind autentificate și de Ambasada României în S.U.A. prin Consulatul român) aceste fundații se dedică operei de restaurare a Ansamblului Monumental de la Târgu Jiu și susțin întreaga desfășurare a acesteia.

(Va urma)

TRADIȚII MONASTICE ROMÂNEȘTI

Pr. prof. I. IONESCU

În nr. 4/1996 al revistei *Magazin istoric,* am prezentat o mărturie paleocreștină din Dacia romană, un fragment funerar descoperit la Turda (antica Potaissa) cu o semnificație deosebită, deoarece atestă prezența creștinismului pe pământurile patriei noastre încă din secolele II-III.

Sunt însă și alte mărturii care vorbesc despre vechimea creștinismului la daco-romani. Ne vom referi de data aceasta la cele privind instituțiile și martirii creștini ai acestor locuri.

În istoriografia regimului trecut (tratatul de *Istoria României,* vol. I, 1960) se afirma despre creștinismul românesc că a fost lipsit de organizarea ecleziastică superioară, pe care a primit-o târziu, prin filieră slavo-bizantină. Creștinismul primitiv al daco-romanilor s-ar fi redus la însușirea elementelor de bază ale noii credințe și la practica simplă a cultului, în mijlocul unor comunități mici, probabil fără legături între ele și nesupuse vreunei anumite jurisdicții bisericești.

P.P. Panaitescu afirma, în 1969, despre cuvântul latin *episcopus* că „n-a dat nici un derivat în limba română, pentru că în genere poporul nostru a trăit un creștinism primitiv, fără episcopat, într-o țară unde nu erau orașe și deci nu puteau fi episcopi".

Gravitatea afirmației este infirmată de descoperirile arheologice din peste 35 de bazilici în Dobrogea, din sec. IV-VII, care rivalizau în epocă cu cele mai cunoscute locașuri de cult din Imperiul roman.

În Dobrogea, la Tomis, sunt menționați episcopi încă din sec. III, cum a fost Evanghelicus, amintit în *Actul martiric* al sfinților Epictet și Artion, din anul 290.

De altfel și etimologia infirmă afirmația că neexistând în românește derivați ai cuvântului episcopus înseamnă că n-am putut avea episcopi (și deci o organizare ecleziastică) în perioada migrațiilor popoarelor barbare, când a fost distrusă viața orășenească pe teritoriul fostei Dacii romane.

În realitate episcopus (din grecescul episcopos–supraveghetor, administrator) a dat în slavona bisericească jepiskop, jepiskup, iar în limba română *piscup* și *piscupie,* pe care le avem dinainte de influența slavă din sec. IX-X.

Ele s-au păstrat de-a lungul veacurilor, fiind întâlnite în *Cazania* lui Coresi din 1581, în *Palia de la Orăștie* (1581-1582) sau în *Cronica* lui Radu Greceanu asupra domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) care menționează: „Iar domnul [C. Brâncoveanu] mergând la Buzău, la ghenarie în 6 zile, au făcut Boboteaza acolo și cu toată orânduiala ei făcând slujba în piscupie".

Termenii de episcop și episcopie au apărut în limba română, ca neologisme, în sec. XVIII, odată cu influența bizantino-fanariotă. Dar s-au păstrat până în ziua de astăzi și compușii lui piscup, în onomastică și toponimie: Piscupeștii, Piscupescu etc.

De altfel, întâlnim și în Italia meridională termenul piskopo, în neogreacă piscopos, iar în portugheză bispo.

Înainte de creștinarea popoarelor vecine (bulgarii în 865, sârbii în 879, rușii în 988), străromânii erau creștini, având bisericile lor (latinul basilica), cu preuți (lat. presbiterum) și cu piscupi, deci cu o organizare bisericească autohtonă.

Vechimea creștinismului la români este atestată și de sfinții martiri de pe aceste locuri. Astfel, la Niculițel, jud. Tulcea, au fost descoperite în 1971 scheletele a patru martiri creștini din sec. IV, Zotikos, Attalos,

Kamasis, Philippos *(Magazin istoric,* nr. 3/1990), care, prin hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, din 20 iunie 1992, sunt sărbătoriți la 4 iunie.

Alți sfinți martiri de origine traco-dacă sunt Dadas sau Dada, din satul Ozovia, din sudul Dobrogei, decapitat la 28 aprilie 304, Argeus, mort la Tomis în 324, Quindeus (sau Chindeus, Cindeus), de la sfârșitul sec. III și începutul sec. IV.

Sfinții martiri daco-romani de la Dunărea de Jos mărturisesc și ei despre o Biserică martiră în aceste regiuni, înainte de libertatea religioasă acordată de Sfântul Constantin cel Mare, prin edictul de la Milan din 313.

Despre vechimea organizării bisericești românești, în Transilvania de data aceasta, vorbesc și toponimele Râmeț, Rimeți, ș.a. întâlnite în județele Alba, Bihor, Harghita, Mureș, Maramureș, Timiș, Satu Mare, Caraș Severin, Bistrița-Năsăud. Ele indică vechi așezări monahale, rămase în tradiția orală a populației din aceste locuri.

Originea cuvântului *râmeț* este în latinescul eremitus care, la rândul său, provine din grecescul eremiá, care însemna loc solitar, deșert.

Existența eremiților (singuraticilor) este cunoscută de pe la sfârșitul secolului IV și începutul sec. V, când episcopul Teotim al Tomisului a elaborat o scrisoare specială pentru aceștia și pentru cenobiți (cei care trăiau viața monahală în comun în mănăstirile din Scythia Minor–Dobrogea).

Avem deci dovada eremiților – râmeților pe teritoriul țării noastre înainte de termenii de monah, călugăr sau mănăstire, venite prin filieră slavo-bizantină.

În vechile noastre râmeții daco-romane, ridicate prin păduri și munți, pentru a fi ferite din calea năvălitorilor, au rezistat și piscupii daco-romani, iar în unele au fost și sedii episcopale, cum o dovedește până astăzi mănăstirea Râmeți, din jud. Alba, așezată într-un loc retras de pe valea Geoagiului. Aici, în 1978, pe stratul al doilea de pictură din biserică – datând din prima jumătate a sec. XIV – a fost identificat numele arhiepiscopului Ghelasie, anul 1376 și numele meșterului zugrav Mihul, de la Crișul Alb.

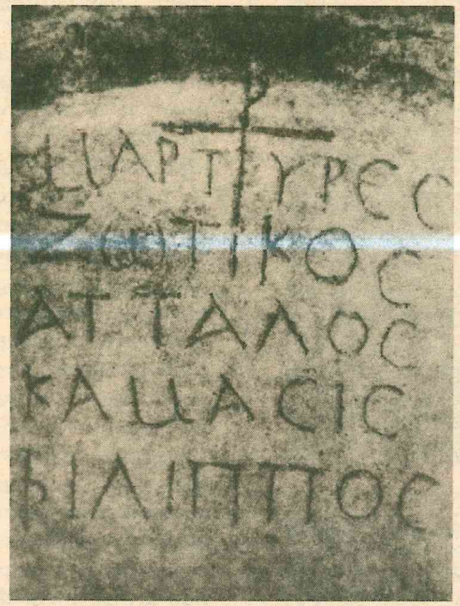

Numele martirilor de la Niculițel

În p. 54: *inscripție și simbol paleocreștin din Dobrogea*

Arhiepiscopul Ghelasie a fost deci trăitor în Râmeți (prin care se înțelege atât locașul monahal, cât și trăitorii lui din sec. XIV). Devenit sediu arhiepiscopal pentru românii ortodocși din Transilvania, va fi avut în jurisdicția sa și alte sedii episcopale în râmeții a căror localizare nu ne mai este cunoscută în prezent.

Vechile râmeții erau și centre de rezistență culturală românească și în ele s-au copiat numeroase cărți manuscrise, puse la îndemâna preoților din satele românești, ca și a țăranilor, pentru învățarea scrisului și cititului în limba națională.

Cunoaștem o astfel de râmeție între Feldru și Ilva Mică, din jud. Bistrița-Năsăud, aproape de Gura Râmeții, în care, în sec. XVII-XVIII, s-au scris și s-au copiat numeroase manuscrise. Z. Păclișeanu nota, în 1919, că această râmeție a fost mutată de locuitorii din Feldru, la 24 ianuarie 1786, în sat, la porunca vicecolonelului Enzenberg deoarece, ca toate mănăstirile din păduri, se spunea că ar fi ajuns cuib de „hoți", adică cuib de rezistență românească.

Aceste râmeții moștenitoare ale tradițiilor paleocreștine ale românilor, au constituit și ele factori de păstrare a continuității și unității naționale.

„Nu trebuie – scria P.P. Panaitescu – să trecem cu vederea faptul istoric de primă importanță că Biserica și mănăstirile «au ținut» neamul românesc în fața încercărilor de deznărmare ale stăpânirii catolice străine în Transilvania. Biserica Ortodoxă Română din Transilvania, cea populară și cea cnezială, au păstrat coeziunea românilor față de străini".

O flacără a credinței ținută vie timp de secole și milenii, de la primii martiri pentru slava lui Hristos și până la apărătorii legii străbune și luptătorii pentru unitatea fraților de-o parte și de alta a Carpaților. ■

Între propagandă și realitate istorică

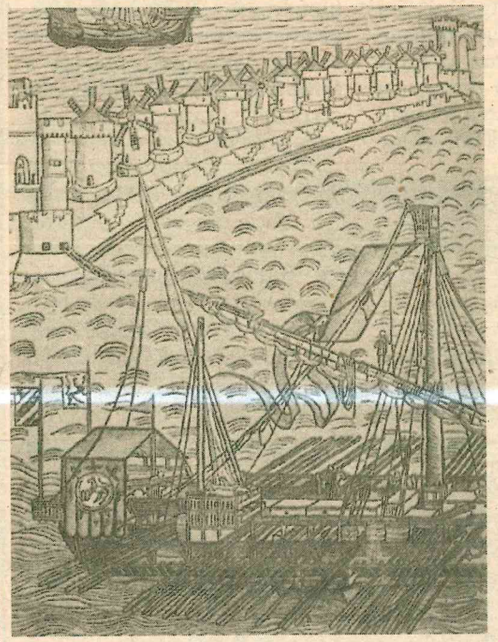

Una dintre remarcabilele personalități ale istoriei românești, dar, în același timp, și unul dintre personajele cele mai cunoscute ale literaturii universale despre vampiri este, după cum se știe prea bine, viteazul domn al Țării Românești, Vlad Țepeș. Faima sa în Europa și în lume s-a datorat și se datorează nu atât strălucitelor sale victorii antiotomane, așa cum ar fi fost firesc, ci propagandei deosebit de intense, adevărată capodoperă de intoxicare a opiniei publice, desfășurată de regele Ungariei, Matia Corvin, care a atribuit lui Vlad Țepeș cele mai cumplite fapte, cele mai mârșave trădări și intențiile cele mai negre tocmai pentru a-și scuza și justifica propria sa inactivitate pe frontul luptei antiotomane după ce primise importante ajutoare din apus destinate acestui scop.

Faptul că Matia Corvin a declanșat o astfel de acțiune propagandistică este firesc și explicabil. Mai puțin firesc și mai greu de înțeles este însă succesul pe care el l-a înregistrat pe lângă cei cărora li s-a adresat. Din acest punct de vedere credem că lucrurile pot fi lămurite dacă ne oprim atenția asupra Veneției, stat cu puternice interese în Peninsula Balcanică, Marea Egee și Mediterana Orientală, dar și cu diplomația cea mai dezvoltată din epocă, ce nu putea fi înșelat în interpretarea unor fapte concrete decât dacă dorea el să se întâmple acest lucru. Ceea ce Veneția a acceptat ca adevărat știind că este neadevărat, evident că a fost acceptat și de alte state apusene cu interese mult mai mici în privința evenimentelor de la Dunărea de Jos și mult mai puțin pricepute în activitățile diplomatice.

VLAD ȚEPEȘ, MATIA CORVIN ȘI VENEȚIA

EUGEN DENIZE

Regele ungar seamănă confuzie

La sfârșitul anului 1461, aproape imediat după ce s-a produs ruptura decisivă dintre Vlad Țepeș și otomani, Veneția a alertat pe Matia Corvin în legătură cu iminența unui război cu otomanii și a încercat, de asemenea, să realizeze o reconciliere între acesta și împăratul german Frederic III, dar fără a reuși.

Peste puțin timp, la 4 martie 1462, trimisul Veneției la Buda, Pietro Tommasi, anunța Senatul că fusese chemat de rege care i-a dat să citească câteva scrisori primite de la un sol de-al său de pe lângă Vlad Țepeș, prin care acesta îl înștiința despre pagubele pricinuite de el otomanilor, despre mulțimea celor uciși pe care i-a văzut „după numărul capetelor înfățișate, afară de acei ce au fost arși în locuințele acelea". Din această scrisoare, care se referă, de fapt, la cea trimisă de Vlad Țepeș la 11 februarie, rezultă că Matia Corvin a utilizat rezultatele expediției victorioase a voievodului Țării Românești – pe care-l considera vasalul său – în scopul obținerii de fonduri din Italia, trimisul venețian cerând, în acest sens „denarij per subventione". De asemenea, se constată că ecoul faptelor de vitejie ale lui Vlad Țepeș a fost receptat foarte repede la Veneția care, aproape imediat, la 20 martie, le-a făcut cunoscute și la Roma.

O a doua scrisoare trimisă de Pietro Tommasi la Veneția datează din 27 mai. În ea ambasadorul înfățișează superiorilor săi situația de la Dunărea de Jos așa cum se prezenta în preajma declanșării marii campanii sultanale. În primul rând, el vorbește despre uriașa armată a lui Mehmed II pe care, după anumite zvonuri, o consideră de 200 000 de oameni, dintre care 20 000 de ieniceri, și arată că trei ar putea fi direcțiile de atac: Țara Românească, Transilvania sau Belgradul, primele două fiind însă cele mai probabile. Apoi este amintită o flotă fluvială otomană de 300 de vase, pe care sultanul a introdus-o pe Dunăre pentru a-l ajuta la traversarea fluviului. Urmează informații referitoare la Vlad Țepeș despre care se spune că a trimis toate femeile și toți copiii în munți, în timp ce el cu oștirea sa păzea Dunărea. Se afirmă că la curtea din Buda toată lumea se mira că Țepeș nu a trimis după ajutor, iar regele arăta că este hotărât să se ducă să lupte cu turcii. La sfârșitul scrisorii ambasadorul face câteva considerații cu privire la posibila evoluție viitoare a evenimentelor așa cum o întrevedea el, considerații dintre care unele vor fi infirmate, dar altele confirmate. Astfel, el considera că Vlad Țepeș va fi înfrânt ușor de uriașa armată otomană, ceea ce nu se va întâmpla, după care regatul maghiar va fi și el înfrânt la fel de ușor, ceea ce din nou nu se va întâmpla tocmai pentru că Țepeș nu se va lăsa zdrobit, sau regele Matia va ajunge la un acord rușinos pentru întreaga creștinătate, ceea ce într-adevăr se va întâmpla în ciuda victoriei domnitorului român. Din această scrisoare se observă că ambasadorul venețian la Buda ajunsese să cunoască destul de bine capacitatea militară a Ungariei și „dorința" regelui ei de a se confrunta cu Imperiul otoman. În același timp, el nu punea la îndoială faptul că Vlad Țepeș era hotărât să facă orice sacrificiu pentru a-și apăra țara dar, necunoscând lucrurile de aproape, credea că o eventuală reușită ar fi fost imposibilă în fața avalanșei otomane.

La 14 iunie, același Pietro Tommasi scria dogelui arătându-i că turcii conduși de un pașă, este vorba probabil de Mahmud Pașa, au trecut Dunărea cu 60 000 de oameni, dintre care 25 000 de ieniceri (de fapt această apreciere este valabilă pentru întreaga oștire otomană condusă de Mehmed II însuși), că voievodul Transilvaniei se pregătea de luptă, iar Matia Corvin îi spusese că sultanul se află în tabără și va ataca probabil Belgradul. De asemenea, arăta că regele a ordonat adunarea armatei la Seghedin de unde se va putea îndrepta fie spre Belgrad, fie spre Transilvania și Țara Românească, în funcție de intențiile lui Mehmed II. Se poate observa că, prin aceste informații, Matia Corvin încerca să creeze confuzie la Veneția și, probabil, la Roma, cu privire la intențiile sultanului. El vorbea de posibilitatea atacării Belgradului într-un moment în care sultanul atacase deja cu toate forțele Țara Românească, tocmai pentru că nu avea de gând să-l sprijine pe Vlad Țepeș și să se confrunte deschis cu otomanii. În același timp însă el cerea Veneției să apeleze la papă și la alți principi creștini pentru a-i trimite ajutoare, arătând că avea vistieria goală. Despre Vlad Țepeș ambasadorul arăta că, neputând opri pe turci la Dunăre, s-a retras spre munți și prezicea din nou înfrângerea sa completă, de care se temea și curtea din Buda, înfrângere care, după părerea sa, ar fi putut duce și la pierderea Transilvaniei.

Senatul venețian nu se lasă păcălit...

O parte dintre aceste informații erau însă contrazise de altele, provenite din surse dife-

rite. Astfel, referitor la faptul că Vlad Țepeș nu ceruse ajutor de la regele Ungariei, o scrisoare a lui Ladislau de Vesen, adresată de asemenea dogelui, arăta că domnul Țării Românești „...în fiecare zi solicită să fie ajutat, fiindcă nu va putea susține singur o năvală atât de puternică". Chiar Pietro Tommasi în scrisoarea sa imediat următoare, din 15 iunie, arată că sultanul intrase deja în Țara Românească dar, sub influența curții din Buda, își menținea părerea că de aici el ar putea să se îndrepte împotriva Belgradului și continua să-și manifeste îndoiala cu privire la capacitatea de rezistență a lui Vlad Țepeș.

Realitatea era însă alta și cel care o cunoștea cel mai bine era chiar regele Ungariei. Astfel, după ce încercase să demonstreze Veneției că Țepeș era incapabil de rezistență în fața otomanilor și după ce primise chiar subsidii din partea acesteia destinate luptei antiotomane, Matia Corvin a încercat să tragă cât mai multe foloase propagandistice din splendida victorie a voievodului român, la care el nu contribuise însă cu nimic. Imediat după aflarea victoriei și a retragerii sultanului, el a trimis o solie la Veneția care a anunțat zdrobirea sultanului de către „unguri și români", ecoul acestei informații fiind înregistrat de ambasadorul Milanului în cetatea lagunelor, Guidobonus, la 30 iulie 1462.

Dar în ciuda acestor încercări de dezinformare, Veneția, a cărei diplomație era foarte abilă în astfel de probleme, nu a putut fi indusă în eroare. În acest sens, deosebit de semnificativă este scrisoarea bailului din Istanbul, Domenico Balbi, care, la 28 iulie 1462, făcea un tablou aproape complet și veridic al campaniei lui Mehmed II din Țara Românească. El arăta că, o dată trecut la nord de Dunăre, sultanul a găsit țara goală de oameni și de provizii, toți retrăgându-se în locuri întărite din munți. Apoi vorbește de războiul de hărțuială dus de Țepeș, de atacul de noapte împotriva taberei sultanului, de marile pierderi suferite de otomani, care, în cele din urmă, s-au retras, la 11 iulie Mehmed II aflându-se deja la Adrianopol. De asemenea este menționat și faptul că sultanul a lăsat în apropierea Țării Românești pe fratele lui Țepeș, care nu este altul decât Radu cel Frumos, cu ceva trupe otomane, pentru a încerca să-l răstoarne pe domn cu ajutorul unor posibile complicități interne. Informații asemănătoare au ajuns la Veneția și pe alte căi, ecoul lor putând fi întâlnit în câteva cronici contemporane, cum ar fi cele ale lui Domenico Malipiero, Stefano Magno, precum și într-o cronică anonimă ce merge până în anul 1481. Toate aceste informații nu amintesc absolut nimic despre pretinsul ajutor al lui Matia Corvin, ceea ce bineînțeles a făcut ca Senatul, dogele și ceilalți factori de conducere ai Republicii să-și dea seama de adevăr și de poziția reală a regelui maghiar.

Suspiciunile pe care Veneția le avea cu privire la intențiile lui Matia Corvin rezultă și din faptul că acesta, atunci când a plecat din Buda în așa-zisa campanie de ajutorare a lui Vlad Țepeș, a fost însoțit și de ambasadorul Pietro Tommasi, care avea misiunea să anunțe Senatul despre evoluția conflictului și despre toate celelalte evenimente importante. Din păcate singura informație pe care ambasadorul a trimis-o, și despre care avem noi cunoștință, a fost cea din 26 noiembrie 1462, privitoare la arestarea lui Vlad Țepeș, peste câtva timp conducerea Republicii confirmând primirea acestei scrisori, cât și pe cea a regelui Ungariei despre „cazul" Vlad Țepeș.

...dar mizează greșit

Deși venețienii aflaseră în mod sigur despre existența unui tratat secret încheiat în toamna anului 1462 între Matia Corvin și sultan, totuși, la 15 ianuarie 1463, Senatul confirma regelui maghiar primirea scrisorilor prin care i se aducea la cunoștință „...cazul dușmănos al fostului voievod muntean, care a încercat să săvârșească o crimă atât de mare împotriva majestății voastre și a regatului". De asemenea, Matia Corvin era lăudat și pentru faptul că luase unele măsuri oportune de apărare. Acesta era însă un limbaj diplomatic pe care Veneția îl folosea la adresa regelui Ungariei numai pentru că avea nevoie de o alianță cu el în condițiile în care o confruntare majoră cu Imperiul otoman părea de neevitat, iar Vlad Țepeș își pierduse domnia. În realitate, în ciuda scrisorilor și a „dovezilor" de trădare trimise de Matia Corvin, Senatul venețian nu a putut fi convins de vinovăția lui Vlad Țepeș. La cinci luni după arestarea acestuia, la 18 aprilie 1463, el cerea noului ambasador de la Buda, Giovanni Aymo, să descopere adevărul în cazul lui Vlad Țepeș, să se informeze asupra raporturilor dintre regele Ungariei și noul domn al Țării Românești și să afle dacă între Ungaria și Imperiul otoman a intervenit sau putea să intervină o pace, în acest caz trebuind să facă totul pentru a o împiedica.

Două lucruri importante se desprind din aceste instrucțiuni.

Pe de o parte neîncrederea Veneției în intențiile politice și militare ale lui Matia Corvin, iar pe de altă parte nevoia sa imperioasă de a stabili o alianță cu Ungaria în condițiile crescândei amenințări otomane, amenințare care se va materializa prin declanșarea celui mai crâncen și mai îndelungat război turco-venețian din secolul XV, desfășurat între 1463 și 1479. Din această cauză Veneția era dispusă să accepte explicațiile și argumentele regelui maghiar de a căror veridicitate se îndoia. La aceasta se mai adăugau alte două cauze și anume: considerarea Ungariei ca o mare putere a vremii, mult mai importantă sub aspectul potențialului militar decât Țara Românească și, mai târziu, Moldova, și faptul că Matia Corvin era de religie catolică ceea ce îl făcea pentru papă singurul conducător capabil și acceptabil de a conduce o eventuală cruciadă antiotomană, părerile papei fiind foarte importante pentru venețieni care contau mult pe sprijinul său în războiul lor cu otomanii.

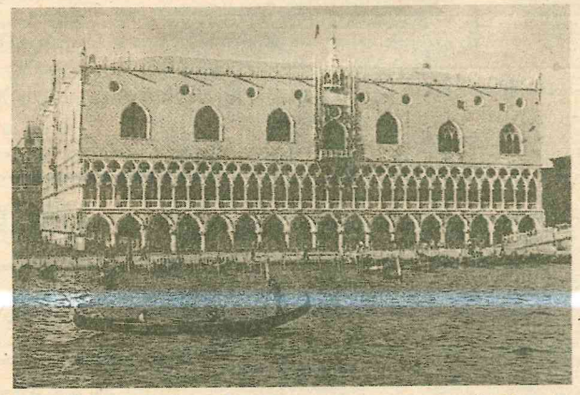

Imagini simbol ale puternicului oraș-stat medieval care a fost Veneția: corăbiile care i-au dat forța economică, politică și militară (sus, p. 56), celebrii cai (jos, p. 56) și Palatul dogilor, așa cum arată astăzi

Astfel se explică de ce propaganda desfășurată de Matia Corvin împotriva lui Vlad Țepeș a avut succes la Veneția, iar dacă a avut succes aici nu era greu să-l aibă și în alte state europene.

Dar acceptând propaganda și calomniile lui Matia Corvin, Veneția nu a avut prea mult de câștigat de la alianța cu acesta, deoarece regele Ungariei avea privirile îndreptate spre Europa Centrală, la hotarele cu Imperiul otoman preferând să mențină o situație de echilibru militar și de *statu quo* teritorial și politic. La Dunărea de Jos, principalii aliați *de facto* ai Veneției în îndelungatul său război cu Poarta otomană de care am amintit mai sus au fost românii și nicidecum regele Ungariei. Românii conduși de Vlad Țepeș l-au înfrânt pe sultan în 1462, tot ei, dar conduși de Ștefan cel Mare, vor obține strălucita victorie de la Vaslui, din ianuarie 1475, victorie care a eliminat pentru un timp presiunea otomană asupra posesiunilor venețiene de pe coasta dalmată a Mării Adriatice, iar în 1476 o nouă expediție sultanală se va zdrobi de rezistența lor îndârjită. În această perioadă, ca, de fapt, și în altele din evul mediu, principalul factor de rezistență în fața presiunii otomane asupra Europei Centrale, l-au constituit Țările Române și mult mai puțin statul feudal maghiar, afectat de o anarhie internă crescândă care-i va provoca în final dispariția.

Din păcate, deși era în măsură să constate aceste lucruri, Veneția nu le-a luat în considerare și a mizat în continuare pe Matia Corvin, fapt care-i va aduce importante înfrângeri și pierderi teritoriale. Atitudinea sa față de Vlad Țepeș este elocventă în acest sens. În primul rând se constată că între Vlad Țepeș și Veneția nu a existat nici o legătură directă, acest lucru fiind imposibil datorită pretențiilor de suzeranitate manifestate de Matia Corvin față de Țara Românească, pretenții teoretice, dar pe care Veneția nu a vrut să le conteste. În al doilea rând, se poate spune că Veneția, în ciuda acțiunii de dezinformare a lui Matia Corvin, a cunoscut, chiar cu amănunte foarte semnificative, lupta plină de eroism a lui Vlad Țepeș, precum și comportamentul puțin cavaleresc al regelui maghiar și aflat în cotradicție cu obligațiile medievale ale unui suzeran față de vasalul său, așa cum pretindea că este Matia Corvin față de Vlad Țepeș. Dar, în al treilea rând, Veneția a preferat să închidă ochii în fața evidenței, cu speranța de a obține o colaborare eficientă a lui Matia Corvin la lupta antiotomană. Rezultatul a fost că ea a asistat pasivă la căderea unui aliat sigur, Vlad Țepeș, și nu a obținut în schimb, decât într-o măsură cu totul insuficientă, ajutorul Ungariei care, în acea vreme, nu avea, chiar și să fi vrut, capacitatea necesară purtării unui război ofensiv de anvergură cu Imperiul otoman. Mai mult, prin tăcerea sa complice, Veneția a acordat credit și a facilitat succesul propagandei declanșate de Matia Corvin împotriva lui Vlad Țepeș. ■

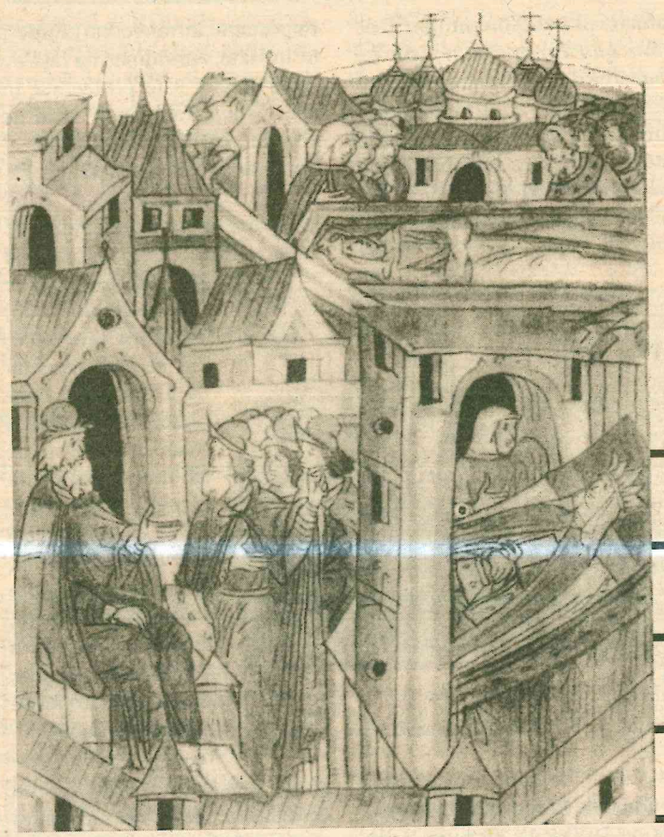

18 ianuarie 1505: fiica lui Ștefan cel Mare moare într-o temniță moscovită

UN DESTIN TRAGIC: DOMNIȚA ELENA

MARIA MAGDALENA SZÉKELY

„Slăvitului și prin darul lui Dumnezeu fericitului și de Hristos iubitului și de Dumnezeu binecuvântatului cu mare cinste, încununatului și în toate țările prea măritului și singur stăpânitorului, iar pentru noi prea dulcelui și scumpului domn și dragului părinte Ioan Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, închinăciune adâncă și dragoste credincioasă și adevărată de la iubita fiică a Domniei Tale și domniță Elena, mare cneaghină a Moscovei. Întru aceasta, scumpe și iubite domn al nostru și drag părinte, cerând mila lui Dumnezeu, am fost bucuroși până acum să auzim despre a Domniei Voastre viață și bună sănătate, pentru care noi, auzind despre viața și buna sănătate a Domniei Voastre, cu sârguință aducem laudă milostivului Dumnezeu și ne bucurăm din suflet, și întru aceea rămânem în mulțumire și vă ținem pe toți în cinste, și tot astfel, scumpe domn și prea dulce părinte al nostru, dau știre Domniei Voastre că doresc ca milostivul Dumnezeu și prea cinstita Maică a Domnului să vă aducă Domniei Voastre fericire...“

O scrisoare începută și neterminată. Fără dată. Fără informații clare pe baza cărora să poată fi datată cu precizie. Totuși, din conținutul ei reiese că cel căruia îi fusese destinată era un Ștefan, domn al Moldovei, și că autorul epistolei era chiar fiica acestui principe, Elena, mare cneaghină a Moscovei. Suficiente indicii pentru a ști că suntem în fața unui fragment dintr-o scrisoare pe care domnița Elena a început s-o scrie, acum 500 de ani, din îndepărtatele și neprimitoarele ținuturi rusești, părintelui ei, domnului de la Suceava, Ștefan cel Mare. Dintr-un motiv sau altul, scrisoarea n-a fost încheiată și, prin urmare, nici expediată. A fost, acesta, un noroc fiindcă, în acest chip, bruionul de epistolă s-a păstrat într-o arhivă și a ajuns până în zilele noastre. Se întrevede din aceste rânduri ce sentimente existau între Marele Ștefan și fiica sa, se întrevede cum era sufletul oamenilor cei de demult. Nu foarte deosebit de al nostru. Se simte dorul, se simte depărtarea, se simte grija. Sunt, adică, aceleași trăiri cu ale oricărui copil despărțit de părintele pe care îl iubește. Trebuie să fi fost tandră și sensibilă această domniță Elena!

Alaiul princiar

Acum aproape o sută de ani, într-o ședință a Secțiunii Istorice a Academiei Române, Alexandru Papadopol-Calimach a prezentat o amplă lucrare despre *Sofia Paleolog, nepoata împăratului Constantin XII Paleolog și domnița Olena, fiica domnului Moldovei Ștefan cel Mare*. Era pentru prima oară când un istoric încerca să reconstituie tragicul destin al domniței moldave, victimă a intrigilor și a încâlcitelor interese politice de la curtea cneazului Moscovei. Ideile și concluziile lui Papadopol-Calimach au fost preluate apoi, fără înnoiri notabile, în felurite studii și cărți, începând cu *Istoria lui Ștefan cel Mare* a lui N. Iorga și sfârșind cu inegalabilele *Trecute vieți de doamne și domnițe* ale lui C. Gane. De-abia în deceniul șapte al secolului nostru, monografia *Ștefan cel Mare* a lui Alexandru V. Boldur a mai îmbogățit cunoștințele despre acest subiect datorită apelului la bibliografia rusească, după care liniștea și indiferența au acoperit din nou amintirea nefericitei prințese.

La 5 iulie 1463, Ștefan cel Mare se căsătorea cu Evdochia de Kiev, sora cneazului Simeon Olelkovici (*Magazin istoric*, nr. 5/1996). Trei ani mai târziu, într-un document din 10 mai 1466, apare pentru prima oară numele fetiței rezultate din această căsătorie: Elena, numită alteori și Olena, în forma rutenească a numelui. Așadar, Elena s-a născut cândva, în intervalul 1464-1466. Copiliță încă, abia ridicată din leagăn, Elena a rămas orfană de mamă, la 25 noiembrie 1467, doamna Evdochia trecând în lumea dreptților.

Fiică de principe, Elena trebuia să contracteze o căsătorie cu substrat politic, care să asigure temeinicie relațiilor dintre Moldova și țara soțului său. La 1479, s-a ivit o ocazie mai mult decât fericită: în acel an au început tratativele pentru căsătoria ei cu fiul cneazului Moscovei, Ivan Ivanovici. În acest scop, Ștefan s-a adresat cneaghinei Teodosia, sora răposatei doamne Evdochia, care-i va scrie în aprilie 1480: „Și eu am rugat pe marea cneaghină și marea cneaghină a binevoit și s-a rugat fiului său, marelui cneaz. Și marele cneaz a binevoit ca să vrea să ia pentru fiul său pe fiica ta. Și marea cneaghină și marele cneaz au poruncit ca să poruncesc către tine ca tu cu acest lucru cu tot să trimiți la marele cneaz pe omul tău bun“. Probabil în urma acestui demers, Ștefan cel Mare – care, din motive necunoscute, începuse a tergiversa tratativele – va trimite în 1481 o solie la Moscova, după ce, în prealabil, îl rugase pe craiul Cazimir al Poloniei să-i lase liberă trecerea: „Gândindu-te la această treabă, Milostivirea Ta crăiască să lași pe solii mei să treacă prin țara ta la cneazul Moscovei. Milostive crai, mă rog foarte de Milostivirea Ta, milostive crai; căci, dacă bunul Dumnezeu va da să fie așa și dacă aceasta va fi de la Milostivirea Ta, atunci voi vedea într-adevăr că mă miluiești cu auzul tău, lăsând pe solii mei să treacă prin țara ta și prin marea cnejie a Litvei“.

Un an mai târziu (1482), o delegație moscovită, formată din Andrei și Petre Pleșceev și Ivan Zinovievici, sosea la curtea lui Ștefan cel Mare. Cu acel prilej s-a săvârșit și logodna Elenei cu reprezentantul lui Ivan Ivanovici, Andrei Pleșceev. Unde? Poate în biserica Mirăuților, în care-și odihnea trupul doamna Evdochia, mama miresei. Solia de la Moscova avea să plece din Suceava însoțită de domnița Elena. Niciodată, fiica lui Ștefan cel Mare nu avea să-și mai vadă tatăl și țara. Se știe cum arăta acest alai și ce drum a străbătut, după descrierea din salv-conductul (permisul de liberă trecere) dat de regele Cazimir al Poloniei, la 28 martie 1482, în urma cererii lui Ștefan cel Mare. Mireasa, însoțită de o „suită, de soldați, de nobili“, de „oameni cu stare, de asemenea de care și cai“ a trecut prin Sniatin, Trembovla, Liov, Belz, Chelm și Brest-Litowsk. Un convoi, așadar, în adevăratul înțeles al cuvântului, cu nimic mai prejos decât cele ale prințeselor occidentale sau bizantine, plecate și ele în colțuri depărtate ale lumii, mai puțin pentru a-și căuta norocul și mai mult pentru a pregăti sau întări o alianță politică ori militară.

Înălțare și cădere

Domnița Elena și însoțitorii săi au ajuns la Moscova după carnavalul Sfântului Filip, adică spre sfârșitul anului 1482. Data nu trebuie să mire: deși slav - conductul regelui polon a fost emis în luna martie, alaiul nupțial a părăsit mult mai târziu Moldova. Dovadă este și faptul că povestirea despre darurile trimise de Cazimir domniței la Novgorodețul lituan se află într-o cronică rusească sub anul 6991; or, acesta corespunde lunilor septembrie-decembrie ale anului 1482. La Moscova, prințesa a fost primită de mama marelui cneaz (adică de bunica logodnicului său) și găzduită la mănăstirea Voznesenskaia, unde a rămas până la celebrarea cununiei, săvârșită în ziua de 6 (după unele surse) sau 16 (după altele) ianuarie 1483.

În toamna anului următor, la 10 octombrie, Elena dădea naștere unui fiu, botezat Dimitrie. Se întrevedeau zile fericite pentru mlădița Marelui Ștefan, numai că, la 7 martie 1490, soțul ei, Ivan, murea, fie de podagră, cum s-a spus, fie, mai sigur, de otrava

strecurată de medicul evreu din Veneţia, Leon. Din acel moment, viaţa Elenei a început să se transforme într-un calvar, căci Sofia Paleologa, a doua soţie a lui Ivan III, nu vedea cu ochi buni atenţia pe care marele cneaz o acorda nurorii şi nepotului său. Mai mult, ea dorea cu orice preţ ca Elena şi Dimitrie să cadă în dizgraţie iar fiul ei, Vasile, să devină moştenitor al tronului. Aceste manevre au declanşat ceea ce istoricii au numit criza dinastică moscovită din intervalul 1497-1502.

Situaţia era, cu adevărat, gravă pentru că, aşa cum s-a observat deja, niciodată la curtea rusească nu se pusese problema alegerii moştenitorului între urmaşul primului născut (acesta din urmă fiind deja mort) şi cel mai mare supravieţuitor dintre fiii prinţului domnitor. S-a întâmplat ca acest impas să se creeze tocmai din pricina domniţei Elena şi a fiului ei.

Cunoscând, probabil, evenimentele care se petreceau la Moscova, Ştefan cel Mare cerea, în 1496, principelui lituan Alexandru, cale liberă spre Rusia pentru solii săi, primind următorul răspuns: „...dacă ar vrea de data aceasta chiar să trimită soli la cuscrul său, la marele cneaz Ivan Vasilievici, *ca să se încredinţeze de sănătatea fiicei sale, a marii cneaghine, şi a nepotului său,* noi dăm solilor săi trecere slobodă prin ţara noastră la Moscova şi de acolo îndărăt la ţara sa. Aceasta, noi, la dorinţa Domniei Sale, a prietenului nostru [Ştefan cel Mare] o facem".

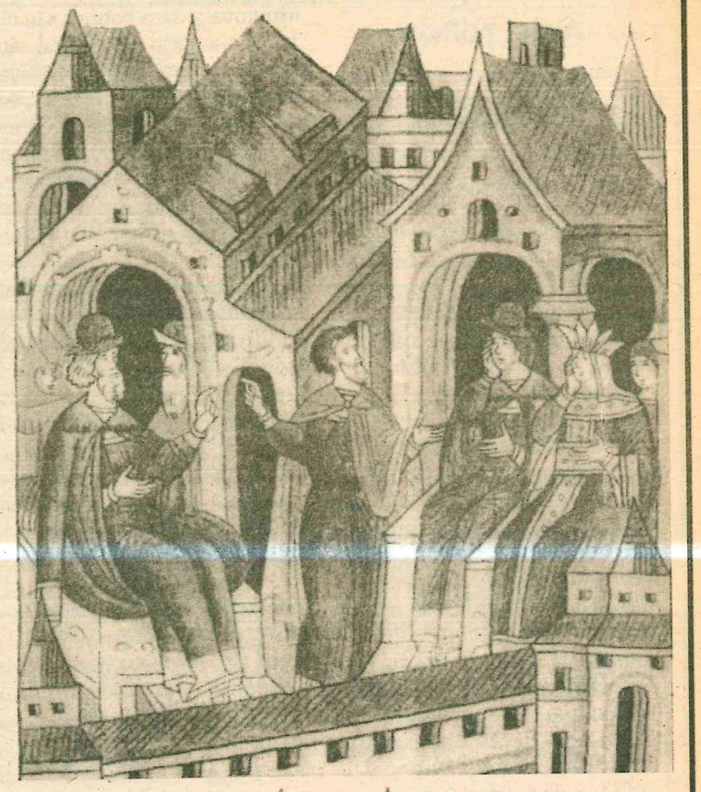

Căderea în dizgraţie a Elenei şi a fiului său Dimitrie şi proclamarea ca moştenitor al tronului a lui Vasile Ivanovici (1502)

Arestarea Elenei şi a lui Dimitrie

În p. 60: *moartea Elenei, sâmbătă 18 ianuarie 1505 (imaginile au fost reproduse după N.A. Kazakova, I.S. Lure:* Antifeodalnîe ereticeskie dvijeniia na Rusi, *Moscova-Leningrad, 1955*

În această vreme, la curtea lui Ivan III, Sofia Paleologa şi o parte a boierilor ruşi puneau la cale un complot, înăbuşit în cele din urmă de marele cneaz, care l-a proclamat pe Dimitrie mare cneaz al Vladimirului, al Moscovei şi Novgorodului. Şi de această dată însă fericirea Elenei a fost scurtă, căci după trei ani, sub influenţa soţiei sale, Ivan III şi-a îndepărtat nora şi nepotul, i-a închis şi l-a desemnat pe fiul său, Vasile, moştenitor al tronului. Ştefan cel Mare a fost înştiinţat de ceea ce se petrecea la curtea rusească. În septembrie 1502, la puţin timp după întemniţarea Elenei şi a lui Dimitrie, domnul cerea de la hanul tătar Mengli Ghirei ştiri despre aceştia, întrebând şi întrebându-se: „Fi-vor în viaţă fiica şi nepotul meu?". Hanul îi va răspunde: „Au fost oamenii mei nu demult la Moscova şi ei spun că aceasta tot e minciună, neadevăr". Din păcate, nu era minciună, dar fie că Mengli Ghirei fusese prost informat, fie că a vrut să-i menajeze lui Ştefan sentimentele paterne.

Grija pentru soarta fiicei şi a nepotului său a întunecat ultimii ani ai vieţii marelui domn care s-a stins, în vara lui 1504, fără a şti exact ce soartă împărtăşeau urmaşii săi, închişi, după consemnarea unei cronici ruseşti, într-un turn şi legaţi în fiare. La 18 ianuarie 1505, greu încercată, domniţa Elena îl urma în viaţa de dincolo.

Intrigă şi erezie

Cauzele căderii în dizgraţie ale „Voloşancăi" (Ivan III o numea astfel pe nora sa, *românca* Elena) au făcut obiectul analizei tuturor istoricilor care s-au ocupat de viaţa acestei domniţe. Alexandru Papadopol-Calimach le punea exclusiv pe seama intrigilor Sofiei Paleologa şi a comploturilor boiereşti. Există însă şi un alt punct de vedere, şi anume că marea cneaghină şi-a înrăutăţit situaţia la curtea moscovită din cauza apartenenţei ei la una din aşa-numitele secte eretice care bântuiau Rusia la sfârşitul veacului XV.

Secta sau erezia iudaizanţilor a apărut la Novgorod şi s-a răspândit foarte curând la Moscova, după cucerirea Novgorodului de către Ivan III (1471). Întemeietorul ei era un evreu, Zaharia, care studiase magia, filosofia, astronomia şi astrologia, foarte probabil la Kiev. Învăţăturile sale, transmise pe căi oculte, au atras, în egală măsură, feţe bisericeşti şi înalţi demnitari. Apartenenţa unor ierarhi la erezia iudaizanţilor (cum a fost, de pildă, mitropolitul Zosima, 1490-1494), a provocat un adevărat război între membrii sau simpatizanţii sectei, pe de o parte şi adversarii ei, pe de alta. Una dintre figurile marcante ale ereziei a fost Feodor Kuriţîn, ilustru diplomat moscovit şi omul de încredere al lui Ivan Ivanovici. Moartea acestuia, la sfârşitul secolului XV, a fost o grea lovitură pentru iudaizanţi. Un sobor al Bisericii ruse, întrunit în 1504, a luat în discuţie pericolul pe care îl prezenta această erezie. Au început arestările şi condamnările (de la închiderea într-o mănăstire până la arderea pe rug!). Acţiunea de distrugere a ereziei a fost dusă, până la un punct, de Ivan III şi, după moartea lui (27 octombrie 1505), de fiul său, Vasile.

Iudaizanţii creştini nu renunţaseră la religia lor, cum au fost acuzaţi, ci adoptaseră doar câteva ritualuri şi dogme din religia mozaică. Filosofia hermetică, *kabbala,* astrologia, erau considerate căi ale revelaţiei. Se punea accentul pe necesitatea studierii filosofiei şi ştiinţelor. Corupţia din sânul Bisericii era aspru criticată.

În ceea ce o priveşte pe Elena, se pare că a fost convertită de un iudaizant, Ivan Maximov. Prezenţa lui Feodor Kuriţîn, în preajma lui Ivan Ivanovici va fi contribuit, şi ea, într-o oarecare măsură, la atragerea Elenei. După părerea specialiştilor care s-au ocupat de acest subiect (bunăoară, George Vernadsky), ascensiunea la putere a Elenei a însemnat şi ridicarea iudaizanţilor; căderea ei a marcat începutul sfârşitului acestei erezii.

Într-un manuscris rusesc din secolul XVI, se găsesc trei miniaturi în care sunt înfăţişate scene din ultimii ani de viaţă ai Elenei. În două dintre aceste miniaturi apare şi tânărul Dimitrie. Sunt surprinse: 1. căderea în dizgraţie a Elenei şi a lui Dimitrie şi proclamarea ca moştenitor a lui Vasile Ivanovici (1502); 2. arestarea Elenei şi a lui Dimitrie şi 3. moartea Elenei (1505). Fiecare scenă este explicată într-un scurt text, aşezat în partea de jos a paginii. Dintr-un asemenea text aflăm că Elena a fost înmormântată în biserica mănăstirii Voznesenskaia, adică în lăcaşul care a primit-o pe când era doar logodnică a prinţului moştenitor şi care a găzduit-o până la nuntă. Aceleaşi surse conţin şi titlul purtat de domniţa Elena, în calitate de mamă a marelui cneaz (mare cneaghină); uneori, ea este numită Elena Voloşanca, adică aşa cum însuşi socrul ei îi spunea.

Destinul domniţei Elena este o ilustrare perfectă a soartei celor mai multe prinţese din Evul Mediu. Dar, mai mult, ea este şi ilustrarea lipsei de noroc a românilor în istorie. A existat, prin domniţa Elena, şansa unică şi nerepetabilă, ca ţarii ruşi să coboare din Ştefan cel Mare. S-a întâmplat altfel, deşi, într-un asemenea caz, poate că altul ar fi fost cursul Istoriei. ■

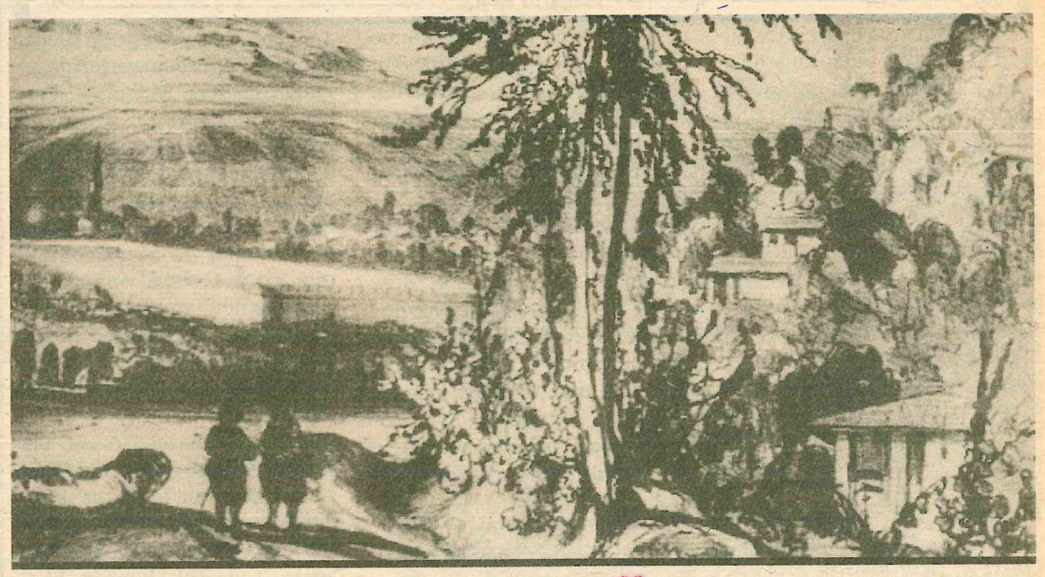

GĂGĂUZII

CONSTANTIN REZACHEVICI

În prima parte a acestui articol am arătat cum s-au deplasat turcii selgiucizi conduși de Sarî Saltîk, supuși sultanului Izzeddin Kaykaus (Gaigaus), din Asia Mică până în Dobrogea și contextul istoric în care s-au așezat la Babadag și în jurul acestui oraș. Ei sunt strămoșii găgăuzilor și vom urmări în continuare destinul lor istoric.

Soarta lui Izzeddin Kaykaus II

Devenind evident că împăratul Mihail VIII Paleologul nu va iniția o campanie militară împotriva mongolilor cu scopul de a-l instala pe sultanul selgiucid exilat în scaunul său din Konya, în anturajul lui Izzeddin Kaykaus s-a pus la cale un complot de palat ce urmărea înlocuirea împăratului bizantin cu Izzeddin însuși, care dispunea de 10 000-12 000 oșteni turci la Constantinopol. În 1264, acest plan a fost adus la cunoștința împăratului de către un slujitor grec al sultanului. Izzeddin a fost încarcerat împreună cu fiii săi mai mari, în fortăreața Aenos (Enos), la vărsarea râului Marița în Marea Egee, iar Ali Bahadir, comandantul oștirii turce, a fost executat. Toți supușii sultanului Izzeddin care nu au renunțat la islam au fost închiși.

Aceste evenimente au avut serioase implicații și asupra selgiucizilor (găgăuzilor) din Dobrogea conduși de Sarî Saltâk. Cronicile turcești ale lui Yazicioglu Ali și Seyyid Lokman și cele bizantine ale lui Georgios Pachymeres și Nichifor Gregoras relatează pe larg despre evenimentele care au urmat.

Fratele celui întemnițat la Aenos, Rukneddin Kâlâs Arslan IV, aflat la Sinope, a trecut peste rivalitatea cu Izzeddin și a cerut ajutor hanului Berke al Hoardei de Aur (1257-1267), de curând trecut la islam, unchiul prin alianță al lui Izzeddin (o mătușă a acestuia era soția lui Berke). Hanul din Deșt-i Kâpceak (Stepa Cumană), ca, de altfel, însuși Izzeddin, a luat legătura cu țarul Bulgariei Constantin Tich (Asen), care a aderat la planurile antibizantine ale lui Berke, la stăruința soției sale Irina Lascaris, sora dornică de răzbunare a ultimului împărat de la Niceea, Ioan IV Lascaris (1258-1261), înlăturat și orbit de tutorele său, nimeni altul decât uzurpatorul Mihail VIII Paleologul.

Astfel, în ianuarie-februarie 1265 a avut loc *prima invazie a tătarilor în Imperiul bizantin*. Trecând peste Dunărea înghețată, hoardele lui Berke au străbătut Dobrogea și, unindu-se apoi cu bulgarii, au jefuit cumplit imperiul, făcând *„grozăvii, omorând, robind, nerămânând ticăloșie pe care să nu o făptuiască“* (G. Pachymeres). Mihail VIII s-a

refugiat între zidurile Constantinopolului, sub care călărețiii lui Berke han s-au învârtit fără izbândă. În schimb, tătarii l-au ridicat pe Izzeddin Kaykaus de la Aenos, întorcându-se din Tracia cu o mare pradă, vite și robi. Ulterior, împăratul bizantin a arestat familia lui Izzeddin rămasă la Constantinopol, iar ostașii acestuia capturați au fost botezați și înrolați în armata bizantină, fiind stabiliți în Macedonia, pe lângă localitatea Véria, la apus de Salonic.

Izzeddin Kaykaus a intrat în slujba lui Berke han, care i-a acordat ca feude orașele crâmlene Solhat și Sudak, și în cele din urmă chiar *„sultanatul Crimeei“*. Pare să fi avut legături și cu colonia genoveză de la Caffa, unde la 1316 mai era pomenit un palat al său („palatium Sadoni“) și chiar cu mamelucii din Egipt. Stăpânirea fostului sultan de Rum s-a întins pentru *„mult timp“*: *„din Crimeea până în țara Moldovei“* (Boğdan iline), adică până în Bugeacul din sudul Moldovei, unde în prima jumătate a sec. XV se mai păstrau ruinele unui mecet (o mică moschee) purtând numele său, după mărturia lui Yazicioglu Ali.

La porunca lui Berke han, găgăuzii conduși de Sarî Saltâk s-au strămutat în Crimeea sub ascultarea vechiului lor sultan, hanul sperând să-i poată repatria pe toți în Anatolia. Sarî Saltâk s-a stabilit la Caffa și în următorii ani a devenit un personaj foarte cunoscut, despre care s-au țesut multe legende turcești, adunate în a doua jumătate a veacului XV de învățatul turc Ebu'l-Hayr Rumî în *Saltuk-Name* (Cartea lui Saltuk). I s-au atribuit, astfel, relații dușmănoase cu împăratul bizantin, încordate cu personalități religioase musulmane, bune în schimb cu ereticul Hagi Bektaș sau cu călugării creștini, la care se adaugă și cele cu Nastratin Hogea (Nasrettin Hoca) care, după cum se vede, a fost un personaj real.

Însă, un timp după moartea lui Izzeddin Kaykaus II, la 1278 sau 1280, și întronarea în Crimeea a fiului său Giasaddin Masud II ca sultan de Rum, o parte din găgăuzii lui Sarî Saltâk, în frunte cu acesta, *„au fost duși iarăși pe uscat în patria lor, în țara Dobrogei“*, cu permisiunea hanului Hoardei de Aur, Tuda Mangu (1280-1287). Evenimentul a avut loc în 1280, odată cu trecerea pe mare a lui Giasaddin Masud II din Crimeea în Anatolia, desigur, însoțit de o seamă din supușii săi, unde a reușit să redobândească scaunul părintesc al sultanului de Rum (1281-1293; 1294-1301; 1302-1305), recunoscând suzeranitatea ilhanului mongol Abaka (1265-1282) din Iran.

Una din primele griji ale lui Masud II a fost aceea de a cere noului împărat bizantin Andronic II eliberarea fraților săi rămași în imperiu. Din răspunsul împăratului aflăm că unul dintre aceștia se afla încă la Véria, în Macedonia, iar *„unii din turcii tăi, din țara Dobrogei au plecat pe lângă acesta și unii stau în țara* [la sălașele] *lor“* (Yazicioglu Ali). În Macedonia, selgiucizii s-au amestecat cu creștinii, iar la sfârșitul sec. XIV, când Baiazid I a ocupat Véria, aflând despre originea „selgiucă“ a urmașilor fiului lui Izzeddin, Dimitri sultan și Mihu sultan, le-a acordat scutirea de haraci și dijmă.

Celălalt frate al lui Masud II a fost luat de lângă împărat, botezat și călugărit de către patriarhul de Constantinopol, slujindu-l pe acesta la Biserica Sfânta Sofia. De aici a fost cerut de Sarî Saltâk și patriarhul i l-a trimis acestuia în Dobrogea. Aici, fiul lui Izzeddin Kaykaus a îmbrățișat din nou islamul, devenind chiar *derviș* (membru al unui ordin călugăresc musulman) în slujba lui Sarî Saltâk, *„cel mai distins dintre cei pioși“* (Yazicioglu Ali), încă o dovadă că Saltâk era foarte probabil conducătorul unui ordin de dervișii, cu atât mai mult cu cât printre discipolii săi se afla și Burak Celebi, întemeietorul sectei dervișilor buraci din Asia Mică și Iran, la al cărui loc de pelerinaj, cetatea Sultaniye (la nord de Teheran) Saltâk l-a trimis curând și pe acest fiu al fostului său sultan.

Mai târziu, după 17 mai 1304, o parte din turcii selgiucizi din Dobrogea, în frunte cu Halil Ece, s-au întors pe mare în Anatolia apuseană, în ținutul Karasi, dar vestitul Sarî Saltâk, conducătorul celor rămași, tot mai puțini, din pricina întoarcerilor în Anatolia, a murit după această dată și înainte de 1330-1331, când Ibn Battuta a vizitat orașul Baba Saltâk (Babadag).

Este interesant că motivul revenirii turcilor selgiucizi din Dobrogea în ținutul Karasi a fost, după cronicarul Yazicioglu Ali, faptul că aceștia se *„fereau“* de *„ghiauri“* adică de populația creștină românească locală (*„musulmanii din țara Dobrogei din Rumeli*[a], *ferindu-se și ei de ghiauri, au plecat, trecând în ținutul Karasi“*).

Inițial, sub influența războinică a tătarilor, legăturile selgiucizilor din Dobrogea cu spațiul Țării Românești și al Transilvaniei au fost încordate. Cronica lui Kemalpașazade din prima jumătate a sec. XVI arată că turcii lui Sarî Saltâk, *„mergând pe drumul drept al războiului sfânt“*, aducător de prăzi, *„fără a ține seama de apropiere sau de depărtare, făceau încontinuu incursiuni în țara bulgărească și în țara românească“*. Atacurile lor asociate cu cele ale tătarilor, sunt sugestiv zugrăvite de aceeași cronică: *„Din această parte a Dunării oguzii, iar de cealaltă parte a ei tătarii nu-i lăsau pe necredincioși să-și deschidă ochii; zi și noapte năvăleau în ținuturile lor cu cai înfierbântați, precum puhoiul; făcând pustiiri și pagube își duceau lupta“*. În prima jumătate a veacului XIV, după moartea lui Sarî Saltâk, probabil chiar după 1300-1331, căci Ibn Battuta nu consemnează existența unor foști musulmani creștinați la Babadag, turcii lui Izzeddin Kaykaus din Dobrogea, găgăuzii cum vor fi numiți mai apoi de către neamurile vecine și se vor chema ei înșiși, s-au creștinat în rit ortodox. *„Iar neamul acestor* [turci

selgiucizi] *care au rămas în Rumelia, după moartea lui Sarî Saltâk s-au lepădat de credința lor* [musulmană] *și devenind* [creștini] *au dispărut* [pentru islamici]" (Yazicioglu Ali). Creștinarea găgăuzilor, încheiată înainte de 1424, când scrie cronicarul Yazicioglu Ali, s-a făcut desigur sub influența populației ortodoxe românești autohtone, păstorită de mitropolitul de Vicina, la rândul său supus patriarhiei de Constantinopol și aflat nu departe de Babadag, zonă cuprinsă după 1330-1331, în hotarele Țării Românești. În vreme ce turcii, foarte probabil tot selgiucizi, așezați în Deliorman (nord-estul Bulgariei), gecalii (girgialî) au rămas islamici sau, mai puțin probabil, au fost reislamizați.

„Statul" lui Dobrotici – găgăuz sau bizantin?

În tabloul acestor împrejurări, ce reprezintă formațiunea politică Țara Carvunei din sec. XIV, considerată, îndeosebi de unii istorici bulgari, chipurile un stat uguz, selgiucid, adică găgăuz?

Conducătorul ei, Balica, din pricina numelui său turcesc, este *„socotit și ca urmaș direct, sau cel mai apropiat urmaș indirect al întemeietorului stăpânirii turcilor oguzi, al lui Satu Saltuk"* (G.D. Balașcev). Răspunsul e ferm: între Țara Carvunei, cu centrul în cetatea Caliacra, și ținutul din jurul Babadagului, de la sud-vest de gurile Dunării, unde s-au așezat turcii selgiucizi conduși de Sarî Saltâk, nu a existat nici o legătură, cel puțin în sec. XIV.

Țara Carvunei era o formațiune pontică *bizantină,* care se întindea spre miază-noapte de la nord de Varna până la o linie aproximativă între Silistra și țărmul Mării Negre, la sud de Mangalia. Recucerirea litoralului pontic apusean de către puternica flotă a lui Mihail VIII Paleologul începuse chiar în 1262, mai la sud, prin ocuparea Anhialosului (Pomorie) și a Mesembriei (Nesebăr) în Golful Burgas. Șapte decenii mai târziu Ibn Battuta observa că între orașul Baba Saltâk (Babadag), cel mai depărtat oraș aflat încă atunci sub stăpânirea Hoardei de Aur, *„și începutul imperiului grecilor sunt 18 zile de mers printr-un pustiu, cu totul lipsit de locuitori"*. Nici vorbă despre vreun stat turcesc găgăuz, hotarul de nord al Imperiului bizantin corespunzând celui de miazănoapte al Țării Carvunei.

Numele de origine latină al acesteia e atestat într-un hrisov din 1230-1231 al țarului Ioan Asen II. Denumirea Dobrogea, referitoare inițial numai la Țara Carvunei, i-a fost atribuită de către turcii otomani abia la începutul sec. XV, după obiceiul lor de a numi țări și popoare cu care veneau prima dată în contact cu numele unui dinast reprezentativ, nu de mult dispărut (ca în cazul lui Dobrotici) de obicei socotit începător de dinastie. Ulterior, pe măsura înaintării spre nord, în veacul XV, otomanii au extins numirea de Dobrogea și asupra actualelor județe Constanța și Tulcea. Teritoriul acestora nu făcuse parte din Țara Carvunei, cum se afirmă de obicei, ci din thema bizantină Paristrion (Paradunavon), a cărei amintire s-a păstrat în numele de Podunavia (care este vechiul nume al Dobrogei românești), atestat în titlul lui Mircea cel Bătrân (a cărui autoritate se întindea până la „Marea cea Mare"), semnificativ, chiar înainte de menționarea scrisă a stăpânirii acestuia asupra fostei posesiuni a lui Dobrotici (Țara Carvunei).

De altfel, autoritatea domnilor munteni asupra Podunaviei, respectiv a gurilor Dunării, s-a extins chiar din timpul lui Basarab I, de vreme ce chiar zona de la nord de brațul Chilia (Bugeacul) a păstrat numele de Basarabia. În aceste condiții este foarte probabil ca însăși creștinarea găgăuzilor din zona Babadagului, aflați cu siguranță sub stăpânirea domnilor munteni, după 1330-1331, până în vremea lui Mircea cel Bătrân, care din 1388 stăpânea chiar și Țara Carvunei, să se fi efectuat în hotarele Țării Românești din veacul XIV. Hotare care ajungeau până la Marea Neagră, iar în timpul lui Mircea cel Bătrân mult la nordul gurilor Dunării, în *„părțile tătărești"*, foste ale principelui tătar creștinat Dimitrie. Așa se și explică ușurința cu care la 1359 Nicolae Alexandru a mutat pe mitropolitul de la Vicina (localizare foarte probabilă la Măcin) la Curtea de Argeș, mișcare care a avut loc între hotarele aceluiași stat.

Țara Carvunei era un vechi ținut bizantin, în care limba oficială rămăsese cea greacă și în care, pe lângă alte neamuri, se mai afla o străveche populație românească, atestată și în timpul stăpânirii lui Mircea cel Bătrân. Încă înainte de 1346, conducătorul acesteia avea titlu bizantin *„arhontele Balica"* și se afla sub suzeranitatea împăratului de la Constantinopol. Atât acesta, cât, mai apoi, fratele său Dobrotici, au purtat titluri de dregători bizantini: *„arhonți"* (stăpânitori, domni), ultimul dobândind și pe cel onorific de *„despot"* (al treilea în ierarhia titlurilor aulice bizantine).

Dobrotici a fost încadrat în ierarhia dregătorească bizantină încă înaintea „domniei", în 1346, ca *„strateg* [comandant – *n.a.*] *al armatei romeilor"*, de către împărăteasa Ana de Savoia, care l-a și căsătorit cu fiica unuia din cei mai înalți dregători bizantini, marele duce Alexie Apokaukos, bucurându-se ca atare de *„cinstea cuvenită din partea împărătesei"* (Ioan Cantacuzino).

Doi ani mai târziu, în 1348, după moartea fratelui său, arhontele Balica (care în afara numelui nu avea nimic turcesc-oguz, găgăuz, la fel cum Basarab I nu a avut nimic cuman în afara apelativului!), răpus, ca și cel de-al treilea frate Teodor (având nume grecesc!) de primul val de ciumă neagră adus în Europa din Crimeea de genovezi, împăratul Ioan VI Cantacuzino, după cum mărturisește chiar acesta în memoriile sale, referitor la Dobrotici, *„l-a învrednicit cu pronia* [domeniul feudal viager, adică Țara Carvunei] *ce i se cuvenea și l-a rânduit printre romeii cei mai de*

vază". Astfel a început lunga domnie a lui Dobrotici (1348-1386) în Țara Carvunei.

Este oare acest înalt dregător politic și militar bizantin, a cărui autoritate emana direct de la împărat, și care peste aproape 18 ani, în 1366, a fost învestit de către Ioan V Paleologul cu titlul nobiliar aulic (de curte) de *„despot"*, conducătorul unui stat turc găgăuz? Nimic nu sprijină această părere fantezistă. După cum eronată este și părerea asupra *„despotiei"* lui Dobrotici, instituție bizantină al cărei conținut e ignorat, în realitate *titlul* de despot nefiind legat de o stăpânire teritorială (expresia „despotatul" lui Dobrotici fiind, prin urmare, lipsită de conținut!) și neputând fi moștenit sau preluat de altcineva (cum s-a afirmat eronat despre Mircea cel Bătrân!).

Așadar, totul îl leagă pe Dobrotici de Bizanț. Sub aspect politic, militar și dinastic, Dobrotici susține, pe rând, pe Ioan V Paleologul și pe mama acestuia, Ana de Savoia, apoi pe rivalul acestora, Ioan VI Cantacuzino, sprijină expediția cruciată în Balcani, din 1366-1367, a lui Amedeo de Savoia (Contele Verde), vărul lui Ioan V, iar în 1369 își căsătorește o fiică cu fiul acestuia din urmă, despotul Mihail Paleologul. În același an, Dobrotici chezășluiește, alături de Vlaicu, domnul Țării Românești, credința țarului de Vidin, Ioan Șișman, cumnatul domnului român, restaurat în posesiunile sale, față de Ludovic I de Anjou, regele Ungariei, iar din 1369-1370 poartă un lung război cu genovezii, încheiat doar o dată cu moartea sa, în 1386. Este oare această activitate de adevărat dinast bizantin compatibilă cu aceea a unui simplu conducător de turci găgăuzi? Răspunsul negativ se impune evident.

A doua colonizare, în Basarabia

Așadar, adevărul asupra originii găgăuzilor este că au fost turci selgiucizi din Asia Mică (Anatolia) colonizați inițial în nordul Dobrogei la 1263-1264, creștinați în sec. XIV, după 1330-1331, înrudiți mai mult cu pecenegii decât cu cumanii. Cum și turcii otomani au fost o ramură a selgiucizilor, ei au aceiași strămoși: uzii care au ocupat, după 1071, Asia Mică. După cucerirea Dobrogei de către otomani, în sec. XV, găgăuzii au intrat în creuzetul Imperiului otoman multietnic, peregrinând în spațiul pontic și așezându-se uneori alături de localități cumane mai vechi (de pildă, în regiunea Varnei), de cele bulgărești sau românești. Peste tot și-au păstrat cu tenacitate ritul ortodox *(găgăuz* a devenit sinonim cu *creștin)* și limba turcă, chiar dacă uneori foloseau, mai cu seamă în epoca modernă, și limbile neamurilor din jur, îndeosebi bulgara și în mai mică măsură greaca. Cea de a doua colonizare a lor în spațiul românesc a avut loc, masiv, după 1812.

Războaiele ruso-turce din a doua jumătate a veacului XVIII și primele trei decenii ale sec. XIX au favorizat unele emigrări ale bulgarilor și găgăuzilor care sprijiniseră trupele rusești la sudul Dunării și după retragerea acestora se așteptau la represalii din partea turcilor. Ei s-au așezat în Novorosiisk, la gurile Niprului și ale Bugului și chiar în sud-estul Moldovei, în vremea ocupării acesteia de armata rusă, de pildă, în 1787-1791, dar acest fenomen a luat amploare doar după cotropirea Basarabiei de către Imperiul rus în 1812. Tendința autorităților

În p. 64: *vechiul Babadag... și cazarma din acest oraș (gravuri din 1828, de Hector Bearn)*

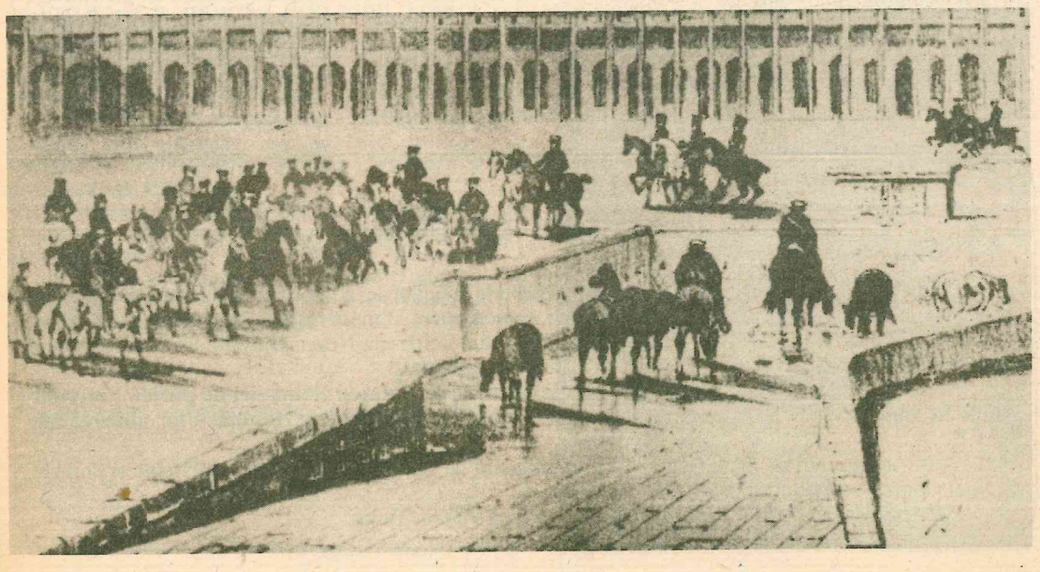

rușești de a coloniza noile teritorii ocupate din Moldova și de la tătari cu supuși otomani, bulgari și găgăuzi, a devenit evidentă încă din timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812. Încă din 1810, 700 de familii găgăuze și bulgare au trecut Dunărea sub oblăduirea armatelor rușești, însă multe s-au întors în locurile natale.

Vreme de peste un veac această tendință s-a menținut, autoritățile imperiale ruse încurajând amestecul bulgarilor cu găgăuzii, trecuți de obicei în statisticile oficiale sub numele celor dintâi (de care îi apropia doar credința ortodoxă), sau cunoscuți sub numele de „găgăuzi bulgari". Prima catagrafie oficială rusească din Basarabia, înregistra la 1817 doar 482 familii „bulgărești", de fapt găgăuzo-bulgare, numărând circa 2 410 oameni (socotind 5 suflete de familie), răspândiți în 12 sate din Bugeac, între Ialpug și Lunga. Pe bună dreptate observa Ion I. Nistor că „penetrația lor masivă în această veche provincie moldovenească nu a început să se producă decât *după* anexarea Basarabiei la Imperiul rusesc".

În 1819, chiar „bulgarii" coloniști arătau împăratului Alexandru I că numărul bulgaro-găgăuzilor se ridica deja la 32 660 de oameni, pentru ca la 1827 catagrafia rusească să înregistreze 38 de noi așezări cu 25 679 de astfel de coloniști în Basarabia. Dincolo de fluctuațiile inerente, creșterea numărului noilor veniți este evidentă. Desființarea raialelor turcești dunărene prin Tratatul de la Adrianopol (1829), retragerea tătarilor din Bugeac, dar mai ales privilegiile imperiale, începând cu cel din 28 decembrie 1819, au deschis calea noilor coloniști. În 1819 aceștia au primit câte 60 desetine de pământ, largi scutiri fiscale vreme de șapte ani, scutirea de slujba militară, autonomie administrativă în patru ocoale (al Prutului, Cahulului, Ismailului și Bugeacului). Firește, moldovenii autohtoni aflați în multe din așezările coloniștilor bulgari și găgăuzi nu se bucurau de astfel de înlesniri. Astfel că după războiul din 1828-1829 numărul bulgarilor și găgăuzilor din Basarabia a ajuns la 47 205 oameni. Efectivul lor a sporit și în timpul războiului ruso-turc din 1853-1854.

Tratatul de pace de la Paris din 1856 lăsa ținuturile Cahul, Ismail și Bolgrad cu 40 de colonii bulgaro-găgăuze în stăpânirea Moldovei, a cărei locotenență domnească s-a grăbit să le recunoască privilegiile date de împărații ruși. În 1874 coloniștii au fost chiar împroprietăriți, statul român scutindu-i pe timp de 10 ani de serviciul militar. Nu e de mirare că în 1897, după catagrafia rusească, în cele trei ținuturi (din 1878 din nou revenite sub stăpânirea Rusiei), se aflau 57 054 găgăuzi (care din 1897 nu au mai fost înscriși împreună cu bulgarii în statisticile oficiale rusești).

Din 1918 și până în 1940, intrați în componența statului român, numărul găgăuzilor din județele Tighina, Cahul, Ismail și Cetatea Albă a sporit, ajungând – după statistica românească din 1930 – la 98 172. Aceeași statistică înregistra însă doar 752 găgăuzi în județul Constanța și 18 în județul Tulcea, urmare a emigrării lor din Dobrogea în sudul Basarabiei. Astfel că astăzi în România găgăuzi au rămas în Dobrogea doar în câteva sate.

După război, în cadrul Uniunii Sovietice, numărul găgăuzilor din R.S.S. Moldovenească a ajuns, în 1959, abia la 95 856 de oameni, după care a crescut sensibil până în 1970, ajungând la 124 902, pentru ca în 1979 să numere 138 000 de oameni.

Până în 1897 autoritățile ruse imperiale nu au deosebit în mod intenționat pe găgăuzi de bulgari, privilegiul de colonizare în Basarabia al celor două etnii din 29 decembrie 1819 fiind emis *„pentru așezarea bulgarilor și altor strămutați peste Dunăre"*. În fapt, atât autoritățile imperiale cât și, ulterior, cele sovietice, susținând pe bulgarii slavi, au încurajat în realitate rusificarea ambelor etnii, cu destul succes, de vreme ce la referendumul din 5 martie 1995 găgăuzii și bulgarii au cerut ca limba oficială a „Găgăuziei" să fie cea rusă!

Pe pământul Dobrogei și al Moldovei din stânga Prutului, găgăuzii au fost un element turc de colonizare, ale căror mișcări inițiale atât din 1263-1264, cât și după 1812 se leagă de istoriile unor imperii apuse. ■

VETERANII LA M.A.E.

Ministrul afacerilor externe, domnul Adrian Severin, a inițiat de la 1 aprilie 1997 o suită de „întâlniri între generații", la care participă veterani, istorici, reprezentanți ai mass-media. Până acum s-au întâlnit cu tinerii diplomați domnii Florin-Grigore Roiu, Romulus Cordescu, Neagu Djuvara, Constantin Arion, Andrei Magheru, precum și doamna Sanda Tătărescu-Negropontes.

Temele dezbătute: **Contribuția diplomației române la trecerea României de partea Puterilor Aliate în anul 1944** și **Activitatea diplomaților veterani și consecințele eliminării lor abuzive din M.A.E.**

Au fost prezenți: domnul Adrian Severin, ministru de stat, ministrul afacerilor externe și domnul Gabriel Gafița, secretar de stat.

Moderatorul ambelor mese rotunde: ambasadorul Valeriu Tudor.

POLONIA, MAI 1926. O LOVITURĂ DE STAT NECESARĂ?

FLORIN ANGHEL

● „Sunt primul mareșal al Poloniei! Fac ce vreau!" ● Ministrul român la Varșovia întrevede „trei formule" ● Comori vechi de sute de ani vândute pe nimic ● Comerț cu funcții ● Război canaliilor și hoților ● Piłsudski despre armata română

În după-amiaza zilei de 12 mai 1926, o primăvară târzie, podul Poniatowski, care leagă centrul Varșoviei de cartierele Rembertóv și Praga, era martorul unei întrevederi deloc obișnuite. Discutau doi oameni de stat: bătrânul președinte legal al statului, Stanisław Wojciechowski, ales în decembrie 1922, în condiții excepționale (după asasinarea primului președinte polon, Gabriel Narutowicz), și mareșalul Józef Piłsudski, creatorul statului, cel care refăcuse Polonia – de la granițe, armată, autorități până la relații externe, retras din toate funcțiile oficiale încă din 1923 și care dusese până atunci o viață liniștită în vila sa de la Sulejówek, la 10 km de Capitală.

„Domnule mareșal, v-ați asumat o responsabilitate teribilă. Guvernul Republicii apără Constituția și nu va ceda în fața rebeliunii Dvs. Vă somez să vă retrageți trupele". „Dragul meu președinte, este prea simplu. Demiteți guvernul Witos și apoi voi vedea..." „Este imposibil, acest guvern este legal". „Atunci, am să-l demit eu, ocupând Varșovia". „Gândiți-vă! Luptați împotriva Constituției!"

„M-am gândit! Sunt primul mareșal al Poloniei! Fac ce vreau!"

Președintele Wojciechowski s-a îndreptat spre palatul Radziwill, reședința primului ministru, și a informat guvernul despre discuția cu Piłsudski. Executivul a dat imediat o proclamație către națiune, în care se anunța instaurarea legii marțiale. La rândul său, mareșalul a părăsit podul Poniatowski și s-a ținut de cuvânt: noaptea, centrul a fost cucerit, iar miniștrii au părăsit palatul Radziwill, refugiindu-se în reședința prezidențială, Belvedere.

În seara de 13 mai, în ultimul comunicat, premierul Wincenty Witos informa că generalii Józef Haller și Jósef Dowbor-Musnicki se vor alătura trupelor generalului Tadeusz Rozwadowski pentru a apăra Belvedere, „simbolul legalității și fidelității față de patrie și Constituție".

Am considerat relevante amintirile ministrului român Alexandru Iakovaky care, sub impresia evenimentelor, reda aspectul Varșoviei: „Băieți și tineri studenți, purtând revolvere și puști, menținеau ordinea în numele lui Piłsudski. Jandarmeria fusese dezarmată, ea colabora însă la menținerea

Mareșalul Piłsudski în 1930

ordinii, împreună cu trupele improvizate de Piłsudski. În seara de 12 mai, comuniștii au încercat să provoace tulburări, dar au fost împiedicați de socialiștii armați"[1].

14 mai dimineața. La nici două zile după discuția de pe malul Vistulei, guvernul și președintele părăseau în grabă palatul Belvedere retrăgându-se la Wilanów (Magazin istoric, nr. 3/1989), fosta reședință regală a lui Jan Sobieski, la mai puțin de 10 km de Capitală. „Pentru a accelera înfrângerea guvernului, sindicatele au proclamat greva generală. De asemenea, lucrătorii căilor ferate au declarat că nici un tren cu trupe de ajutor nu va trece, nota, în continuare, martorul ocular român.

Seara, președintele și guvernul au decis să capituleze: Stanislaw Wojciechowski l-a numit președinte interimar pe mareșalul Seimului Maciej Rataj. Câteva ore înainte de a demisiona, primul ministru Witos a considerat de datoria lui să-și precizeze poziția, printr-o critică dură la adresa rebelilor: „Propaganda criminală făcută de mult timp în rândurile armatei de conspiratori și de tulburători ai ordinii a avut consecințe regretabile. Detașamente militare din unele districte, întrunindu-se lângă Rembertów, instigate cu zvonuri false și induse în eroare de ordine contrafăcute, au încălcat disciplina și au refuzat supunerea față de guvernul Republicii".

În urma negocierilor dintre președintele interimar, Rataj, și mareșalul Piłsudski s-a convenit desemnarea noului premier în persoana lui Kazimierz Bartel, fost ministru în timpul războiului ruso-polon, din 1920-1921, absolvent al Politehnicii din Lvov, doctor al Universității din München și apropiat al mareșalului încă din vremea primei conflagrații mondiale. Bartel a lansat, la 15 mai, primul manifest către țară al noului regim, un discurs în limbaj politic propriu „Guvernul consideră renașterea morală, dezvoltarea Republicii pe respectul dreptului și justiției sociale, pe eliminarea oricărui egoism de partid sau individual nu numai un cuvânt de ordine pentru viitor, dar și prima sa îndatorire în momentul de față".

Un tramvai vopsit în roșu

13 și 14 mai 1926: două zile care au modificat cursul istoriei Poloniei. Întrebarea care se naște automat este: A fost nevoie de ele? Ne-am permite să începem cu o explicație cu tentă psihologică: polonezii recunosc – lucru valabil mai ales în anii de după proclamarea independenței, la 7 noiembrie 1918 – că noul lor stat era ceva cu care se obișnuiau foarte greu. Un mare scriitor, Witold Gombrowicz, rememorându-și copilăria din anii '20, sublinia că „... polonezul nu știe să se poarte cu Polonia", deoarece „Polonia îl stinghereste și-l face artificial, îl intimidează în așa măsură, încât nimic nu-i reușește cum trebuie, îl aduce într-o stare de crispare. Prea vrea să o ajute, prea râvnește să o înalțe".

Câteva aspecte trebuie luate în calcul în încercarea de a răspunde la întrebarea enunțată mai sus: sistemul politic, situația economică, tradiția, diferențele dintre cele trei zone ale Poloniei și, nu în ultimul rând, schimbările externe, noile alianțe și raporturile dintre vecinii statului polon. De la început precizăm că, cel puțin pentru perioada 1926-1930, nu împărtășim optica aproape generală a istoriografiei polone postbelice și a unor autori din Occident, apropiați ai cercurilor varșoviene din ultimii 50 de ani, potrivit cărora în mai 1926 s-a instaurat un regim de dictatură.

Sistemul politic din perioada noiembrie 1918-mai 1926, acceptat de la bun început de toate părțile, a funcționat în condițiile unei democrații parlamentare extrem de liberale. Constituția, adoptată la 17 martie 1921 și inspirată după modelul francez din 1875, stipula că puterea suverană a națiunii era exprimată de Parlament (Seim și Senat). Președintele – ales pe 7 ani de către cele două Camere – avea atribuțiuni limitate; el nu putea dizolva Seimul fără sprijinul a 2/3 din numărul statutar al senatorilor și a jumătate din numărul statutar al deputaților. Guvernul era responsabil față de Seim și era obligat să-și prezinte demisia dacă Seimul i-o cerea. Totodată, Seimul putea cere demisia oricărui ministru.

Ideea întăririi puterii Legislativului în dauna Executivului aparținuse partidelor de dreapta, din cauza temerilor privind instaurarea dictaturii lui Piłsudski. Alegerile generale, după sistemul reprezentativ proporțional, din anii 1919 și 1922, relevaseră instabilitatea guvernamentală, în condițiile unei insuficiente maturizări politice a opiniei publice (îndeosebi în fosta zonă rusească[2]). După 1922, în Seim erau reprezentate 15 partide și coaliții; înainte de mai 1926 camera inferioară a Parlamentului era divizată în 30 de partide distincte. În afara lor, alte 60 de formațiuni politice militau activ, în speranța obținerii unor mandate.

Clivajul dreapta/stânga se exprima mai ales în chestiunile esențiale ale statului. În plan social, spre exemplu, se desfășura eternul conflict între proprietari și neproprietari. În planul elitelor politice, societatea polonă se

[1] Arhiva Ministerului afacerilor externe, Fond Polonia vol. 16, raport din 14 mai 1926, pentru ministrul de externe I. Mitilineu.

[2] Se știe că în 1795, după înfrângerea răscoalei lui T. Kósciuszko (*Magazin istoric*, nr. 12/1976), Polonia dispăruse ca stat de pe harta Europei, fiind divizată – de data aceasta, după alte două împărțiri – între Prusia, Austria și Rusia.

prezenta profund divizată între doi poli: Roman Dmowski și Józef Piłsudski. Dmowski, reprezentantul mentalității din fostele provincii germane, considera independența un obiectiv ultim, și nu o necesitate imediată. El era convins că o națiune nu este demnă de a fi independentă atâta vreme cât resursele sale materiale și spirituale nu îi sunt suficiente. Dmowski, considera catolicismul un atribut esențial al identității polone, vedea în Germania adversarul principal al țării sale.

Piłsudski, în schimb, purtător de cuvânt al zonelor de răsărit, din fosta posesiune rusească, avea o mentalitate de luptător, credea că independența națională este condiția prealabilă esențială a tuturor activităților politice eficiente. Catolic prin naștere, dar indiferent în materie de religie, el devenise protestant prin căsătorie. Pentru Polonia, considera Piłsudski, adevăratul pericol venea dinspre răsărit. Vechi socialist, refuzase cu indignare orice influență comunistă. În primele luni după independență, în condițiile în care o delegație insistase să i se adreseze cu apelativul „tovarășe", răspunsese violent: „Domnilor, eu nu sunt tovarășul vostru. Noi am avut la origine aceeași direcție și ne-am urcat în același tramvai vopsit în roșu. Eu am coborât la stația «Independență». Voi veți continua călătoria până la stația «Socialism». Gândurile mele bune vă vor acompania, dar... mie adresați-vă cu «domnule»".

Piłsudski condusese Polonia în calitate de „naczelnik panstwa" (șef al statului) până în decembrie 1922, când Seimul alesese primul președinte al țării, pe Gabriel Narutowicz. Pentru că era candidatul stângii, dar mai ales pentru că primise voturile parlamentarilor minorităților etnice (în special evrei), Narutowicz a fost asasinat, câteva zile mai târziu, de către un fanatic naționalist.

Nevoia de un Mussolini

Instabilitatea guvernamentală a caracterizat cei 7 ani de guvernare a „seimocrației". Din noiembrie 1918 până la 14 mai 1926 s-au succedat 15 guverne, cu mențiunea că doar unul dintre ele a funcționat mai mult de un an: al lui Wladyslaw Grabski, 19 decembrie 1923-14 noiembrie 1925. Exceptând guvernarea socialistului Moraczewski (18 noiembrie 1918-16 ianuarie 1919), toate celelalte au aparținut partidelor de dreapta sau coalițiilor în care dreapta avea preponderență.

Formula cea mai hibridă a constituit-o guvernarea contelui Aleksander Skrzyński (20 decembrie 1925-10 mai 1926); erau prezenți în acest guvern partizani ai mareșalului (precum Jedrzej Moraczewski sau generalul Lucjan Żeligowski), dar și critici perseverenți ai lui (Jerzy Zdziechowski).

Eșecul acestui cabinet a dovedit amploarea crizei sistemului guvernărilor constituționale. Ea a fost înțeleasă atât la stânga cât și la dreapta. Wincenty Witos, liderul unui partid țărănesc, premier în timpul loviturii de stat, atrăgea atenția încă din ianuarie 1925: „Constituția noastră a mers prea departe în liberalismul ei, mai departe decât în orice alt stat european" și totodată că „legislația noastră socială nu este capabilă să-și găsească propriile limite. În Polonia, toată lumea munceste cât mai puțin posibil". Liderul dreptei tradiționale, Roman Dmowski, scria în jurnalul său, în decembrie 1925: „Ideea unei dictaturi nu mă mai revoltă. Dacă am avea un om care să fie măcar la jumătatea lui Mussolini, dacă am putea crea măcar jumătatea organizației fasciștilor, aș fi de acord cu o dictatură în Polonia".

În problema esențială a acestui demers – poate reprezenta ideologia totalitară sau autoritară un principiu politic serios și constructiv? – am făcut din nou apel și la martorul român al evenimentelor, ministrul la Varșovia, Iakovaky. El explica, în preajma loviturii de stat, că ar mai fi rămas „trei formule" pentru salvarea Poloniei. Prima, și cea mai importantă: dictatura, „o soluție care cadrează mai mult cu spiritul timpului și cu deznădejdea pe care o resimte lumea"; a doua: un Directorat în trei, compus din cei mai importanți lideri poloni (Roman Dmowski, Piłsudski și Witos); și, cel mai puțin de dorit, o nouă coaliție guvernamentală, precum cea a contelui Skrzyński, cu condiția ca cele trei personalități politice să dețină portofolii importante.

Formarea cabinetului Witos, la 10 mai 1926, a fost percepută de către partidele de stânga și de adepții lui Piłsudski drept o „provocare", începutul „atacului dreptei asupra Constituției". Discursul fulminant al noului premier („Guvernul a fost creat pentru întreaga țară, și nu pentru partidele politice") a declanșat, de fapt, luptele de stradă.

Evenimentele din mai 1926, care au inaugurat regimul Sanacjei (asanarea), au fost

provocate de neputința decizională a Executivului, defărâmițarea politică extremă, luptele violente din viața politică, corupție, îmbogățirea oneroasă a numeroși parlamentari, divergențele dintre liderii și partidele celor trei Polonii, fixația dreptei de a bara calea mareșalului spre funcții de decizie în armată și în stat. Toate acestea, asociate credinței sincere a lui Piłsudski și a unei majorități confortabile a opiniei publice în mitul „salvatorului Patriei".

În concepția lui Piłsudski o societate era puternică numai liberă și numai un individ puternic putea înțelege datoriile sale față de societate. O autoritate supremă și respectată în stat trebuie să aibă în vedere, pentru funcționarea mecanismelor, trei elemente: economia, armata și diplomația.

În perioada Sanacjei (1926-1939) nu puține au fost încercările de a explica necesitatea loviturii de stat prin dezastrul economic în care s-ar fi aflat Polonia în urma conjuncturii internaționale și a instabilității interne. Un adept al regimului, reputat profesor la Universitatea din Cracovia, A. Krzyzanowski, sintetizase cel mai bine acest lucru în formula: „Politicile fiscale inepte i-au pavat drumul spre putere mareșalului".

Într-adevăr, cel puțin până la începutul anului 1926, Polonia a fost confruntată cu cea mai gravă criză economică din istoria ei: lipsa monedei naționale (până în 1924), distrugerile războiului, dezorganizarea, tensiunile vamale cu Germania, conflictele armate au fost doar câțiva factori care au favorizat-o. Economiștii au înregistrat, în 1923-1924, situații paradoxale: creșterea producției, a exportului, a finanțării externe și, simultan, devalorizarea continuă a mărcii polone. Recesiunea industrială a debutat în toamna lui 1923, după boom-ul inflaționist din primăvara aceluiași an, și a avut drept cauze principale hiperinflația din Germania și scăderea cererii de bunuri. Abia în februarie 1926 se înregistra, pentru prima dată, o încetare dar continuă creștere a producției industriale, debutul anului 1926 fiind socotit de economiști drept „perioadă de depresiune post-recesiune".

Spre finele lui 1923 situația în orașele polone era atât de deprimantă încât un călător român ajuns la Varșovia relata uluit că aici „obiectele cele mai ieftine sunt bijuteriile scumpe, diamantele". Explicabil, pentru că „vechile familii de nobili și bogătași au trebuit să-și vândă obiectele inutile ca să aibă ce mânca... În Varșovia, comori adunate cu trudă timp de sute de ani sunt vândute pe nimic anticarilor, în zile de disperare".

Guvernul de dreapta al lui Wladyslaw Grabski (1923-1925) a inițiat reforma economică prin refacerea tezaurului statului, introducerea zlotului și înființarea Băncii Poloniei (Bank Polski), așa încât, din aprilie 1924, un zlot putea fi schimbat pentru 1,8 milioane mărci polone. Reforma, esențială pentru un stat care nu avusese până la acea dată monedă națională și bancă națională, a fost continuată și de guvernul Skrzyński, prin ministrul de finanțe Jerzy Zdziechowski. Creșterea prețului la produsele industriale, un program de încurajare a exportului, reducerea cheltuielilor bugetare pentru apărare, poliție și administrație publică au dus, la începutul anului 1926, la scăderea șomajului (300 000 persoane în decembrie 1925) și la o rată favorabilă de schimb zlot/dolar (7,51).

Doar un „salvator"...

În mai 1926, datorită reformelor operate de guvernele de dreapta, criza economică fusese atenuată, deși nu depășită: o soluție ar fi fost un buget echilibrat, care să încurajeze unele sectoare. Dar Legea bugetului nu putea fi adoptată în Seim, datorită divergențelor dintre partide; rezolvarea găsită de ministrul finanțelor a fost aceea a *bugetelor lunare* cu care însă nici un stat nu poate funcționa normal și care nu permite o perspectivă.

Devalorizarea zlotului (începută după iarna 1925/26), incertitudinea și confuzia care puneau stăpânire pe opinia publică din cauza incapacității guvernului de a rezolva pe termen lung problemele economice au generat chinuitoarea întrebare: după câțiva ani de imense sacrificii oare totul fusese în van? Încrederea în Seim s-a diminuat. Doar un „salvator" mai putea renaște Polonia.

Adept al autorității și al eliminării controlului civil, Piłsudski a hotărât să intervină radical. „Statul – arăta mareșalul – are două funcții esențiale: armata și politica externă. Aceste două funcții nu pot fi la cheremul fluctuațiilor rezultate din luptele între partide".

Lovitura de stat a semnalat începutul crizei sistemului democrației parlamentare în Europa central-orientală. Rădăcinile ei trebuie căutate și în evoluția elitelor militare polone în perioada următoare obținerii independenței. În conducerea armatei existau cel puțin trei grupări. Prima – și cea mai importantă – era reprezentată de ofițerii fostei Legiuni a lui Piłsudski și ai Organizației Militare Polone (Polska Organizacja Wojskowa–P.O.W.). Era adepta separării complete a serviciilor civile de cele militare, cea mai activă susținătoare a loviturii, corpul ei ofițeresc provenind din armata țaristă.

A doua grupare își avea obârșia în fosta Polonie austriacă și sprijinea o politică ultraliberală și de apropiere de Viena. Ea îl avea alături pe președintele Republicii, Stanislaw Wojciechowski și cercul ofițerilor din Polonia prusacă.

În fine, o a treia grupare era concentrată în jurul generalului Wladyslaw Sikorski, șeful Departamentului Militar al

Comitetului Național Suprem din Galiția și principalul adversar al lui Piłsudski. Există dovezi că Sikorski era și șeful organizației „Honor i Ojczyzna", structurată după model masonic.

Se mai poate fără bici?

Convins că regimul parlamentar-constituțional instaurat după alegerile din 1922 avea în structură oameni responsabili moral pentru asasinarea președintelui Narutowicz, Piłsudski a demisionat, în mai 1923, din toate funcțiile militare deținute. Miniștrii de război ai guvernelor de dreapta, generalii Szeptycki și Sikorski, s-au străduit să stabilească legături între mareșal și doi foști ofițeri din P.O.W., Wacław Baginski și Stanislaw Wieczorkiewicz, arestați pentru acuzația de spionaj în favoarea Rusiei Sovietice. Cei doi generali au formulat și proiecte de reformă a instituțiilor militare, care să permită subordonarea Statului major și a Consiliului de război unui control civil, reprezentat de deputații Seimului și de ministrul de război. Evident, Piłsudski și adepții lui au respins aceste soluții, făcând presiuni energice asupra președintelui Wojciechowski, pentru a se obține anularea lor.

Contele Skrzyński, prim-ministru între noiembrie 1925 și mai 1926, l-a numit pe unul dintre cei mai fideli susținători ai lui Piłsudski, generalul Lucjan Zeligowski, în funcția de ministru al apărării. Premierul a inițiat și negocieri cu rebelul: la o întrevedere la Belvedere, la care au participat președintele, primul ministru și titularul de la război (la 21 aprilie 1926), mareșalul a „avertizat" că „nu îl va tolera pe general Sikorski în nici o funcție, nici în instituțiile centrale ale armatei, nici ca ministru de interne".

Wincenty Witos, care a format guvernul la 10 mai 1926, nu a ținut seama de amenințări și l-a numit în funcția de ministru de război pe generalul Juliusz Malczewski, oponent deschis al mareșalului și adeptul proiectelor de reformare ale generalului Sikorski. Această mutare extrem de curajoasă a permis fanaticilor partidelor de dreapta să atace reședința lui Piłsudski de la Sulejowek, în noaptea de 10 spre 11 mai. Drept răspuns, acesta a apelat la sprijinul soldaților din cazarma Rembertów, pe care l-a obținut imediat.

În dimineața următoare, *Kurjer Poranny* a publicat unul dintre cele mai violente atacuri ale mareșalului, în fapt o declarație de război. „Witos – spunea el – este cunoscut în istoria statului mai ales prin atitudinea lui lipsită de scrupule față de funcțiile statului". Articolul îi acuza pe ultimii miniștri de război că dăduseră dovadă de „conștiințe flexibile și capabile de a face comerț cu funcții și ranguri, în folosul unuia sau altuia dintre partide, al diferiților deputați și al diferiților oameni de afaceri agreați".

Mareșalul, cu puțin timp înaintea morții, înconjurat de nepoții săi (p. 71), *alături de familia regală a României: cu regele Ferdinand, pe care îl decorează, și cu regina Maria*

Lipsa unității depline a statului polon până la 1926 a contribuit și ea la starea de criză. În vestul și nordul țării, fostă posesiune germană, în plan politic partidele de stânga aveau o slabă reprezentare. Infrastructura excelentă – este de ajuns să privim o hartă a căilor ferate polone – publicațiile, nivelul ridicat de cultură, starea materială vizibil mai ridicată au convins populația acestor regiuni să respingă de la bun început orice fel de experiențe sociale și politice. Piłsudski nu era deloc popular acolo. La Katowice, spre exemplu, locuitorii s-au opus proiectului de ridicare a unei statui a mareșalului. În sud și sud-est, fosta zonă austriacă, în condițiile în care aici funcționau singurele

universități polone (Cracovia și Lvov), spiritul liberal era dominant. Elita intelectuală, funcționarii publici proveneau cu precădere din acest spirit. Aici nu pierise încă ideea federalizării Europei centrale sau chiar a creării unui bloc catolic european. Regimul parlamentar-constituțional avea în Galiția drept susținători o opinie publică bine informată, bine instruită și cu o îndelungată experiență politică și decizională.

În est (Kresy) și regiunea centrală (Varșovia, Łódź), foste posesiuni rusești, totul pornea de la o stare materială precară pentru majoritatea populației, de la o rețea de drumuri și căi ferate redusă la minimul necesar. Acest spațiu era unul al contrastelor: o influență socialistă, simultan cu puterea de decizie foarte mare a vechilor familii nobiliare – ambele extreme sprijinind și participând la regimul instaurat în mai, o aplicare inconsecventă a reformei agrare (pentru avantajarea marii proprietăți), paralel cu extinderea ideologiilor egalizatoare și anarhiste și cu o insuficientă cultură politică.

În acest spațiu al pogromurilor și războaielor nedeclarate cu ucrainenii, în care mare parte a populației nu știa nici măcar de ce naționalitate este, numai religia diferența. La Wilno, la Varșovia și Tarnopol ideea personajului salvator al polonimii era atotprezentă, iar Piłsudski devenise de mult o legendă. Fosta Polonie rusească a fost, de altfel, aproape singura zonă care a susținut, de la bun început, lovitura de stat. Nici la Cracovia și nici la Poznań mareșalul nu ar fi putut rosti un discurs precum cel ținut în mai 1926, în Seim, la Varșovia și care suna cam așa: „Aș putea să-mi bat joc de voi toți, dar vreau să mai fac încă o încercare, să văd dacă Polonia se mai poate guverna fără bici... Am declarat război canaliilor, lichelelor și hoților și în această luptă nu eu voi sucomba".

Prețuire pentru familia regală română

Polonia pe care o doreau locuitorii din vest semăna cu cea inspirată de Dmowski și Paderewski, era Polonia bine educată (în Silezia analfabetismul era doar de 1%, în comparație cu media generală pe țară, de 56%). Catolicismul era deosebit de bine conturat organizatoric, în condițiile în care clerul provenea, în majoritate, din rândul etnicilor germani, iar colaborarea cu Biserica protestantă devenise o amenințare națională.

În problema reconstrucției statului, Piłsudski nu a făcut apel neapărat la Biserică. A colaborat deseori cu liderii evreilor și ucrainenilor, dar a avut în vedere alte coordonate: vecinătatea cu cele două mari puteri, problema socialismului și a revoluției bolșevice, lupta pentru independență, împărțirea societății polone, minoritățile etnice și evoluția partidelor politice. Susținut inițial de mareșal, socialismul a fost doar un pretext și nicidecum o ideologie a noului regim.

Ideea echilibrului între cele două mari puteri vecine a reprezentat o constantă a diplomației polone imediat după renașterea Republicii. Toate guvernele, după Tratatul de la Riga (martie 1921) cu Rusia, au optat și respectat această strategie. În relațiile externe, tradiția celor trei regiuni polone își spunea cuvântul: locuitorii din Poznania, Pomerania și Silezia doreau relații restrictive cu Berlinul, în timp ce foștii cetățeni ai Imperiului rus au sprijinit formula pilsudskistă a federației cu Lituania, iar când ideea s-a dovedit depășită au militat pentru o politică corectă, dar nu apropiată, de Soviete.

Relațiile cu România s-au bucurat de interes din partea mediilor politice. Existau, însă, serioase divergențe și în această problemă. Influentul grup conservator de la Wilno (condus de Stanislaw Cat) considera nefolositoare și periculoase legăturile cu Bucureștiul. Mareșalul, la rândul său, avea o prețuire aparte pentru perechea regală română (regele Ferdinand și regina Maria) și credea în necesitatea și viitorul alianței bilaterale strategice. Ca militar însă s-a exprimat defavorabil: ambasadorului francez la Varșovia îi declara că nu dorea să antreneze Polonia în complicațiile din Balcani, pentru că avea puțină încredere în armata română.

Ultimul an al guvernărilor seimocrației, 1925-1926, a fost unul hotărâtor în evoluția geopoliticii central-europene, în care Polonia avea un loc aparte. Tratatul de la Locarno nu numai că nu a dat garanții efective în ceea ce privește respectarea frontierelor versailleze, dar a declanșat patimi politice fără egal în cercurile varșoviene și a semnalat începutul decăderii relațiilor privilegiate cu Parisul.

Totodată, reînnoirea tratatului sovieto-german, în aprilie 1926, a pus guvernul de la Varșovia într-o situație strategică imposibilă; răcirea legăturilor cu puterile occidentale și înțelegerea dintre cei doi vecini au revelat un adevăr teribil: lipsa alianțelor fundamentale în contextul unei politici interne haotice.

A fost necesară lovitura de stat? Dacă luăm în calcul puternica criză de autoritate, problemele economice și necesitatea unificării depline a statului, răspunsul poate fi pozitiv. În același timp însă ridiculizarea vieții parlamentare, a mecanismelor politice democratice și instituirea guvernărilor autoritare nu au rezolvat decât în parte insuficiențele structurale. În cele două decenii, Polonia (ca și România Mare, de altfel) nu a beneficiat de *timpul necesar* unei organizări viabile. ■

ENCICLOPEDIE A ARTEI BISERICEȘTI

În timpul dictaturii ateiste, paginile **Magazinului istoric** au fost deschise în mod constant istoriei vieții bisericești a românilor, tradițiilor străvechi ale creștinismului pe aceste pământuri.

Sub diferite forme, într-o vreme când politica oficială era de minimalizare a rolului Bisericii în istoria noastră, revista a îndepărtat vălul uitării de peste multe momente semnificative și personalități eminente ale Ortodoxiei de la noi.

În ani când cu greu se putea răspândi lumina vechilor noastre tradiții spiritual-creștine, publicațiile fiind împiedicate să acorde spațiile cuvenite acestor comori de cuget, simțire și lege străbună, **Magazinul istoric,** prin larga sa răspândire, a izbutit să le popularizeze în cele mai felurite rânduri de cititori.

După 1990, revista și colaboratorii ei, eliberați de opreliștile ideologiei ateiste, realizează acum în deplină libertate ceea ce până atunci se făcea cu fel și fel de subterfugii.

Au putut astfel cei care urmăresc revista să afle despre bisericile distruse în anii dictaturii, despre jertfele fraților noștri întru Hristos pentru apărarea credinței străbune, despre râvna cu care românii din Basarabia și Bucovina și-au apărat Biserica și Limba strămoșească, despre persecuțiile la care erau supuși monahii.

Ne bucurăm să întâlnim un atât de bogat material ilustrativ color preluat din tezaurul de frumos și aleasă simțire al Bisericii. De la icoanele unor neștiuți zugravi cu dragoste de Dumnezeu, la creații de seamă ale unor mari pictori, **Magazin istoric** a oferit cititorilor săi o binevenită enciclopedie a artei bisericești, atât de bogată în tradiții și minunate realizări la noi românii.

Magazin istoric a fost singura publicație care, în decembrie anul trecut, a publicat, în culori, proiectul de icoană a Sfântului mitropolit Petru Movilă al Kievului și a toată Ucraina. În cadrul festivităților de la Kiev din 14-15 decembrie 1996, prilejuite de canonizarea Sfântului mitropolit Petru Movilă, la care am adus cinstirea Bisericii Ortodoxe Române, am oferit Prea Fericitului Vladimir, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ucrainene, și nr. 12/1996 al revistei cu articole despre sfântul canonizat. Astfel, **Magazin istoric** a fost prezent, ca și cu alte prilejuri, la o mare sărbătoare și a Bisericii noastre.

Buna colaborare a noastră cu revista se vădește și în cadrul Comisiei Naționale Române de Istorie Ecleziastică Comparată, despre ale cărei lucrări **Magazin istoric** își informează cu regularitate cititorii.

La cele trei decenii de viață pe care **Magazin istoric** le împlinește adresăm arhiereștile noastre binecuvântări și cordiale hiritisiri.

NESTOR, Mitropolitul Olteniei,
membru de onoare al
Academiei Române

FOUAD AL BITTAR, ambasador extraordinar și plenipotențiar al statului Palestina

La început, aș dori să vă spun că primele contacte între România și Organizația pentru Eliberarea Palestinei au avut loc în 1972, timp în care chiar unele țări arabe evitau discuțiile despre recunoașterea O.E.P.-ului.

După întâlnirea la vârf a conducătorilor țărilor arabe care a avut loc în Maroc, în 1973, unde O.E.P.-ul a fost recunoscut ca unic reprezentant legitim al poporului palestinian, România a fost printre primele țări care a recunoscut O.E.P.-ul și în 1974 a fost deschisă la București o reprezentanță diplomatică a O.E.P.

Această recunoaștere a făcut ca România să joace un rol diplomatic deosebit și nemaiîntâlnit la nivel internațional, mai ales că România a fost singura țară între fostele țări socialiste care a avut relații diplomatice cu ambele părți ale conflictului din Orientul Mijlociu, Palestina și Israel.

Acest echilibru în relațiile diplomatice a dus la o elasticitate și eficiență a acțiunilor diplomatice românești, O.E.P. și țările arabe au sprijinit acest rol, iar majoritatea țărilor lumii l-au salutat.

Îmi face mare plăcere să menționez aici că România a fost printre primele țări ale lumii care a chemat la organizarea unei conferințe internaționale sub egida O.N.U. pentru găsirea unei soluții juste și pașnice a problemei Orientului

Mijlociu şi miezul ei, cauza palestiniană.

Din partea noastră, am acţionat pentru întărirea relaţiilor de prietenie şi cooperare între România şi lumea arabă, fapt care a condus la creşterea schimburilor economice, comerciale şi culturale dintre cele două părţi.

În 1987 şi în urma declaraţiei de independenţă, decizie adoptată de Consiliul Naţional Palestinian (Parlament), România a recunoscut statul palestinian şi a ridicat nivelul reprezentanţei la ambasadă, lucru care a avut un puternic ecou în sufletele palestinienilor. De atunci acţionăm pentru întărirea şi dezvoltarea relaţiilor diplomatice cu România prietenă, având în vedere şi faptul că România joacă un rol foarte important la nivel internaţional, mai ales pentru depăşirea obstacolelor din faţa procesului de pace în Orientul Mijlociu. De asemenea, mai acţionăm şi pentru a încuraja oamenii de afaceri palestinieni să investească în România.

Sunt mândru să vă spun că România are mai mult de 5 000 de purtători de cuvânt în Palestina, iar aceştia, în majoritatea lor, sunt medici şi ingineri palestinieni care au absolvit instituţiile şi universităţile româneşti şi mulţi dintre ei au primit funcţii importante în cadrul Autorităţii Naţionale Palestiniene şi acţionează în sensul întăririi relaţiilor dintre poporul român şi poporul nostru.

Nutrim un respect deosebit faţă de România şi sperăm că bunele relaţii existente până acum vor continua şi vor fi îmbunătăţite în viitor.

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

● **Nicolas M. Nagy-Talavera – O ISTORIE A FASCISMULUI ÎN UNGARIA ŞI ROMÂNIA** (traducători: **Măriuca Stanciu** şi **Ecaterina Geber**).

Editura Hasefer, Bucureşti, 1996, 530 pp., 9 000 lei: istoria mişcării fasciste în Ungaria şi România, într-o interpretare comparativă, editată cu sprijinul Consiliului pentru minorităţile naţionale al guvernului.

● **Petre Ţurlea – IP ŞI TRĂZNEA. ATROCITĂŢI MAGHIARE ŞI ACŢIUNE DIPLOMATICĂ ROMÂNEASCĂ.**

Editura enciclopedică, Bucureşti, 1996, 596 pp.: volumul, apărut în Colecţia „Biblioteca de istorie contemporană a României", coordonată de **George G. Potra** şi editat cu sprijinul Ministerului cercetării şi tehnologiei, cuprinde un studiu introductiv consacrat evenimentelor din perioada septembrie-decembrie 1940 şi numeroase documente referitoare la acţiunile diplomatice ale României menite să prezinte opiniei publice internaţionale situaţia românilor din teritoriile vremelnic ocupate de trupele horthiste.

● **Cristia Maksutovici – RELAŢIILE ROMÂNO-ALBANEZE. 1990-1996 (Cuvânt înainte** de prof. **Gheorghe Micu).**

Uniunea culturală a albanezilor din România, Bucureşti, 1997, 128 pp. cu ilustr., 5 000 lei: dezvoltarea relaţiilor dintre cele două ţări după înlăturarea regimurilor totalitariste.

● **Dumitru Preda – GENERALUL HENRI ŢIHOSKI. UN EROU AL ROMÂNIEI MARI.**

Editura militară, Bucureşti, 1996, 160 pp. şi 8 pl. ilustr., 8 000 lei: o dreaptă restituire a memoriei unuia dintre eroii Războiului de întregire a românilor, ajuns ulterior şi ministru al apărării.

● **Ion Bălan, Ancu Damian – VLAŞCA. 1916-1918 (Cuvânt înainte** de col. **Aurel Ciumberică).**

Bucureşti, 1996, 220 pp., 3 000 lei: lucrare realizată de Direcţia judeţeană Giurgiu a Arhivelor Naţionale, cu sprijinul Inspectoratului de Poliţie Giurgiu şi al Muzeului „Teohari Antonescu", pentru a marca 80 ani de la intrarea României în primul război mondial.

● **Thomas Buerghenthal, Renate Weber – DREPTUL INTERNAŢIONAL AL DREPTURILOR OMULUI.**

Editura All, Bucureşti, 1996, 228 pp.: lucrarea descrie sistemele internaţionale, fiind bogată în referinţe cazuistice.

● **Ştefan Naciu – JURNAL ELECTORAL.**

Editura 100+1 Gramar, Bucureşti, 1996, 174 pp., 4 800 lei: campaniile electorale în societăţile post-totalitare din România, Polonia, Republica Moldova, Ungaria, Macedonia (FYROM), Bulgaria şi implicarea Radiodifuziunii publice.

● **CODRUL COSMINULUI.**

Serie nouă, nr. 2(12)1996, 837 pp.: solidul tom al **Analelor ştiinţifice de istorie** publicat de Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava reuneşte studii şi articole consacrate cu precădere istoriei Bucovinei, din cele mai vechi timpuri şi până astăzi.

● **ROMANIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL AFFAIRS.**

Volume II, nr. 3/1996, 151 pp.: publicaţia, editată de Institutul român pentru studii internaţionale, consacră această apariţie conceptului de securitate democratică.

● **CHEMAREA CREDINŢEI.**

28 pp.: ediţie specială a revistei pentru copii editată de Patriarhia Ortodoxă Română pentru copiii Mitropoliei Basarabiei, cu ocazia Sfintei Sărbători a Naşterii Domnului.

LA MASĂ CU REGII

„De când există cultura, oamenii au preferat mâncarea bună, în privinţa aceasta apărând mari diferenţieri. Poeţi şăgalnici au mers chiar până la a numi arta culinară mama oricărei culturi.

La curţile marilor potentaţi, începând cu faraonii, bucătarii erau la mare cinste. Alături de şeful brutarilor şi de şeful paharnicilor, se va fi aflat desigur şi şeful bucătarilor". Cu aceste fraze debutează capitolul Despre arta culinară a grecilor din epoca târzie **din lucrarea** Artă şi istorie **(vol. II), a celebrului istoric, istoric al culturii şi al artei Jacob Burckhardt (1818-1897).**

Cum era de aşteptat, interesul pentru o masă bună nu s-a pierdut de-a lungul vremii. Dimpotrivă. În urmă cu patru ani, în iarna anului 1993, la Versailles a avut loc o expoziţie cu titlul Versailles et les tables royales en Europe **(Versaillesul şi mesele regale în Europa), care, în ambianţa europeană a veacurilor XVII-XIX, descria cu lux de amănunte îndeosebi mesele suveranilor francezi ai epocii, de la Ludovic XIV la Napoleon III.**

La micul dejun – o cană cu supă

Grandioasa scenă versailleză, creată de Regele Soare pentru a-şi ilustra maiestatea, a făcut din momentul mesei o ocazie deosebită în etalarea grandorii. Sub aspect ceremonial, mesele suveranului din timpul zilei nu aveau toate aceeaşi importanţă. Dimineaţa, la micul dejun, în cursul ceremoniei deşteptării, care reunea un mare număr de curteni, monarhul obişnuia să bea o cană cu supă. Pe la ora 13, el lua prânzul, ce era relativ simplu. Mânca tot în prezenţa supuşilor, dar ritualul nu era prea complicat, de aceea se numea *Petit Couvert* (Tacâmul Mic). După-amiază, regele lua numai o gustare, cina reprezentând un moment important în viaţa de la Curte. Ludovic XIV cina în acord cu riguroasa etichetă a aşanumitului *Grand Couvert* (Tacâmul Mare). Se aşeza la masă în jurul orei 10 seara, de obicei singur, căci numai un membru al familiei regale putea să se bucure de marea onoare de a împărţi momentul cu monarhul. Ceremonia avea loc în prima antecameră a apartamentului regal, dat fiind că în acea vreme nu exista o sufragerie propriu-zisă.

Ritualul „Marelui Tacâm" era condus de un *maître d'hôtel,* supervizorul tuturor operaţiunilor. Monarhul era servit de *officiers de bouche* (stolnici), alţi curteni ocupându-se de băuturile regale. Ei se numeau *officiers du gobelet* (paharnici). Mai mulţi servitori ofereau monarhului şi invitaţilor săi paharele, cănile şi celelalte recipiente pentru apă şi vin, aflate pe o mică masă alăturată.

O ordonanţă din 1681 descria în detaliu ceremonialul de desfăşurare a mesei regale: „Gentilomul de serviciu ia primul fel de mâncare; al doilea este luat de către *contrôleur* (cel însărcinat cu gustarea felurilor de mâncare regale, din motive de securitate); ceilalţi stolnici duc restul. În această ordine, *maître d'hôtel,* cu bastonul de comandă în mână, semn al funcţiei sale, merge în fruntea defilării, precedat la câţiva paşi de aprodul mesei, care poartă o torţă. Bucatele regeşti sunt

În imagine: grup central pentru masă, realizat în 1855 din bronz şi bronz galvanizat, pentru împăratul francez Napoleon III.

Ceremonia încoronării lui Ludovic XVI la Reims, în 1775

însoțite de trei gărzi de corp, cu armele la umăr…"

Ordinea de prezentare a bucatelor, diferită de cea actuală, era așa-numitul serviciu *à la français*. Fiecare mâncare avea în componență patru „servicii". Un „serviciu" consta într-un ansamblu de câteva feluri de mâncare prezentate la masă, în același timp. Primul era format din supe și antreuri; al doilea, din diferite feluri de carne și pește; al treilea din așa-numitele mezeluri, care erau foarte variate, foarte deosebite de ceea ce astăzi cunoaștem sub acest nume și, la sfârșit, fructe și prăjituri.

Din tot ceea ce i se prezenta, regele alegea după gustul său. Multele bucate care prisoseau (căci masa regală trebuia să fie întotdeauna o manifestare a bogăției și puterii suveranului) reveneau ulterior curtenilor și servitorilor celor mai apropiați.

Prânzurile, dar mai ales cinele, erau plăcute și datorită muzicii. Sunt faimoase simfoniile pe care compozitorul Michel-Richard Delalande le-a creat pentru aceste ocazii, intitulate *Symphonies pour les Soupers du Roy*. Ani în șir regii Franței – mai întâi Ludovic XIV, apoi Ludovic XV – au cinat în ritmul acestor compoziții.

Și mai solemne erau marile banchete desfășurate cu ocazia unor sărbători importante. De pildă, ospățul din 28 iulie 1674, organizat pentru a marca o victorie a lui Ludovic XIV, și anume, cucerirea provinciei Franche-Comté, câteva sute de ani posesiune spaniolă.

Ludovic XV gătea

În toiul acestor complicate ceremoniale, Ludovic XIV se fălea cu marea-sa poftă de mâncare. Prințesa palatină, cumnata monarhului și o mare maestră în redactări de texte, își amintește că-l văzuse pe rege mâncând frecvent „patru mari farfurii cu supe diferite, un fazan întreg, o potârniche, un castron mare de salată, două felii mari de jambon, miel în sucul lui, aromat cu usturoi, un platou bun de prăjituri și apoi mai mânca fructe și ouă fierte tari".

Ludovic XIV avea o pasiune pentru mazăre, care a ajuns foarte la modă în rândurile înaltei societăți franceze din acea vreme. Era, de asemenea, mare amator de fructe. Prefera căpșunile și smochinele, de aceea ordonase să fie cultivate în grădinile de zarzavat din spațiile verzi ale Versaillesului. Pentru a servi fructele proaspete, la masa regală au apărut vase noi și elegante: fructierele.

Regele folosea o veselă de metal prețios – aur sau argint. Deosebite erau cutiile pentru șervete de masă, sare și mirodenii, care aveau însă și o importantă valoare simbolică tradițională. Nu se păstrează însă până astăzi nici o piesă, deoarece monarhul a ordonat să fie topite în 1709, pentru a finanța conflictul ce a umbrit sfârșitul domniei sale. Războiul de succesiune la tronul Spaniei (1701-1714), în urma căruia a venit la domnie Filip V.

Spre deosebire de Ludovic XIV, Ludovic XV nu era atât de dispus de a se supune rigorilor strictei etichete de la Curte. În timpul domniei sale, ceremoniile zilnice au fost limitate. Cum nu-i plăceau mesele în public, sub privirile numeroșilor curteni, a dat ordin ca „Grand Couvert" să nu aibă loc decât de două ori pe săptămână. În zilele în care nu realiza ceremonia publică, regele cina în intimitate, cu un grup de prieteni și prietene, dintre care nu lipsea favorita „de serviciu". În acest scop, suveranul a cerut să fie

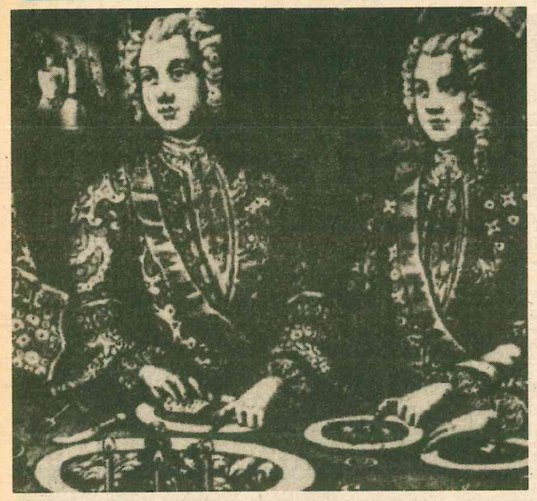

Comeseni la curtea Franței

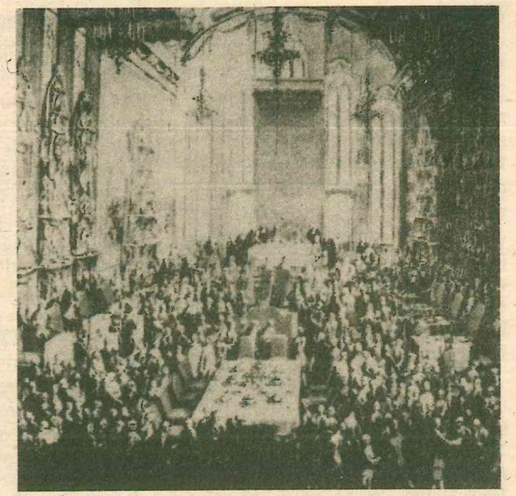

Pictură de Martin van Meytens, reprezentând banchetul încoronării împăratului Iosif II

amenajate în camerele sale private două sufragerii – una de vară și alta de iarnă –, iar din dorința de a face mai intime cinele a dispus să se aducă mese rotunde, care scurtau distanțele protocolare.

Pentru aceste banchete private, Ludovic XV a comandat primul serviciu de masă din porțelan manufacturii din Vincennes, ce mai târziu se va muta și va deveni faimoasa fabrică de porțelanuri de Sèvres. Splendida veselă, decorată cu bleu, se compunea din 493 de piese, din care 112 erau farfurii. Decorarea mesei era completată de un mare număr de bibelouri din biscuit, adică din porțelan ars dar nesmălțuit, alb, imitând marmura.

Pentru „Grand Couvert", Ludovic XV a comandat celor mai mari orfevrieri din regatul său noi cutii de aur și argint destinate păstrării șervetelor de masă, sării și mirodeniilor, care să le înlocuiască pe cele topite în timpul lui Ludovic XIV. Dar nici acestea nu s-au păstrat, ele dispărând în timpul Revoluției. Tot din această epocă există așa-numitul serviciu Penthièvre-Orléans, o veselă din argint, comandată de contele de Toulouse (fiul lui Ludovic XIV și al doamnei de Montespan) și ducele de Penthièvre.

Ludovic XV iubea bucătăria, îi plăcea chiar să gătească personal. În palatul de la Versailles au fost amenajate, la cererea lui, câteva camere, în care își petrecea timpul pregătind mâncăruri cu ajutorul bucătarului Lazur. Specialitățile sale: prăjiturile, ciocolata, omleta.

Suveranul nu era numai un bun bucătar, ci și un mare gurmand. Mânca mult și bine, apreciind mai ales ouăle, laptele, iar dintre fructe caiselе și smochinele. Era un pasionat al cafelei, pe care îi plăcea să o prepare singur.

Un exemplu grăitor al somptuozității meniurilor regale ale lui Ludovic XV este o listă de 16 „antreuri", pregătite la una dintre mesele de la Versailles. Nu întâmplător, indigestia era una dintre indispozițiile cele mai frecvente ale monarhului. O celebră petrecere din timpul domniei lui Ludovic XV a fost căsătoria Delfinului, viitorul Ludovic XVI, cu arhiducesa Maria Antoaneta, fiica Mariei Tereza a Austriei, la 16 mai 1770. Pentru această ocazie, regele francez a ordonat să se construiască la Versailles salonul Operei Regale. Moreau cel Tânăr a imortalizat într-un desen acest banchet prezidat de familia regală, așezată la masa aflată în centrul sălii, în timp ce sute de curteni priveau spectacolul de la balcoane.

Cadoul Ecaterinei II către amant

Următorul rege, Ludovic XVI, a simplificat protocolul și mai mult decât Ludovic XV. În timpul domniei lui, „Grand Couvert" avea loc numai duminica, în antecamera Marelui Apartament al reginei. În ciuda simplificării, Maria Antoaneta suporta cu greu exigențele etichetei. Marchiza de Tour du Pin a scris în cartea sa *Jurnalul unei femei de cincizeci de ani* amintiri despre ceremonia „Marelui Tacâm": „Cina se servea în primul salon, unde se găsea o mică masă dreptunghiulară, cu două tacâmuri și două mari fotolii verzi… Regina se așeza la stânga regelui… Regele mânca cu mare apetit, dar regina nici nu-și scotea mănușile, nici nu desfăcea șervetul. După ce regele își bea băutura, făcea reverența și pleca…"

Ludovic XVI și Maria Antoaneta preferau să mănânce în familie, cu copiii, sau în casa vreunei rude apropiate, cum era cumnata lor, contesa de Provence. În *Amintirile unui paj de la Curtea lui Ludovic XVI*, contele de Hezecques scrie următoarele despre contesa de Provence: „După ce își vizita micul său conac, animalele și grădina, Doamna se întorcea la Versailles cu enorme

buchete de flori și toate păsărelele vânate cu plasa. Din păsărele făcea o supă pe care o pregătea nu în bucătăriile sale, ci în apartamente, unde una dintre servitoare nu avea altă obligație. Ca o favoare, Doamna oferea această delicată supă membrilor familiei regale care, în fiecare seară, la ora nouă fix, se strângeau în casa sa pentru a cina. Fiecare aducea câteva alimente semi-preparate, ce se terminau de gătit în micile bucătării alăturate apartamentului Doamnei…"

Pentru a-și îndeplini îndatoririle oficiale, Ludovic XVI oferea câte o cină în sufrageria privată din Micul Apartament, la care asistau miniștrii și curtenii cei mai importanți. Din lipsa spațiului, unii mâncau la masa regelui, iar alții în picioare, într-o sală alăturată.

În afara limitărilor protocolare, bunul gust al perechii regale s-a reflectat în extraordinara veselă comandată manufacturii din Sèvres în 1783. Mari iubitori ai artei porțelanului, cei doi au ales un splendid serviciu de masă compus din piese decorate fiecare diferit, reprezentând scene din mitologia clasică sau din istoria antică. Prețul lor era de 12 ori mai mare decât al veselei regale obișnuite în epocă. Acest serviciu de masă urma a fi realizat în 23 de ani, dar Revoluția a împiedicat terminarea lucrării, care a încetat de a mai fi fabricată când a căzut monarhia franceză, în 1793. S-au păstrat o serie de piese de o extraordinară frumusețe, actualmente proprietate a reginei Angliei.

În secolul XVIII Curtea Franței a dat tonul și în domeniul meselor regale. Multe dinastii domnitoare din Europa au recurs la Franța pentru aceste servicii de gală. Monarhii francezi Ludovic XV și Ludovic XVI au trimis veselă cadou diferiților prinți și suverani: lui Frederic V și Cristian VII ai Danemarcei, lui Iosif II, împăratul Austriei, lui Gustav III al Suediei, reginei Maria Carolina a Neapolelui, Mariei Luisa prințesă de Asturias, soția viitorului Carlos IV al Spaniei, electorului palatin Carlos Teodoro, lui Henric al Prusiei, arhiducelui Fernando al Austriei, guvernatorului Lombardiei și multor altora.

Curtea Portugaliei este un alt exemplu notabil de lux. Îmbogățită prin colonia sa Brazilia, țara a atins, pe vremea lui João V, o veritabilă splendoare. João I Reformatorul, care și-a început domnia în 1750, a continuat tradiția de bun gust artistic și de pasiune pentru lux a dinastiei, comandând orfevrierului parizian F.T. Germain un bogat serviciu de masă, format din o sută de piese.

Deosebit este și serviciul de masă comandat în 1770 de Ecaterina cea Mare a Rusiei pentru a-l dărui ministrului și amantului ei Grigori Orlov: 3 000 piese de argint, operă a lui Roettiers. La moartea lui Orlov, țarina a cumpărat de la moștenitorii acestuia magnificul serviciu de argint, pentru a-l introduce în „zestrea" Casei regale ruse.

Decepționată că nici Ludovic XV, nici Ludovic XVI nu-i dăruiseră vreun serviciu de masă din faimosul porțelan de Sèvres, Ecaterina a hotărât să nu mai aștepte și, în 1776, a comandat unul cu totul excepțional, compus din peste șapte sute de piese, care a dat de lucru vreme îndelungată atelierelor din Sèvres. Ecaterina dorea ceva nou, diferit de tradiționalele decorațiuni florale, de aceea artiștii s-au inspirat din ceramica Greciei clasice. Atât forma pieselor, cât și decorația evocă armonia și echilibrul clasicismului grec și roman din antichitate. Motivul ornamental al „Serviciului cameelor", denumit astfel deoarece imita cameele romane, este litera inițială a numelui împărătesei, *E*, și *II*, de la Ecaterina II.

Ludovic Filip simplifică ceremonialul

Odată cu imperiul napoleonean se ajunge la un nou moment de splendoare pentru marea masă franceză. Deși lui Napoleon nu-i plăceau prânzurile îndelungate – înghițea totul în mare grabă, deoarece i se părea un timp pierdut –, el a reluat ritualul „Marelui Tacâm", conform regulilor Curții Vechiului regim.

Din epoca napoleoneană datează un mare serviciu de masă din argint aurit, așa-numitul „Grand Verneil" al împăratului, operă a lui Henry Auguste, oferit lui în dar de orașul Paris, conform unei tradiții de origine medievală. Din splendidul ansamblu, care, conform comenzii din 1804, trebuia să fie compus din 746 de piese, astăzi se mai păstrează 24. Ca deosebite, figurează cutiile pentru șervete și mirodenii ale împăratului și împărătesei. Frumusețea serviciului la marile banchete oficiale este evidențiată în tabloul lui Alexandre Dufay (Casanova), intitulat *Banchetul de la nunta lui Napoleon cu Maria Luisa la palatul Tuileries.*

După căderea imperiului napoleonean, Curtea franceză și-a modernizat protocolul. În secolul XIX a dispărut tradiția „Marelui Tacâm" și serviciul „à la français". Felurile de mâncare erau prezentate succesiv fiecărui comesean, conform stilului numit „à la russe", sau „à l'anglais". Paharele și vasele cu băuturi nu mai erau puse separat, ci așezate pe masă. Regele Ludovic Filip mânca într-o manieră mult mai puțin complicată și foarte apropiată celei de azi. Pe vremea lui Napoleon III și a Mariei Eugenia de Montijo, Curtea a trăit o epocă de nouă splendoare, mai ales în domeniul banchetelor. La cinele oficiale oferite de Napoleon III, stilul era variat: uneori invitații se așezau în jurul unor mese mici, alteori la o singură masă foarte lungă.

Din această epocă, mai precis din 1855, datează enormul ansamblu pentru centrul mesei, numit „de la Tuileries", lucrat în bronz galvanizat argintat, operă a casei „Christofle" din Paris, format din 121 piese de decorație. Grupul central, în stil neoclasic, reprezintă Franța, ca o matroană, în picioare, distribuind coroane în semn de recompensă.

Spectaculoasa expoziție despre mesele regale franceze și din alte țări europene, în timpul secolelor XVII, XVIII și XIX, a prezentat publicului și sălile Africii și Crimeii din palatul Versailles, recent restaurate. ■

Ana VĂDEANU

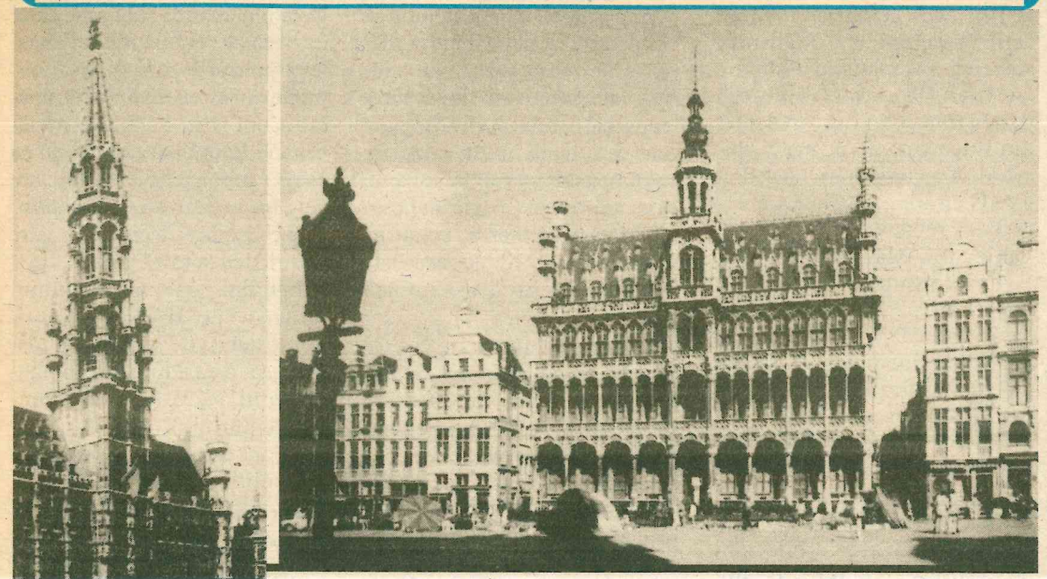

LA SEDIUL NATO

„Drept urmare, pentru nevoile și trebuințele oamenilor din fortăreață, au început să sosească în fața porții, la ieșirea din fortăreață, negustori, adică vânzători de mărfuri scumpe, apoi cârciumari, apoi hangii pentru hrana și găzduirea celor care aveau treburi cu seniorul, aflat adesea acolo, și a acelora care ridicau case și pregăteau locuințe pentru oamenii care nu primiseră încă îngăduința de a se așeza în interiorul fortăreței. Expresia lor era: «Să mergem la pod!». Locuitorii sporiră într-atât, încât a luat naștere un oraș de seamă, care până astăzi păstrează numele său în grai popular de pod, căci Brugghe **înseamnă pod în grai popular".**

Astfel descria Jean Lelong, în *Cronica mănăstirii Saint Bertin,* din secolul XIII, modul cum s-a născut orașul Bruges. Astăzi, el pare o rezervație istorică, ce a conservat trăsăturile orașului medieval occidental. Îi poți admira trama stradală dacă ai curajul să urci cele 366 trepte ale turnului municipal de pază. Sus se află orologiul cu 47 clopote, în greutate de 27 tone, ce cântă o melodie anume pentru a anunța ora exactă.

Peste zi, orașul este în stăpânirea absolută a turiștilor, ce se grăbesc, cu planul în mână, de la Groeningemuseum (care adăpostește o splendidă colecție a „primitivilor" flamanzi) la Biserica Notre Dame (unde se află una dintre puținele sculpturi ale lui Michelangelo din afara Italiei, *Madona cu pruncul,* și mormintele lui Carol Temerarul și Mariei de Burgundia), apoi la Muzeul Memling (pe câteva dintre piesele păstrate scrie, cu o mândrie lesne de înțeles mai ales pentru cel care vine dintr-un spațiu precum cel al Țărilor Române, că nu au părăsit, vreme de 500 ani, clădirea respectivă), sau spre Primărie (cu sala sa gotică și cu șemineul impozant din Vechea Grefă).

Ai revelația mândriei cu care burghezii (în sensul inițial al cuvântului, de locuitori ai burgului) au luptat pentru a obține autonomia urbană, iar apoi s-au războit cu regii Spaniei, zăbovind în piețele centrale din Bruxelles, Anvers sau Bruges. Clădirile care au adăpostit consiliile municipale sunt adevărate bijuterii arhitecturale, menite să impună privitorului imaginea puterii celor ce luau decizii acolo. Iar la Bruxelles, clădirea consiliului municipal domină Casa Regelui, de peste drum, azi sediul muzeului orașului.

Istoricul a fost desigur fascinat de toate acestea. De fapt, sosisem

la Bruxelles pentru cu totul alt scop: reuniunea Consiliului Asociației Tratatului Atlantic (A.T.A.), la care asistam din partea Centrului Euro-Atlantic din București. În prima zi, lucrările s-au desfășurat la sediul NATO, în aripa ce poartă numele fostului secretar general al organizației, Manfred Wörner. Evenimentul principal l-a constituit prezența domnului Javier Solana, care a ținut să prezinte principalele elemente ale procesului de reformă pe care îl traversează NATO, inclusiv extinderea alianței prin primirea de noi membri din centrul continentului. Domnia sa s-a referit la faptul că în prezent ia ființă o nouă arhitectură de securitate în Europa, al cărei moment important se va produce peste o lună, la Madrid, la conferința celor 16 șefi de state și guverne. În cadrul procesului de deschidere a NATO – parte a celui de integrare europeană – un rol proeminent urmează să revină Rusiei, căreia trebuie să i se acorde locul cuvenit. Astfel se va obține o securitate sporită, iar Rusia trebuie să înțeleagă că o relație privilegiată este mai bună decât o izolare autoimpusă. S-a subliniat faptul că se va crea un Consiliu al parteneriatului atlantic, menit să răspundă nevoilor de securitate ale țărilor care nu și-au exprimat intenția de a adera sau ale celor care nu vor intra în NATO în primul val. Domnul Solana a subliniat rolul important pe care îl joacă A.T.A., organizație nonguvernamentală, în educarea opiniei publice (atât din țările membre ale Alianței, cât și în cele care și-au exprimat intenția de a deveni), în lămurirea conceptului de nouă identitate europeană de securitate.

În cea de a doua zi a fost programată o vizită la sediul lui Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE), situat în apropiere de Mons, la o oră de mers cu autocarul față de Bruxelles. Senzația de cazarmă – chiar dacă occidentală și la înalt nivel – era evidentă. Iar rigoarea germană a șefului protocolului de la SHAPE, locotenent-colonelul Strumpf, a sporit-o. Am fost primiți cu toată amabilitatea și cele două briefinguri s-au ținut în sala Dwight D. Eisenhower, locul reuniunilor la vârf desfășurate la SHAPE. Am aflat care sunt principalele modificări pe care le suferă Alianța nord-atlantică în actualul proces de reformă, după terminarea războiului rece. Detaliile tehnice sunt mai puțin interesante pentru cititorul revistei *Magazin istoric* și pot fi obținute din *Manualul NATO*, apărut acum și în traducere românească. Important este faptul că NATO reprezintă în continuare singura organizație internațională capabilă și decisă să asigure securitatea la nivel global.

Ultimul punct al programului vizitei la SHAPE l-a constituit sesiunea de întrebări și răspunsuri. Atât adjunctul comandantului ACE (Allied Command Europe), generalul Sir A. Mackenzie, cât și consilierul politic, ministrul Durkee, au insistat asupra faptului că obiectivul principal al Alianței – cel puțin la nivelul pe care îl reprezentau – este să iasă cât mai întărită din procesul de extindere. Capacitatea militară a unei țări, poziția ei geo-strategică reprezintă doar două dintre elementele unei grile mai ample de evaluare a candidaturilor. Cât privește consecințele pe care neadmiterea unei țări în primul val le-ar putea avea asupra evoluției sale economice și politice, acestea sunt mai puțin luate în seamă. Este răspunderea fiecărei țări să ofere imaginea unei cât mai mari stabilități, care să atragă investitori străini. Oricum, ni s-a subliniat acest lucru, Alianța rămâne deschisă primirii de noi membri, iar Parteneriatul pentru pace oferă – cel puțin în concepția interlocutorilor noștri – o structură proprie de securitate.

Din punct de vedere al aspirațiilor de integrare euro-atlantică ne situăm în toate sondajele de opinie pe primul loc între țările candidate. Să sperăm că aspirațiile noastre vor fi corect înțelese și se vor transforma, după *summit*-ul de la Madrid, de luna viitoare, în certitudini. ■

Dorin MATEI

Orașul Bruges este numit și „Veneția nordului"

În p. 81: *prin înălțime și masivitate, clădirea consiliului municipal (stânga) domină Casa Regelui, aflată în fața sa (dreapta).*

MORȚI PENTRU DOUĂ INSULE PUSTII

Kiska și Attu. Două insule nelocuite din Arhipelagul Aleutine (pentru originea numelui vezi Magazin istoric, nr. 1/1997), cel care desparte Marea Bering de Oceanul Pacific. Câteva mii de oameni au murit acolo în timpul celui de-al doilea război mondial, într-o confruntare caracterizată de istoricul Samuel Eliot Morrison drept „teatru al frustrării militare". De ce le-au atacat japonezii în iunie 1942? De ce s-au străduit americanii să le recucerească în mai 1943? Au avut vreun rost sacrificiile umane și materiale făcute de ambele părți?

Cu greu ar putea fi socotite cele două insule, învăluite mai tot timpul în ceață, capul de pod ideal de unde puteau lansa japonezii asaltul decisiv asupra Statelor Unite. Poziția Arhipelagului Aleutinelor – frontiera nord-vestică cea mai îndepărtată a S.U.A. – a făcut ca insula Kiska să fie socotită, de către generali din ambele tabere, un reper pe drumul pe care inamicul putea ataca.

În iunie 1942, amiralul Isoroku Yamamoto *(Magazin istoric,* nr. 5/1973) a găsit prilejul de a stabili un avanpost în Pacificul de Nord și, în același timp, de a distrage atenția aliaților în timpul bătăliei de la Midway *(Magazin istoric,* nr. 7-12/1984). În plus, de acolo, considerau japonezii, se putea amenința drumul spre Vladivostokul sovietic, respectiv convoaiele americane care transportau material în acordul de *lend-lease*.

În imagine: una dintre relicve, un submarin japonez.

La 3 iunie japonezii au bombardat baza americană de la Dutch Harbor, aflată la 600 mile est de Kiska. Peste patru zile, o forță de debarcare, alcătuită din 550 persoane, a capturat insula Kiska și echipa de 10 militari americani care asigurau funcționarea unei stații meteorologice. Au fost urmați de peste 6 000 de militari și personal civil, care au construit o bază navală, inclusiv docuri pentru submarine și facilități pentru hidroavioane, un cartier general militar, au instalat baterii de coastă și amplasamente pentru tunurile antiaeriene.

O altă forță de debarcare, formată din 1 200 militari, a ocupat insula Attu, situată la 165 mile nord-vest de Kiska.

Deși prezența japoneză pe cele două insule nu constituia o amenințare directă pentru S.U.A., totuși reacția a fost foarte puternică. Zeci de mii de militari americani și o însemnată cantitate de tehnică de luptă au fost dirijate spre Alaska. Mai întâi au

fost trimise escadrile de avioane de bombardament. În august 1942, un crucișător și un distrugător au bombardat portul din Kiska. Submarinele americane au scufundat, la rândul lor, multe nave japoneze care își aveau baza la Kiska.

Apoi, în luna mai 1943, Statele Unite au revenit în forță în Aleutine. Divizia 7 infanterie a debarcat pe țărmul insulei Attu. După o confruntare ce s-a întins pe trei săptămâni și după ce au pierit 600 oameni, americanii au pus stăpânire pe insulă. Au luat prizonieri doar 29 japonezi, ceilalți 2 300 de membri ai garnizoanei fie au murit în luptă, fie s-au sinucis.

Înțelegând din intensificarea bombardamentelor asupra insulei Kiska că americanii aveau să debarce și acolo, japonezii au evacuat-o în mai puțin de o oră, la 28 iulie 1943. Cei peste 5 000 de militari s-au îmbarcat pe două crucișătoare și șase distrugătoare și au dispărut în ceață. Americanii – care nu au prins nimic de veste – au continuat să bombardeze insula încă două săptămâni. La 15 și 16 august, 29 000 de soldați americani și 5 200 de canadieni au debarcat pe țărm. Abia la 18 august au realizat comandanții americani, cu stupoare, că pe insulă nu se mai găsea nici picior de japonez. Între timp, mai pierduseră 24 de soldați, alți 50 fiind răniți în timpul unor schimburi de focuri între subunități nervoase și speriate.

În 1946, Statele Unite și-au retras trupele din Kiska și Attu. Astăzi, ele sunt un soi de muzeu în aer liber, unde amintirea războiului este păstrată de numeroase relicve. Ele au fost inventariate – după cum aflăm din revista *American History Illustrated* (Istoria americană ilustrată) – prin eforturile comune ale lui National Park Service, Fish and Wildlife Service și ale Marinei Statelor Unite. ■

● CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC 30 ●

Răspunsurile la întrebări

PRIMA SERIE

1. *Mitul istoriei*
2. Carol Popp de Szathmari
3. b
4. nr. 10/1990
5. Partidul Național Liberal
6. a
7. 6
8. nr. 11/1995
9. „Operația 60 000“
10. a

A DOUA SERIE

1. C.C. Giurescu
2. Hatmanul Răducanu Rosetti
3. 1 februarie 1995
4. 6
5. Academia militară
6. Alexandru Ghica
7. Mircea cel Bătrân
8. b
9. „Sf. Gheorghe“
10. c

A TREIA SERIE

1. engleză, franceză, germană (și tradusă parțial în italiană și rusă)
2. *România nouă*
3. 872
4. Danton, Marat, Robespierre
5. Convenția pentru reglementarea navigației aeriene
6. c
7. a
8. 26 septembrie 1870
9. Lascăr Catargiu
10. peste 49 754 534 lei

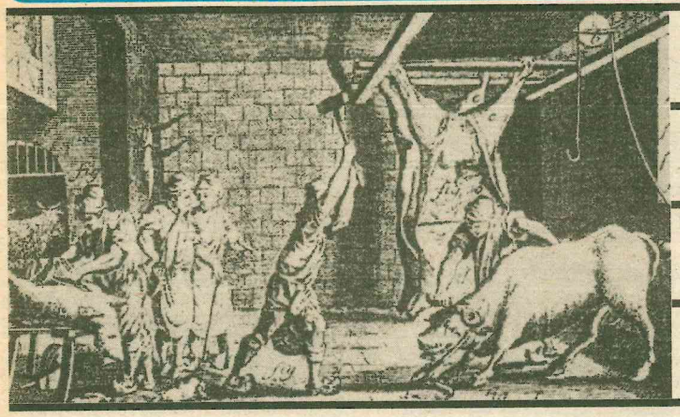

„VACA NEBUNĂ“ – O POVESTE MAI VECHE

În toamna anului 1774, o violentă epizootie, importată se pare via Bayonne, printr-o încărcătură de piei, venită din Olanda, bântuia sud-vestul regatului francez. Cum pe atunci îngrijirea medicală a animalelor revenea potcovarilor (deși cu puțin timp în urmă la Lyon Claude Bourgelat crease prima școală veterinară din Europa), epidemia, identificată uneori cu febra aftoasă, a cuprins rapid provinciile Gasconia, Aquitania, Languedoc.

În lupta lor contra flagelului, proprietarii de animale, speriați, au fost nevoiți să-și decimeze turmele. Numai într-o singură zi, scrie abatele de Véri, în *Jurnalul* său, publicat în 1928, în zona Bordeaux ar fi fost sacrificate o mie de animale. Cifra este exagerată, probabil, dar ea reflectă emoția momentului.

Catastrofa de acum peste 200 de ani trezește similitudini contemporane: ecourile epidemiei „vacii nebune“ (BSE), care a zguduit Europa occidentală în ultimii ani, nu s-au stins încă.

Revenind la Franța Vechiului regim, cum era de așteptat, autoritățile au intervenit: trupe de soldați, sub comanda unui general și baron pe deasupra, au instituit cordoane sanitare pentru a opri deplasarea vitelor în afara zonelor afectate, ceea ce nu a „speriat“ defel epidemia. În iulie 1775, ea ajunsese la Lavaour, adică avansase spre răsărit.

Trebuiau luate deci măsuri suplimentare.

Regiunea infectată a fost riguros împărțită, locurile de acces spre zonele „sănătoase“ fiind păzite de armată. Dacă, în octombrie 1775, cirezile ai căror păstori posedau certificat de sănătate pentru animale puteau trece aceste frontiere și ajunge în târgurile din împrejurimi, de la 8 noiembrie, autoritatea militară a luat măsuri draconice, strângând animalele suspecte de boală pentru a le tăia și procedând la o verificare metodică a satelor. Vitele bolnave erau omorâte și îngropate pe loc, în gropi comune, de oameni angajați cu ziua.

Amenzi împovărătoare și chiar închisoarea îi păsteau pe țăranii ce nu respectau măsurile elementare de profilaxie, de pildă duceau vitele la adăpat în grup. Oile, mânjii, catârii nu puteau fi transportați la iarmaroace decât spălați cu apă sărată sau cu oțet, pentru că, deși boala nu afectase decât cornutele mari, exista pericolul ca ea să se extindă și asupra altor specii.

În panica generală, menționează abatele de Véri, se zvonise că maladia necunoscută se transmitea și la om prin hainele de lână, așa că toți cei ce se apropiau de animale trebuiau să poarte veșminte de pânză.

Cu timpul, epidemia extinzându-se, măsurile preventive au fost înlocuite cu tăieri sistematice, ceea ce pe membrii elitelor locale i-a nemulțumit, iar pe țărani i-a ruinat. Pentru a fi stimulată tăierea animalelor suspecte, proprietarilor li s-au promis indemnizații speciale. Trezoreria regală le acorda o primă în valoare de o treime din cea a animalelor ucise.

Franța Vechiului regim era un mozaic de țări mici, diferit colorate – scrie Fernand Braudel în *Timpul lumii* (vol. I) – trăind fiecare mai ales pe seama ei într-un spațiu restrâns. Dar ea reprezenta atunci un teritoriu imens: de 13 ori mai mare decât Olanda și de 3-4 ori mai mare decât Anglia. Cât privește populația (20 de milioane de locuitori), ea era de 4-5 ori mai numeroasă decât cea a Angliei și de 10 ori mai mare decât a Olandei. Acest teritoriu era prost administrat, aplicarea măsurilor enunțate mai sus, fie ele preventive, fie radicale, presupunând colaborarea multor forțe locale: preoți parohi, comisari special numiți, jandarmi călare, ceea ce a trezit protestele seniorilor, lezați în prerogativele lor.

Așa încât sistemul a intrat într-o incredibilă derivă. Dacă în vara lui 1775 se vehiculase suma de 1 milion livre, în următoarele 6 luni ei i se adăugase alt milion. O avalanșă de cereri de despăgubiri s-a prăvălit atunci asupra autorităților, care au trebuit să aloce păgubiților 5 milioane de livre.

În acest moment s-a declanșat scandalul. În unele regiuni se instituise un adevărat trafic. Comisari numiți în teritoriu de intendentul Journet, însărcinat de Turgot, controlorul general al finanțelor Franței, cu despăgubirea populației afectate de catastrofă, au vândut pur și simplu procese-verbale de tăiere, astfel încât nivelul total al indemnizațiilor a atins cifre enorme, iar numărul de capete de animale sacrificate – 350 000.

Corupția subalternilor săi i-a fost fatală intendentului Journet – model de integritate morală, în viziunea abatelui de Véri –, care, convocat la Paris pentru a da socoteală, nu a suportat dezonoarea și... s-a sinucis. ■

F. D.

În imagine: ilustrație din *Enciclopedia* lui Denis Diderot pentru „meseriile cărnii: măcelarul“.

LA CE SERVEAU APEDUCTELE ROMANE?

Multă vreme la întrebarea de mai sus s-a răspuns, cu deplină siguranţă: transportarea apei potabile în aşezările urbane, fără de care acestea nu ar fi putut funcţiona. Numai că în istorie unu şi cu unu nu dă, în mod automat, doi. Ceea ce contribuie, în mod sigur, la farmecul acestei ştiinţe, în care există mereu ceva de descoperit sau de redescoperit.

Iată că în ultima vreme a fost avansată o nouă teorie privind rostul apeductelor romane, altceva decât simple construcţii de utilitate publică. O prezentăm cititorilor noştri, făcând apel mai ales la un articol semnat de Didier Lavrut, în revista franceză L'histoire.

Se întâmplă adesea în istorie ca o afirmaţie – mai ales dacă aparţine unei personalităţi –, ce pare a se suprapune perfect peste realitate, să devină o certitudine cu viaţă lungă. Dovezi contrare ei sunt ignorate nu numai de publicul larg, ci chiar şi de specialişti.

În Africa de Nord, la Tiddis, nu exista un apeduct, iar la Tipasa şi la Gunugu el nu ajungea până în centrul oraşului. În Franţa, în partea orientală a Languedocului, nici un fel de amenajare de acest gen nu asigura alimentarea cu apă pentru principalele aşezări întărite (oppida). Cartagina, întemeiată în sec. IX î.e.n. şi cucerită de romani în 146 î.e.n., nu a beneficiat de apeduct decât din 162 e.n. S-a conturat astfel ideea că apeductul a fost mai curând un element de lux decât o construcţie utilitară, apărut relativ târziu în peisajul urban.

Colonia romană Lugdunum (strămoşul oraşului Lyon) a fost considerată multă vreme exemplul elocvent al dezvoltării urbane provocate de ridicarea unui apeduct. Atribuit lui Hadrian (112-138), cel de la Gier s-a dovedit a fi fost construit prin anii 50-60, în vremea împăratului Claudiu. Dintr-o dată, a fost repusă în discuţie topografia, urbanismul, istoricul oraşului. A devenit evident faptul că nu respectivul apeduct – cel mai important dintre cele patru care alimentau Lugdunum – a determinat naşterea oraşului de sus.

De fapt, urmele cele mai vechi de locuire ale *acropolei* (cum o numea Strabo) sunt anterioare fondării coloniei romane. Din jurul anilor 30 î.e.n. s-au descoperit pe vârful colinei urmele unor case ce aveau în jur de 400 m², organizate în jurul unui atrium, al cărui bazin era umplut cu apă de ploaie şi sub care se găsea o cisternă de depozitare. Examinarea canalelor de scurgere dovedeşte că se utilizau mari cantităţi de apă. Trama urbană a platoului Sarra, dinamismul cartierului, ridicarea unui sanctuar al cultului imperial, toate acestea datează dinainte de construirea apeductului de la Gier.

Este adevărat, prin aportul celor patru apeducte, cantitatea de apă intrată în oraş era de 75 000 m³ pe zi. Ea era destinată în principal alimentării fântânilor oraşului, dar şi a caselor magistraţilor şi decurionilor, a edificiilor publice şi termelor. Casele particulare se aprovizionau doar indirect, prin fântâni. Cisternele particulare nu au dispărut decât spre sfârşitul secolului II e.n.

Aşadar, apeductul de la Gier a contribuit la o dezvoltare urbană a coloniei Lugdunum, dar nu el a fost factorul determinant. A reprezentat mai curând o demonstraţie a tehnicii avansate a construcţiilor şi o lucrare de artă şi arhitectură. Pe cei 65 km cât se întinde, constructorii au făcut apel la toate tehnicile cunoscute: poduri, tunele, arcuri, sifoane. O grijă deosebită a fost acordată decorării părţilor vizibile. Costul lucrării a fost considerabil, dacă ar fi să luăm în calcul doar cele 12 000 până 15 000 tone de plumb necesare realizării sistemelor de sifoane. Apeductul de la Gier era, în principal, un simbol al romanizării, un expert al idealului urban pe care îl reprezenta Roma (*Magazin istoric,* nr. 3/1997), către provincii, aseménea amfiteatrului, odeonului, circului.

Putem astfel înţelege mai bine şi de ce au fost abandonate apeductele. Se pare că la sfârşitul secolului II, criza care afecta deja imperiul a fost agravată la Lyon de conflicte între corporaţii, ce au culminat cu pogromul din 177, când a fost decimată prima comunitate creştină. Colonia nu a mai avut resursele necesare pentru a putea întreţine apeductul şi alte monumente publice. Oraşul de sus a fost părăsit în favoarea aşezării de pe malurile fluviului Rhône.

D. M.

MIKKO HEIKINHEIMO, ambasadorul Finlandei

Dimensiunea istorică ar putea şi ar trebui să joace, cred eu, un rol important în legăturile dintre Finlanda şi România. Dacă nu o face (încă) aceasta se explică prin ignoranţa oamenilor şi imaginile ce sunt asociate uneia sau alteia dintre ţări.

Mai întâi despre ignoranţă. Din punct de vedere geografic şi cultural, România se găseşte, desigur, departe de Finlanda. Relaţiile diplomatice dintre cele două ţări au fost stabilite în 1920, deci la foarte puţină vreme după proclamarea independenţei Finlandei, în 1917. Primul reprezentant diplomatic al Finlandei la Bucureşti a fost un mare om de stat, Väino Tanner. Dar, în perioada interbelică, ambele ţări erau prea ocupate cu problemele puse de stânjenitorul lor vecin sau de situaţia internă, puţin stabilă, ca să se mai intereseze de o ţară aflată la celălalt capăt al Europei.

În schimb, soarta României şi cea a Finlandei în timpul celui de-al doilea război mondial seamănă foarte mult. Putem prezenta argumente solide pentru a demonstra că între aceste două ţări există mai multe analogii decât între oricare altele dintre cele implicate în război.

Finlanda şi România aveau sau credeau că au – ignorând existenţa pactului Ribbentrop-Molotov – aceiaşi duşmani, la începutul războiului. La fel s-a întâmplat şi la sfârşitul războiului: ambele ţări au fost obligate să lupte împotriva trupelor germane de pe pământul lor. România şi Finlanda au pierdut teritorii şi s-au luptat zadarnic să le recupereze.

Ştiu că majoritatea românilor şi a finlandezilor de astăzi ignoră aceste analogii. Ele sunt totuşi experienţe fundamentale, care pot uni naţiuni. Istoricii au datoria să-i informeze permanent pe cetăţeni despre ele şi să le sublinieze importanţa.

După cel de-al doilea război mondial, Finlanda, care de altfel n-a fost deloc ocupată în timpul conflictului, şi-a putut păstra independenţa, regimul democratic şi a putut ajunge la un nivel de viaţă ridicat. România a devenit o ţară comunistă. Această ţară profund europeană a fost izolată de mediul său cultural natural, Europa occidentală, vreme de cincizeci de ani. Or, în ciuda marilor diferenţe dintre cele două ţări, au existat chiar şi în acea epocă analogii. România a căutat să joace un rol mai mult sau mai puţin autonom şi original în cadrul Pactului de la Varşovia. Finlanda – dacă doriţi, „finlandizată" – a putut să-şi asigure o largă marjă de manevră, politică şi economică, şi şi-a continuat discret drumul spre integrarea europeană, până la primirea în Uniunea Europană, în 1995. Pe acest drum, Finlanda a contribuit, uneori indirect, prin acordurile de la Helsinki, la prăbuşirea regimului totalitar din Est.

Acum despre imaginile asociate unei ţări sau alteia. Imaginea unei ţări comuniste originale, dar cu regim totalitar dus la extrem, este asociată nu fără motiv României. Din nefericire, amintirea lui Ceauşescu ca şi a altor tirani dispare greu. Cu toate că România este deja asociată Uniunii Europene iar moştenirea sa culturală europeană este mai mult decât notabilă, ea continuă să suporte, aproape paradoxal, consecinţele imaginii unei ţări totalitare. Cât despre imaginea Finlandei, a fost deja uitat termenul de „finlandizare". El rămâne astăzi un subiect de dezbatere pentru cercetătorii istoriei şi ai ştiinţelor politice şi pentru câtiva ziarişti din ţara mea.

Istoria poate, aşadar, să unească sau să despartă naţiuni. Ea poate crea o imagine penibilă sau dezagreabilă. Finlanda şi România se găsesc amândouă la marginea Europei – Bucureştiul este chiar mai la est decât Helsinki! Aceste două ţări sunt însă foarte puternic şi organic ancorate în Occident. A venit într-adevăr vremea ca ele să-şi întindă mâinile pentru a analiza împreună drumul parcurs în timpul şi după cel de-al doilea război mondial. Dimensiunea istorică va juca în mod sigur în acest proces un rol de apropiere reciprocă.

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

IUNIE 1947

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● „Scînteia, scrie Dreptatea, **are o rubrică intitulată** Cu fața la producție. **Puținii cititori ai oficiosului n-o prea citesc, studiind-o «cu dosul la realități»".**

● Traian Săvulescu, **ministrul agriculturii, arată că în urma secetei s-au pierdut bunuri agricole în valoare de 659 mii de miliarde lei, respectiv de peste două ori bugetul țării.**

● Primele **10 femei agenți de circulație în Capitală și-au intrat în atribuții.**

● La sala **„Dalles" se deschide Salonul Oficial de pictură și sculptură, în cadrul căruia expun și artiști iugoslavi.**

● Se dă **publicității prima listă cu profesorii universitari îndepărtați din învățământ. Printre aceștia, la București: Gh. Brătianu, C.C. Giurescu, Victor Slăvescu, G. Strat, George Leon.**

● Asociația **„Prietenii lui Ion Minulescu" a decernat premiul pe anul 1947, în valoare de trei milioane lei, poetului Barbu Cioculescu, pentru manuscrisul** Bună dimineața la steaua păstorului.

● Se înființează **cooperativa „decorativa", în cadrul căreia se execută felurite lucrări artistice, „de la decorațiunile de interior și până la marile panouri de festivități".**

Printre membrii fondatori ai „Decorativei" se află Boris Caragea, Elena Pătrășcanu, C. Medrea, Ligia Macovei, Lena

Deschidem cronica acestei luni din urmă cu cinci decenii cu câteva notații semnate Dinu Cătălin, în *Dreptatea* din 10 iunie.

„Ce greu, ce grozav de greu se trăiește azi în toată țara, dar mai ales în acest furnicar de oameni care se cheamă București".

Împinși de sărăcia tot mai accentuată, mulți se văd nevoiți să-și vândă bunurile agonisite o viață întreagă: „Azi, pe altarul foametei, pe lespedea ei grea – scrie autorul citat – lumea scoate din casă tot ce are o valoare. Tot, tot.

Da, oamenii vând tot. Pentru mălai, pentru ulei, pentru o bucățică de carne, după care țipă.

Cât vor vinde? Cât timp vor avea ceva de vânzare. Iar cei care au lichidat casa și garderoba vă las singuri să vă închipuiți ce le mai rămâne de făcut. Sau au și făcut".

O delegație guvernamentală română, condusă de primul ministru, dr. Petru Groza, și din care mai fac parte Gh. Tătărescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor străine, Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul industriei și comerțului, Ștefan Voitec, ministrul educației naționale, și Emil Bodnăraș, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri, vizitează Iugoslavia, între 7 și 9 iunie 1947, la invitația mareșalului Tito.

Între problemele discutate, s-au aflat și cele privind navigația pe Dunăre. „Cele două guverne – se arată în comunicatul dat publicității – au căzut de acord să elimine toate dificultățile provenite din regimul apelor bazinului dunărean carpatic. În vederea soluționării integrale a acestei probleme, cele două guverne vor face propuneri țărilor din sistemul apelor carpatice direct interesate, pentru a se putea realiza o completă colaborare.

Urmărind o politică identică de pace și colaborare internațională, ambele guverne au examinat problema încheierii, într-un viitor apropiat, a unui pact de prietenie, de colaborare și de asistență mutuală".

O altă delegație guvernamentală, formată din Gh. Gheorghiu-Dej și Traian Săvulescu, ministrul agriculturii, se deplasează la Moscova pentru a trata un import de cereale.

Marți, 3 iunie 1947, se inaugurează Institutul de studii româno-sovietice, în prezența primului ministru dr. Petru Groza și a patriarhului Alexei al Moscovei și întregii Rusii.

La festivitate participă membri ai guvernului, ai conducerii P.C.R., deputați, ambasadorul U.R.S.S. la București, S.I. Kavtaradze, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control (sovietică),

De la stânga la dreapta: Ana Pauker, Traian Săvulescu, Gh. Gheorghiu-Dej, generalul D. Dămăceanu și Lucrețiu Pătrășcanu, la plecarea delegației române la Moscova

Una dintre primele 10 bucureștence agente de circulație

generalul de tancuri I.Z. Susaikov, universitari, oameni de artă și cultură ș.a.

Printre vorbitori, prof. Șt. Nicolau, din partea conducerii Institutului, prof. C.I. Parhon, în numele Academiei Române, prof. Al. Rosetti, rectorul Universității București.

Sub titlul *Suntem mândri de profesorul Parhon,* prof. dr. Ștefan Nicolau, publică în *Scînteia* câteva însemnări prilejuite de alegerea savantului român ca membru de onoare al Academiei de științe din U.R.S.S. „Știința românească – notează autorul – e măgulită de atenția deosebită acordată unuia dintre cei mai iubiți și mai populari reprezentanți ai ei. Alegerea de la Moscova dovedește interesul mare pe care oamenii de știință sovietici îl dau activității creatoare românești".

Subliniind meritele științifice de pionierat ale lui C.I. Parhon în neurologie, psihiatrie și endocrinologie, autorul evocă și „larga înțelegere a sufletului omenesc", generozitatea și bunătatea sa care „l-au făcut ca dintotdeauna să îmbrățișeze cauza celor în suferință, celor obidiți" și să caute să tămăduiască nu numai bolile omului, ci și relele ce-l apasă în defectuozitățile organizației sociale în care el trăiește. Iată de ce profesorul Parhon a fost întotdeauna un perfect iubitor de oameni, un democrat".

Premiile acordate de Academia Română, din cauza inflației, au devenit iluzorii, constată *Timpul* din 2 iunie.

Pentru anul 1947 sunt prevăzute a se acorda 14 premii în valoare totală de 1 100 000 lei, respectiv de cca 78 000 lei fiecare. (Abonamentul pe un timestru la ziarul amintit era de 350 000 lei!)

La fel de modice sunt și bursele de 15 000 lei lunar la Școala Politehnică. „Nici măcar biletul de tramvai, dus și întors, pentru o singură zi".

„În imediată vecinătate a clădirii în care își odihnește bătrânele oase Academia Română – încheie *Timpul* – se înalță falnic Palatul Industriei și al Comerțului. Imensa curte nu e destul de încăpătoare pentru toate automobilele, de cel mai modern tip, ale oamenilor de afaceri veniți aici să și le facă pe ale lor. Cu prețul unui singur cauciuc sau chiar al benzinei consumată într-o singură săptămână, ce strașnic și atractios premiu de literatură sau știință s-ar putea oferi!

Dar asta e altă poveste!..."

La împlinirea a două decenii de la moartea lui Vasile Pârvan, Tudor Teodorescu-Branițte îl evocă în *Jurnalul de dimineață* din 27 iunie. Reținem câteva pasaje.

Cronică măruntă

Constante, Marcel Pompei, Șt. Constantin, M. H. Maxy.

● Se împlinesc **50 ani de la înființarea Societății Române de Chirurgie și de la apariția** Revistei de chirurgie. **La Ateneul Român are loc o festivitate, în prezența ministrului sănătății, Florica Bagdasar, iar în amfiteatrul Spitalului „Colțea" se desfășoară o sesiune de comunicări.**

● Prof. Alf Lombard, **de la Universitatea Lund, din Suedia, este decorat cu „Meritul cultural", în gradul de ofițer.**

● F.D. Roosevelt, **despre pace, citat reprodus din** Jurnalul de dimineață: **„Edificiul păcii mondiale nu poate fi opera unui om, a unui partid, a unei națiuni. Nu poate fi o pace americană, sau britanică, rusă, franceză sau chineză. Nu poate fi o pace a marilor națiuni sau o pace a micilor națiuni. Trebuie să asigurăm o pace care să se sprijine pe efortul de colaborare al lumii întregi".**

● În Editura **Fundațiilor Regale apare monografia** Luchian **de Jacques Lassaigne. „Luchian – scrie criticul francez – este cel mai autentic revoluționar, omul cel mai conștient de problemele universale, care a izbutit să reînoade curentul normal, tradițional și istoric al artei românești, aplicând prezentului calitățile native de spontaneitate, de simțământ pentru culoare, de dragoste față de oameni și natură".**

IUNIE 1947

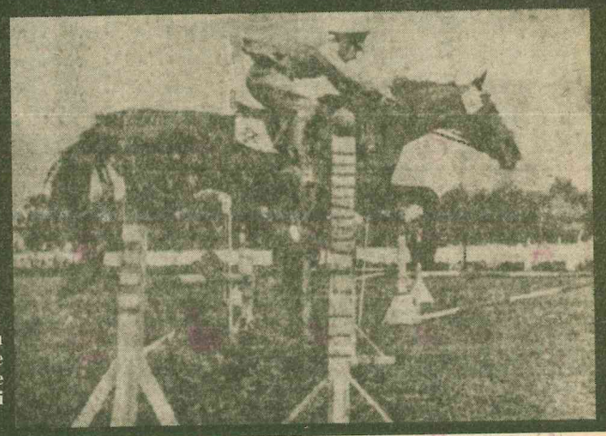

Instantaneu la concursurile hipice ale armatei

Cronică măruntă

● Armata **în sprijinul țăranilor afectați de secetă. „În Moldova, ostașii** – scrie Jurnalul de dimineață – **au lucrat cu hârletul și plugul peste 13 500 ha".**

● S-au redeschis **grădinile de vară. La „Parcul Scăricica", din Șoseaua Mihai Bravu, cântă Maria Tănase și Victor Predescu. La „Paris d'Ete", de pe Știrbei Vodă, orchestra Apostolescu-Cireșe, cu solistul Florentin Delmar. La Restaurantul „Parcul Carol-Debarcader" orchestra „Alfa", cu Milică Răspop-Ranjo, Gică Antoniac – chitară, Vania Levcenco – acordeon și Vladimir – voce. La „Velodrom", pe Șoseaua Ștefan cel Mare, se produce Grigoraș Dinicu și formația Costică Dinicu. În fine, la „Parcul Cotroceni, de la podul Cotroceni, concertează Costică Băloiu-Craiova și „răsfățata" solistă Măriuca de la Olt.**

● „Proporțiile **pe care le-a luat cerșitul în Capitală întrec orice imaginație, scrie** Ultima oră.

Bucureștiul este pur și simplu cotropit de hoarde de exploatatori ai milei publice.

Dar în măsura în care sporește numărul trândavilor care și-au făcut un mijloc comod de a trăi din caritatea trecătorilor, crește și îndrăzneala lor.

Astfel spoliatorii lor – pentru că avem impresia că și cerșetorii sunt speculați, la rândul

„Bun, glumeț, prietenos, îndepărtând el însuși distanțele, ca să se apropie de tine îndată ce te cunoștea și știa că-ți poate întinde mâna cu încredere, Vasile Pârvan știa să fie un mare prieten.

Respectând opinia fiecăruia, chiar a celui mai umil, necăutând să-și impună părerea lui, nevoind să creeze papagali științifici, străduindu-se, dimpotrivă, să dezvolte personalitatea oricui, dându-le tuturor mijloacele de-a se manifesta în voie, Pârvan era sprijinul cel mai de preț al generației care se ridica.

Când însă se desprindea de tineret, când se ducea, de pildă, la Academie, al cărei secretar general era, aducea o altă notă, gravă, profundă. Era pătruns de măreția Academiei și a Universității.

Mi-aduc aminte – continuă Branișteț – că, la un moment dat, N. Iorga, cu temperamentul lui vijelios, a demisionat din Academie pentru nu știu care măruntă chestie personală. Emoție mare sub cupolă, între nemuritori. Pârvan, calm, a oferit formula: o simplă adresă, prin care să i se amintească lui N. Iorga că nu se poate demisiona din nemurire. Iorga și-a ocupat iarăși fotoliul".

Este evocată și ultima întâlnire cu Pârvan. „L-am văzut cu puțin înainte de a muri. Era bolnav greu. Pleca în străinătate ca să se îngrijească. În modestul lui apartament, pe un colț de birou, între cărți, fișe și manuscrise, își sfârșea o cină frugală. Atunci mi-a spus zâmbind:

– Zeii au avut grijă să mă lase singur pe pământ.

Zeii l-au primit cu bucurie. Era o veche cunoștință de-a lor".

O personalitate politică în centrul atenției este subsecretarul de stat american George Marshall, inițiatorul unui plan de refacere economică a statelor europene cu ajutorul S.U.A. (vezi și *Magazin istoric,* nr. 5/1997, 11/1992).

Fapta, din 22 iunie oferă cititorilor câteva informații privind viața personală a generalului. „Are o căsuță țărănească la marginea Washingtonului și nu a acceptat nici în ruptul capului să se mute de acolo. Dimineața se scoală la 5, se spală pe tot corpul cu apă rece și apoi pleacă să se plimbe pe jos sau călare timp de un ceas, atunci când nu se duce la pescuit, singura sa pasiune.

Îi place să umble comod îmbrăcat. În biroul său ministerial, cel mai adesea este văzut în cămașă cu mâneci scurte și cu cravata agățată pe spătarul scaunului. Fuge de recepții și adoră căminul familial.

Am pornit spre taberele de vară

Modă venită de la Paris

Bonom, prietenos, amabil, simplu, retras și foarte modest, iată cum se prezintă ministrul uneia dintre cele două puternice țări de pe glob".

În continuare, *Fapta* reproduce o apreciere a ministrului de externe francez, Georges Bidault: „Iată un om pe umerii căruia se sprijină o parte enormă din șansele pentru pacea viitoare a lumii, în vreme ce el însuși nu se consideră decât un neînsemnat slujitor al acestei alcătuiri de atâta uriașă însemnătate".

Iată și o... istorioară cu tâlc, povestită de Em. Socor în *Adevărul* din 23 iunie.

„Într-o zi, pe când un prieten al meu își lua masa liniștit în casa lui și în mijlocul familiei, își face apariția un comisar. Venise să rechiziționeze o cameră. Zadarnice au fost explicațiile prietenului meu în sensul că, după lege, este scutit de rechiziție, întrucât n-are decât camerele necesare folosinței lui și familiei.

Omul legii nu voia să le ia în considerare și se pregătea să adreseze cuvenitul proces-verbal.

Atunci prietenul meu a scos punga și din pungă o bancnotă de 2 000 lei (era în 1945). Și imediat comisarul s-a luminat. Zâmbind și întinzând mâna prietenește gazdei, a plecat salutând-o cu cuvintele:

– Ține minte trei cuvinte: șperțul merge înainte".

Încheiem cronica acestei luni, cu câteva gânduri ale analistului politic britanic Wickham Steed despre toleranță, reproduse de *Jurnalul de dimineață* din 23 iunie: „Cu cât m-am gândit mai mult la *toleranță,* cu atât mai limpede mi-am dat seama că este un semn al sănătății și puterii și nu al slăbiciunii. Ea recunoaște relativitatea tuturor adevărurilor umane și nu are decât o limită: refuzul necesar, în cadrul unei societăți libere și democratice, de a tolera pe cei netoleranți, căci ei tind, în numele unui adevăr absolut și infailibil, spre despotism.

Acestea sunt, după părerea mea, argumentele pentru libertatea presei, o libertate care nu trebuie și nu poate să fie absolută. Menirea presei în țări libere și democratice este aceea de a aduna informații de interes general, de a le face cunoscute și de a le explica. Aceasta este o sarcină demnă și plină de răspundere, dacă este îndeplinită așa cum trebuie". ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

lor, de un trust în toată regula constituit – au creat un nou vad: în fața și chiar pe lângă gardul Palatului Regal de pe Calea Victoriei.

Culmea temerității a fost, deci, atinsă. Autoritățile polițienești n-au văzut încă acest lucru? Sau l-au sesizat, dar vor închide ochii și în cazul de față, așa cum fac față de întreaga această rușinoasă problemă?"

● **Taxe pentru căsătorii la primărie: în salonul de gală – un milion lei; în cabinetul ofițerului stării civile – 400 000 lei. Aceste taxe sporesc atunci când căsătoriile se efectuează duminica sau în sărbătorile legale – trei milioane și, respectiv, un milion lei. Funcționarii și pensionarii comunali au reducere de 75 la sută.**

● **În saloanele reședinței ambasadorului român la Londra, Richard Franasovici, Comitetul englez pentru ajutorarea copiilor din Moldova, prezidat de lordul Strabolgi, organizează un concert de binefacere, la care participă personalități ale vieții publice britanice.**

● **Și la Geneva, Crucea Roșie elvețiană, organizează un concert de binefacere în beneficiul fondului de ajutorare a copiilor din regiunile lovite de secetă din România. Concertează pianistul Dinu Lipatti.**

ARME

O PUȘCĂ MAI MICĂ / ARUNCĂ CU PIETRE →	C	FEMEIE DE ȘTIINȚĂ / SULIȚE MICI →	S	LANCE / IN ROPOTEI →	S	ASTRU / LIANA VELCEA →	S	VECHE ARMĂ DE FOC
C	A	T	A	P	U	L	T	A
PISTOL / PRĂPASTIE →	R	E	V	O	L	V	E	R
R	A	P	A	ETANȘĂ	I	ÎNȚEPĂTOR / RĂSĂRIT →	A	C
SALUTĂRI / VÂRF DE PILUMI →	B	I	N	E	T	E	APARȚINE EUROPEI (fem.)	H
P	I	TRAIECTORII / PERIOADĂ ISTORICĂ →	T	R	A	S	E	E
RUDĂ / ARMĂ GREA / ȘEF SLAV →	N	E	A	M	PLIN CU IARBĂ DE PUȘCĂ →	T	U	B
T	A	R	ÎN CERC! / CÂNTECUL GREIERULUI →	E	R	ÎN GRUP! / ÎN TRIBI →	R	U
U	DOCUMENT / PROIECTILE →	A	C	T	ROȘU DESCHIS / A FORȚA →	R	O	Z
N	O	IROSIRE / CETATE TURCEASCĂ →	R	I	S	I	P	A
TE RADE / A PUNE MÂNA →	B	R	I	C		ACI (pop.)	E	SPORTUL CU ARMA
L	U	A	UNIT CU CINEVA / DAN VERONA →	A	L	I	A	T
SPART CU BERBECUL / PARTE A PUȘTII →	Z	I	D	A GEME →	I	C	N	I
T	E	A	V	A	DIN NOU →	I	A	R

Gheorghe BRAȘOVEANU

LA ANIVERSARE

Marți, 15 aprilie 1997. Zi însorită, într-o săptămână cu ploi și frig.

Orele 11:00. Amfiteatrul „Nicolae Iorga" al Facultății de istorie din București este arhiplin.

Au ținut să fie alături de noi la sărbătoarea *Magazinului istoric*, pe lângă numeroși cititori, atât colegi din echipa care, în aprilie 1967, au lansat primul număr al revistei, cât și vechi și statornici colaboratori. Distingem în sală personalități ale istoriografiei românești, ale vieții culturale și științifice, academicieni, universitari, generoși sponsori, directori și redactori șefi de publicații, directori și cercetători din muzee, biblioteci, arhive, fețe bisericești, reprezentanți ai armatei, prieteni veniți din străinătate, mai multe echipe de televiziune, fotografi, mulți reporteri radio.

Deși cu o agendă de lucru extrem de încărcată, Excelența Sa Dimitrie Sturdza a venit din Elveția în mod special la aniversarea noastră.

Cei prezenți sunt salutați de dr. Alexandru Barnea, decanul Facultății de istorie din București, ospitalieră gazdă și de data aceasta, ca și în alte prilejuri, a *Magazinului istoric* la momente deosebite ale existenței sale.

Cele trei decenii ale revistei sunt evocate de dl. dr. Cristian Popișteanu, director-redactor șef, din ale cărui cuvinte reținem: „Este prima adunare aniversară a revistei *Magazin istoric*. Și cred că este și ultima în acest secol.

Dați-mi voie înainte de a vă spune ce gândesc acum, să declar că ne simțim onorați de prezența în acest amfiteatru a reprezentantului personal al Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Teoctist, în persoana părintelui consilier Dumitru Colotelo, și a Excelenței Sale arhiepiscopul romano-catolic dr. Ioan Robu, cărora le mulțumim pentru că au venit în semn de prețuire față de istoria strămoșească.

De fapt doresc să vă mulțumesc dv. tuturor pentru acest gest de fraternitate de a fi venit astăzi aici. Mulțumesc tuturor posturilor de radio și televiziune, tuturor ziarelor și revistelor care în această lună, printr-un emoționant consens, ne-au sărbătorit.

Cunosc aproape pe fiecare om din acest amfiteatru. Și știu cât îi este de scump timpul. Tocmai de aceea țin să mulțumesc fiecăruia pentru că ați dat din timpul dv. aniversării unei reviste care sper să-și onoreze și în viitor longevitatea neobișnuită. Mă gândesc că între revistele similare de cultură istorică din Europa, respectiv din Franța, Italia, Anglia, Spania, Ungaria, Olanda, Portugalia, Belgia, sunt mai bătrâne decât noi doar două reviste din Franța – *Historia* și *Historama*, una din Italia – *Storia illustrata*, iar din Anglia – *History Today*. Chiar în această lună la Barcelona, revista cu care ne-am înfrățit încă din 1972, revista *Historia y Vida*, își serbează a 30-a aniversare. Toate celelalte sunt mult mai tinere, cum mai tânără este la noi revista *Dosarele istoriei*, și îmi face plăcere să salut în Aulă pe domnul Ion Cristoiu, inițiatorul ei, ca și pe colegul nostru Mircea Suciu, precum și pe ceilalți istorici, colaboratori deopotrivă ai *Magazinului istoric* și ai *Dosarelor istoriei*.

Am spus că ziua de azi e o dovadă de fraternitate deoarece spre ea ne-a adus cu adevărat fraternitatea cititorilor și colaboratorilor până în 1990. De atunci a trebuit cu necesitate să li se adauge fraternitatea sponsorilor, a donatorilor, a contributorilor. Cine dorește să cunoască *Magazin istoric* îl citește, cine dorește să știe cum am atins această vârstă, pentru noi matusalemică, *Caietele Magazin istoric* îl vor edifica, povestindu-i cronica vieții noastre de toate zilele.

Cine vrea însă să afle de unde ne vine puterea – o spunem azi, aici și acum – din credință în fraternitatea cauzelor adevărate.

Nu cred că este momentul să vorbesc despre ce înseamnă istoria, ce înseamnă adevăr ştiinţific şi adevăr obiectiv, ce înseamnă spirit de echipă şi ce înseamnă legătura dintre naţiunea română şi valorile istorice, dintre noi şi istoria europeană şi universală. Dumneavoastră ştiţi mult mai bine toate acestea. Ceea ce aş ţine să vă mai spun este că din 22 decembrie 1989 noi măsurăm distanţa şi diferenţa de trecut printr-o unitate foarte simplă. Din 22 decembrie 1989, nu am mai avut nevoie de nici un fel de aprobări pentru a face revista. Şi nimeni nu ne-a mai oprit de la a fi noi înşine prin *Magazin istoric*. Iată de ce nu am vrut să vorbesc nimic despre realizări şi succese, despre realităţi şi greutăţi, despre primejdii şi impasuri. Ne asumăm tot ceea ce a însemnat viaţa *Magazinului istoric* timp de 30 de ani şi vă rog să fiţi siguri că vom merge înainte privind în urmă cu luciditate. Îngăduiţi-mi să vă exprim bucuria noastră de a fi îmbătrânit la *Magazin istoric* şi, mai ales, să vă mulţumesc că aţi venit."

Monseniorul dr. Ioan Robu, în calde cuvinte, felicită revista la aniversarea ei şi imploră pronia cerească să ocrotească şi să ajute redacţia pentru a duce mai departe *Magazinul istoric*.

Urmează apoi un moment devenit tradiţional pentru întâlnirile redacţiei noastre cu cititorii ei în preajma sărbătorilor Sf. Paşte: decernarea premiilor anuale pentru cărţile de istorie şi a burselor pentru elevi şi studenţi, atribuite de Fundaţia Culturală Magazin Istoric cu sprijinul unor donatori din ţară şi străinătate. (Numele bursierilor şi ale laureaţilor au fost publicate în nr. 5/1997 al revistei.) Autorii şi lucrările premiate sunt prezentate de acad. Virgil Cândea, studenţii bursieri de prof. dr. Alexandru Barnea, iar elevii bursieri de d-na Ioana Ursu, secretar general de redacţie.

Un moment deosebit în Amfiteatrul „Nicolae Iorga" îl constituie acordarea titlului de Preşedinte de Onoare al Fundaţiei Culturale Magazin Istoric prinţului Dimitrie Sturdza, în semn de preţuire pentru tradiţiile istorice ale familiei sale, pentru activitatea sa în sprijinul afirmării valorilor româneşti în Europa şi în lume şi pentru constanta generozitate cu care susţine atât *Magazinul istoric*, cât şi cercetările istoriografice sau pe tinerii pasionaţi de Muza Clio.

Mulţumind pentru titlul acordat, domnul Dimitrie Sturdza reafirmă, cu sinceritatea şi bunătatea ce-i caracterizează personalitatea şi faptele, ataşamentul său faţă de *Magazin istoric*, revistă românească de nivel european: „Mă bucur foarte mult că mă aflu astăzi aici împreună cu Domniile Voastre. Pentru aceasta ţin să mulţumesc cât se poate de călduros Fundaţiei Culturale Magazin Istoric. Este o adevărată onoare pentru mine şi familia mea de a fi ales în fruntea Fundaţiei cu cea mai intensă activitate în domeniul răspândirii ştiinţelor istorice. Daţi-mi voie să mărturisesc aici că nu revendic pentru mine decât meritul de a fi înţeles din prima clipă când am cunoscut *Magazin istoric* valoarea muncii acestei reviste, a acestei Fundaţii şi a tuturor acelora ce le slujesc cu devotament şi pasiune. Îndrăgostit de mic de istorie, am înţeles valoarea muncii dumneavoastră, domnilor academicieni, domnilor profesori, domnilor redactori care duceţi adevărul ştiinţific prin *Magazin istoric* către oamenii din România şi din alte ţări unde, după cât am constatat, revista ajunge şi este apreciată.

Ştiţi prea bine că personal nu mă ocup cu studiile istorice. Dar am cunoscut şi m-am format într-o familie pentru care istoria românească, asemenea limbii române, era ca pământul şi aurul ţării pe care am fost siliţi să o părăsim acum aproape 50 de ani. Din toată educaţia mea, ca şi din experienţa de viaţă, am învăţat un adevăr primordial: un popor nu poate exista şi rezista fără istorie şi fără să îşi cunoască istoria. Cred că de aceea *Magazin istoric* a putut ajunge la vârsta de 30 de ani, pentru că a ajutat mereu la cunoaşterea istoriei noastre.

Magazin istoric a fost şi este nu numai o enciclopedie care a depăşit de mult 50 000 000 exemplare, dar şi o punte între noi şi ceilalţi. El există şi lucrează pentru ca istoria să fie, cum vroia Nicolae Bălcescu, «îndestul răspândită».

Cred că am să mă opresc aici. Deşi suntem într-un amfiteatru, nu suntem totuşi la un curs. Vreau să îmi permiteţi să vă felicit pe toţi cei din această Aulă, oameni învăţaţi care scriu *Magazin istoric*, sau pur şi simplu oameni care îl citesc pentru că iubesc istoria. Vreau să îmi permiteţi să îl felicit pe domnul profesor Cristian Popişteanu pentru curajul şi competenţa cu care s-a luptat mereu pentru România, vreau să îmi permiteţi să vă spun că sunt şi voi fi mereu împreună cu dumneavoastră spre a face o ţară demnă de istoria ei.

La mulţi ani *Magazinului istoric* şi Dumneavoastră tuturor!" (În imaginea din dreapta, prinţul Dimitrie Sturdza, în prim plan.)

Pentru contribuţia lor nemijlocită la apariţia revistei şi colaborarea constantă cu articole şi studii de înaltă valoare ştiinţifică şi publicistică, pentru asistenţa acordată activităţilor statutare desfăşurate de Fundaţia Culturală Magazin Istoric, precum şi pentru reprezentarea revistei în medii ştiinţifice şi culturale din străinătate şi sprijinul material şi moral acordat Fundaţiei, este acordată calitatea de Membru de Onoare următorilor istorici, oameni de cultură şi de afaceri: Cornelia Bodea, Ştefan Ştefănescu, Gheorghe Platon, Gabriel Ştrempel, Răzvan Theodorescu, Dinu C. Giurescu, Titu Georgescu, Mugur Isărescu, Ştefan Sorin Gorovei, Stephen Fischer-Galaţi, George Ursu, Patrick de Vallois, Nicolae Minei, Constantin Antip, Gheorghe Buzatu, Georgeta Penelea-Filitti, Dumitru Hîncu, Şlomo Leibovici Laiş, Stelian Neagoe, Alexandru Barnea, Adolf Armbruster.

Domnul Ion Cristoiu, preşedinte executiv al S.C. Evenimentul Românesc, directorul revistei *Dosarele istoriei*, şi d-na Ana Vădeanu, veche colaboratoare, adresează felicitări şi urări de viaţă lungă revistei la acest moment aniversar. Dl. Dinu C. Giurescu, membru corespondent al Academiei Române (în imaginea din stânga), şi preot prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, decanul Facultăţii de teologie „Andrei Şaguna", din Sibiu, mulţumesc pentru premiile primite, relevând semnificaţiile acestui act de cultură prin care Fundaţia Culturală Magazin Istoric, cu contribuţiile donatorilor săi, onorează şi susţine cercetarea istorică românească, în aceşti ani dificili ai tranziţiei. Căci, să nu uităm, este cea de-a patra ediţie a premiilor şi burselor Fundaţiei Culturale Magazin Istoric ce totalizează 31 premii şi 164 burse.

Alte două momente semnificative. În Amfiteatrul „Nicolae Iorga": dr. Ioan Robu acordă revistei şi d-lui Cristian Popişteanu medalia şi diploma Madona Română, cu ocazia evocării istorice a Două Milenii de creştinism în România şi aniversarea centenară a înfiinţării Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Bucureşti (vezi coperta III a acestui număr şi fotografia din p. 94, dreapta). Domnul Ben Weider, cunoscut om de afaceri şi sportiv canadian, preşedintele Societăţii Napoleoneene Internaţionale (reprezentat de dl. Nicolae Parfenie) conferă d-lui Cristian Popişteanu insigna, medalia şi diploma de onoare a acestei Societăţi.

Nu putem încheia aceste sumare consemnări din zi aniversară, fără a aminti că un mare număr de reporteri radio şi TV au relatat despre sărbătoarea *Magazinului istoric*. Le mulţumim că au venit la noi, precum mulţumim tuturor colegilor din mass-media pentru promptitudinea şi căldura cu care au dedicat revistei şi celor 30 ani ai săi cuvinte de salut şi apreciere, prezentând evenimentul în zilele şi săptămânile care l-au premers sau în cele ce au urmat.

...15 aprilie 1997. O zi frumoasă şi caldă de primăvară. Început de nou deceniu al revistei, în care intrăm cu bucuria de a avea în preajmă, în pofida tuturor adversităţilor şi dificultăţilor, atât de mulţi prieteni dragi şi atât de generoşi sprijinitori.

Emoţionantele ore din Amfiteatrul „Nicolae Iorga" ne-au dovedit, încă o dată, că nu suntem singuri iar drumul *Magazinului istoric*, început în urmă cu trei decenii, *trebuie să continue şi va continua.*

Mulţumim tuturor celor care ne-au fost alături, prin prezenţă, prin scris, prin gânduri exprimate, de aproape sau de la mari depărtări, la aniversare.

Şi tuturor, călduroasele noastre urări de mult bine. ■

Ioan LĂCUSTĂ

CONTENTS (Romanian History) **I. Ghica** Believing in Future • **A. Plămădeală** Metropolit Şaguna and Church History in Transylvania • **M. Ştefan, P. Cernovodeanu** Gh. Magheru writes to Avram Iancu • **C. Cristescu** 1964. The Political Bureau of the Communist Party evaluates the Historians • **V. Ţepordei** From the Years of Gulag • **D. Tănăsescu** Documents about the Securitate • **P. Otu** The Romanian Army and the Iron Guard • **C. Rădulescu-Motru** 1947. Recollections (III) • **M. Radnev** Interview with Alexandru Şafran, Chief-Rabbi of Geneva • **I. Ionescu** Religious Traditions • **E. Denize** Vlad Ţepeş, Matia Corvin and Venice • **M.M. Székely** The Tragic Destiny of Stephen the Great's Daughter • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. Ghica** Croyance à l'avenir • **A. Plămădeală** Le métropolite Şaguna et l'histoire de l'Eglise de Transylvanie • **M. Ştefan, P. Cernovodeanu** Gh. Magheru écrit à Avram Iancu • **C. Cristescu** 1964. Le Bureau politique du Parti communiste établit la valeur des historiens • **V. Ţepordei** Années de Goulag • **D. Tănăsescu** Documents sur la Sécuritate • **P. Otu** L'armée roumaine et la Garde de fer • **C. Rădulescu-Motru** 1947. Mémoires (III) • **M. Radnev** Interview avec dr. Alexandre Şafran, Grand rabbin de Genève • **I. Ionescu** Traditions réligieuses • **E. Denize** Vlad l'Empaleur, Matia Corvin et la Venise • **M.M. Székely** Le destin tragique de la fille d'Etienne le Grand • **I. Lăcustă** À Bucarest il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И.Гика** Верить в будущее • А.Плэмэдялэ Митрополит Шагуна и история церкви в Трансильвании •**М.Штефан, П.Черноводяну** Г.Магеру пишет Авраму Янку • **К. Кристеску** 1964. Политбюро Коммунистической Партии оценивает историков • **В.Цепордей** Годы Гулага • **Д.Тэнэсеску** Документы о Секуритате • **П.Оту** Румынская армия и Железная Гвардия • **К.Рэдулеску-Мотру** 1947. Мемуары (III) • **М.Раднев** Интервью с Александром Шафраном ,шеф-раввином Женевы • **И.Ионеску** Религиозные традиции • **Е.Денизе** Влад Цепеш,Матиа Корвин и Венеция • **М.М.Секей** Трагическая судьба дочери Штефана Великого • **И.Лэкустэ** В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. Ghica** Glaubend an die Zukunft • **A. Plămădeală** Der Metropolit Şaguna und die Geschichte der Kirche in Transylvanien • **M. Ştefan, P. Cernovodeanu** Ein Brief von Gh. Magheru an Avram Iancu • **C. Cristescu** 1964. Die Geschichtswissenschaftlers unter die Lupe des Politbüro der Kommunistischen Partei • **V. Ţepordei** Meine Goulagjahre • **D. Tănăsescu** Urkunden über die Securitate • **P. Otu** Die rumänische Armee und die Eiserne Garde • **C. Rădulescu-Motru** 1947. Memoiren (III) • **M. Radnev** Ein Gespräch mit Dr. Alexander Şafran, Gross-Rabbiner der Stadt Genf • **I. Ionescu** Alte kirchliche Bräuche • **E. Denize** Vlad der Stachler, Mathäus Corvin und die Stadt Venedig • **M.M. Székely** Das tragische Schicksal der Tochter von Stefan der Grosse • **I. Lăcustă** In Bukarest vor 50 Jahren

Sumario (Historia rumana) **I. Ghica** Creyendo en el porvenir • **A. Plămădeală** El Metropolita Şaguna y la historia de la iglesia de Transilvania • **M. Ştefan, P. Cernovodeanu** La Correspondencia de Gh. Magheru con Avram Iancu • **C. Cristescu** 1964. El Buró Político del Partido Comunista evalua los historiadores • **V. Ţepordei** Años de gulag • **D. Tănăsescu** Documentos sobre la Securidad • **P. Otu** El Ejército Rumano y la Guardia de Hierro • **C. Rădulescu-Motru** 1947. Memorias (III) • **M. Radnev** Entrevista con el dr. Alexandru Şafran, Rabi en jefe de la ciudad de Gunebra • **I. Ionescu** Tradiciones religiosas • **E. Denize** Vlad el Empalador, Matia Corvin y la Venecia • **M.M. Székely** El trágico destino de la hija de Esteban el Grande • **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate; difuzare redacţie, Constantin Muşat, telefon: 615.09.91.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39
telex: 11995 – Piaţa Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A.

Revista Magazin istoric **poate fi găsită pe INTERNET la**
http: // www. itc. ro/ history /magazin. htm.
E-mail adress: anuntul @ matco.kappa.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi" – Bucureşti

ISSN 0541-88IX **Lei 2 200**

MONS. DR. IOAN ROBU

Arhiepiscop Mitropolit de Bucureşti

acordă Medalia

MADONA ROMÂNĂ

D redacţiei revistei MAGAZIN ISTORIC

cu ocazia
evocării istorice a **Două Milenii de creştinism în România** şi aniversarea centenară a înfiinţării **Arhiepiscopiei Romano Catolice *de Bucureşti*.**

Cu binecuvântare,
+ Ioan Robu

25.XII.1996

magazin istoric

SERIE NOUĂ – IUNIE 1997

magazin istoric